

היחידה להלכה יישומית

"האי יומא דקא גרים"

כיצד להתייחס ליום העצמאות?

חלק ד'

פנימי

דפי עזר לשיעורו של:

הרב מנחם בורשטין

אייר תשע"ז

תוכן עניינים

1-11	מדברים שנאמרו בישיבה ביום העצמאות תשע"ג- ישיבת מרכז הרב
12-16	שיחת ראש הישיבה -הרב יהושע בן מאיר
17-22	יום הזיכרון ויום העצמאות- הרב שאול ישראלי
23-26	תשובה לצעיר נבון- הרב שאול ישראלי
26-28	ונשמחה בך- הרב שאול ישראלי
29-32	יום גילוי ערכה של ארץ ישראל- הרב זלמן ברוך מלמד
33-39	תקומת המדינה כמהפכה רוחנית- הרב זלמן ברוך מלמד
39-44	קמעא קמעא- הרב זלמן ברוך מלמד
45-47	קבץ נידחי ישראל- שיטת הרמב"ם—הרב נריה משה גוטל
48	דיני יום הזכרון ויום העצמאות- הרב דוד לאו
49-51	רוח וגשם ביום העצמאות- הרב אהרון ארנד
52-57	כי טובים דודיך- למשמעות יום העצמאות בימי הספירה- הרב אבינועם זומר
58-68	תוקפו של יום- למהותו של יום העצמאות- הרב מרדכי גרינברג
69-83	יום העצמאות- תודה לה'- הרב חייא בן חמו

תוכן עניינים

מז"ר ראש הישיבה הרב"ג יעקב שפירא שליט"א	5
הרב יגאל לרר שליט"א	8
הרב אבינעם זומר שליט"א	15
הרב יאיר גובר שליט"א	20

בס"ד

מורר ראש הישיבה הרב יעקב שפירא שליט"א*

"מי חכם וישמר אלה ויתבוננו חסדי ה'" ותהיה קה מגו. במבט לאחור אפשר להוסיף, שהיה חכם שראוי את תולדו. בזמנו לא היה ציבור גדול, והרב צבי יהודה חזק דברים בסדר גודל כזה שמי שלא למד בשיבה לא היה מסוגל להאמין שיקרה כך. וכבר שמעתי אחד שהתבטא כך: "אחם נמצאים בשמיים, אך המציאות בארץ היא לגמרי שונה אתם מדברים דברים לא עובדניים". אולם אנו יודעים, שאכן התלמודי חכמים נמצאים גבוה בשמיים, וכמה שנמצאים למעלה יותר, רואים את המציאות באופן כולל יותר, בצורה בהירה ואמיתית. "צפת נתינת לבית ישראלי" (יחזקאל ג. יז). מי שיחכה לשמוע את הרב צבי יהודה או לשמוע את ה"קול גדול ולא יסוף", היום יכול לדעת שעליו נאמר: "מי חכם וישמור אלה ויתבוננו חסדי ה'".

בגמרא בברכות נאמר וזו לב ע"כ: "תנו רבנן: ארבעה צריכין חזק, ואלו הן: תורה, ומעשים טובים, תפילה ודרך ארץ". בפירוש "דרך ארץ", מפרש רש"י: "אם אמן הוא – לאומנות, אם סורר הוא – לסחורנות, אם איש מלחמה הוא – למלחמות". אמנם במדרש מובא פירוש אחר. על הפסוק "וְלִקְהָתָם מִפְּרִי הָאָרֶץ" (נמדבר יג. כו) אומר המדרש: "מכאן שארץ ישראל צריכה חזק", אם כן, "דרך ארץ" פירושו ארץ ישראל.

ארבעת הדברים קשורים זה בזה ויש להם השפעה הדדית אחד על השני, כך כשכל אחד מתחזק בפני עצמו גם השני מתחזק. למשל, "אין תורת כתורת ארץ ישראל" (בראשית רבה טו. זא) וכן כל התפילות עוברות דרך המקדש אשר בארץ, כפי שחזקת שלמה ומכאן א, הן ולהפך, תורה ותפילה הם החיזוק הגדול ביותר לארץ ישראל. אין הכוונה בחיזוק הזה רק לאחזו בהתמדה בדבר גם כאשר רואה שלא כל כך תולך לו וכמו שמפרש רש"י, אלא כמו שפירש הרב רואנצל כאן בשיבה את הפסוק "עַי הָיִים הָיָא לְפָתוּקִים הָהּ וְהִמְקִיךְ מְאֹדָּה" (משלי ג. יא), שאין לא סתם תפיסה, אלא זו תפיסה של און סודי, כמו שאומרים התוספות בבה מצינעא, ולא סתם סירכא שתופס בחיטים מאחור.

על פי הגמרא הזאת, כתב הגר"א לבאר מה שפסק הרמ"א, שהעולה לתורה צריך להחזיק בספר התורה וא"ל קלטו. יא. מפני שתורה צריכה חיזוק, וחלק מהחיזוק נעשה על ידי אחיזת ספר התורה.

כתוב בגביא (נשינו מבי. ה): "לנו נְשָמָה לְעַם עֲלִיָּה". בפשטות הכוונה, שהקב"ה נותן נשמה לעם ישראל כשהם נמצאים בארץ ישראל. השפת אמת מביא פירוש נוסף: גם ארץ ישראל היא גוף שיש לו נשמה. לפי זה הכוונה, שנותן נשמה לשני הדברים גם יחד, גם לעם וגם לארץ ישראל. ובמקום אחד הוסיף שכשם שיש כוחות נסתרים אצל האדם, שעליו לעבוד על מנת לגלות את כל הכוחות הטמונים בו, כך היא ארץ ישראל והעבודה של עם ישראל בארץ היא לגלות את ארץ ישראל האמיתית, להחזיק בה, ולא להסתפק רק בהחזקה חיצונית, אלא להעניק לזון של הארץ את נשמתה.

דרשו חז"ל: "מִהָּ זָכוּ לְעֲמִידָה בְּעֵלְיָם" (שיר השירים ג. ב) – מה זכו פעמותיהן של ישראל בשעה שעולין לרגל? (מוכה מט ע"ב). מבאר זאת השפת אמת למי דרכו: המדובר הוא ב"ל"ט, שהרי עליה לרגל היא ב"ו"ט ולא בשבת. שבת היא קדושה עליונית מלמעלה, קדושת שמימיותו. ואילו קדושת יו"ט – ישראל

* סוככם מתומצת ע"י תלמידים עפ"י השיחה.

¹ ענין שיתוף מורר לסוף וכן ענין השפיע:

"... כשאדם נמצא על הקרקע, נדמה לו שכל הדברים שרואה לפניו ענינו הם דברים גדולים מאוד. אבל כאשר מתרומם ואדם רואה את הדברים מלמעלה יותר גובה, וכמו שכחב בגביא (יחזקאל ג. יז): "אעפ"י שיהיה מרחק מהדברים שנמצאים על גבי הקרקע, הוא מקבל פרופורציה ודיוק רב יותר. הוא רואה שיש דברים שהם דברים יותר גדולים ועליונים מאשר הדברים שנמצאים על גבי הקרקע. זו כוונת המשנה באבות. כל תלמוד תורה לשמה וזכה לדברים יתרים, וכן השאר - מודלנו מורומם על כל העצמים; אדם שטובל את כל כלי בצינור של תורה, ידע שאין דבר יותר גדול מהתלמוד. וגם מה שיהיה נדמה לו לצרף כן שיהיה דבר גדול מאד; עכשיו כשהוא מתרבר לתורה, הוא נמצא ברמה גבוהה יותר, והרף שלו הדבר יותר גבוה, וממילא הושתכלת שלו על המציאות היא הרבה יותר אמיתית."

קדשניו לאומים – זוהי קדושה שמתחברת עם הגוף. ביו"ט אין חציצה בין הכוחות הגשמיים לבין הכוחות הרוחניים, כפי שמורה ההלכה שביו"ט "בעיני נמי לכם" (פסחים ס"ז ע"ב). זה פירוש "מה יפ" פעמיך בעלילם", שהתגל היא כיסוי לגוף שתופסת אותו על מנת ללכת, וביו"ט – כשישראל עולים לרגל, יש חיבור בין הגוף והנשמה – הקדושה מופיעה גם בדברים גשמיים; וזהו היופי – "מה יפ" פעמיך". לכן דווקא כשישראל עולים לרגל ביו"ט אפשר להראות להם את השלוקן, להראות כיצד הקדושה בוקעת גם מהדברים הגשמיים.

להלכה מזוה לא צריכה סרטוט, מפני שאין בה דין של "זה א-לי ואנורו" בטעם הדבר, כתוב בתוספות וכן כתוב בשערי תשובה, משום שני שייך רק בדבר שהאותו נראית לרבים; ואם כן למזוה שאין, הוזה נראית, שהיא כל האמן בבית המזוה – אין עניין של נוי, אבל ביו"ט, גם ההלכה היא דבר קדוש וזה היופי והנוי שבעיני, שהקדושה מקיימה החוצה ולא נעצרת בפנים. היופי של כל דבר הוא כשמתגלה שאין סתירה, אלא אדרבה, יש חיבור בין הדברים הפנימיים לחיצוניים. וזהו קדושת ארץ ישראל המגלה את היופי בכל דבר, החיבור בין הצדדים הפנימיים לחיצוניים.

ואז כוונת השפת אמת, שכשם שיש צדדים נסתרים בכל גוף יהודה וקדושה שצריכה להקריץ החוצה, כך בארץ ישראל. ארץ ישראל היא הגוף, והתפקיד שלנו עליו אדמות הוא לתת עליה נשמה, לעם עליה. אני לא רוצה לזייק במה שאמרו פה, אם זה לחבר את המלכות לתורה או את התורה למלכות. – נראה לעניות דעתי שעדיף לחבר את המלכות לתורה, שבנקודת מבט כזו התשפעה היא הרבה יותר גדולה.

על זה אנתו מברכים בכל בוקר: "אור ישראל בגבורה". ומבאר הרב בעולת רא"ה, שאנו מברכים על היכולת לכבוש את הכוחות האמיליים שבנו. על אליהו הנביא נאמר: "אָשׁ פֶּעַל שְׁעָרֵי יִזְרָאֵל עוֹד יֵאָזֵר בְּמִתְנֵי" (מ"א א, ב). אליהו הנביא מסמל את הגבורה. וכך מסביר התורה ליו"ט (סוף מסכת עירובין) מה שאמרו: "אליהו לא יבוא לא לקרב ולא לרחק אלא לעשות שלום", שהכוונה אליהו את מידת הגבורה שהייתה לעם ישראל בזמן שגלו. ואפשר להוסיף, שאזור התור בו היה אזור אליהו, היה מעורר בין האל ומתוך מסירות נפש. אליהו היה יכול להציג את מידת הגבורה רק כשישתחרר למעשי אבותיו, עד אותו עור של האל שיסודו הוא מסירות נפש. וזו הסיבה שאילו של אברהם נברא בערב שבת בין השמשות (פסחים ד ע"א), ובדברי המורה"ל, שכל דבר שנברא בערב שבת בין השמשות יש בו היכולת לשלב בין הקודש והחול, היכולת להשתמש בשני כוחות שלמעמים – על פניו – נראים כסותרים אחד את השני. – זהו כוחו של אליהו, שידע לחבר אחד לשני.

ובדאי ידועים כאן בבית המדרש מה שכתב הרב א"ל, שהקדושה שבטבע היא קדושת ארץ ישראל, זוהי הגבורה, זוהי מידת התורה, שבאה לידי ביטוי בעיקר ביום הזה בו נתן לנו הקב"ה את המתנה הגדולה ביותר – לחזור לארץ ישראל ולהתישב בה.

אנתו הצעירים נולדו לתוך המציאות הזאת ואין אנו יודעים להעריך מה שהיה. פליט שואה אחד סיפר לי: אחרי השואה באו לשחרר אותם, וזו לא היה חשק לצאת מהמקום בו היה. כשישאלו אותו מדוע, השיב: "אין לי לאן ללכת...". היום אין יהודי בעולם שיכול לומר דבר כזה. כל אחד יודע איפה הבית, רק צריך למצוא את הדרך אך ללכת לשם. מי שלא היה באותם ימים, מי שלא חווה את כל זה – ידאי שעליו ללמוד את הנשוא מתוך כל מה שנכתב, כל התורה שבעל פה. וכך ידע להעריך את מה שהקב"ה נתן לנו וידע על מה הוא אמר חלל ביום הזה. וכבר הזכרנו, שכשהעלו את ארון הברית לבית שמש, כתוב בפסוק (ש"א ו, יב): "וַיִּשְׁלְחֵהָ הַכֹּהֵן". ודורשים בגמרא (נביא היה כד ע"ב), שהפרות אמרו שירה. – "ומאי שירה אמרו?" – מצימרא ותמא". ומפרש שם התוספות: "נראה לפרש, שקרא לו ותמא משום שלא הזכיר על מה נאמר". כלומר, מצימור שלא יודעים על מה אומרים אותו זהו מצימור יתום. כל

בע"ה, "אני ה' בעיניה אחישנה".

כמה שאנתו בתוך בית המדרש נשפיע מבפנים, ודאי שה ישפיע כלפי חוץ. צריך לדעת שהתורה, התפילה והמעשים טובים שאנו עוסקים בהם אינם רק קניין פרטי שלנו, – זה משפיע ומקריץ כלפי חוץ, וזו מבינה מעשית והן מבינה סגולה. כפי שהזכרנו, דרב בני יהודה, מתוך להט של אמונה, אמר לפני עשרות שנים דברים שאז אנשים לא ראו אותם כמציאותיים. אבל "מי חכם ושמור אלה" – איזה חכם הדיוא את הנולד. ואנתו כולנו בבחינת 'חכם'. וכל שאנו יונד נשמור את 'אלה', נוכח שהחיבור בכללותו – בין בארץ בין בגולה – יתבוננו בחסדי ה' ובמעשיו, וידעו להודות ולהלל להקב"ה.

כמה שאנתו בתוך בית המדרש נשפיע מבפנים, ודאי שה ישפיע כלפי חוץ. צריך לדעת שהתורה, התפילה והמעשים טובים שאנו עוסקים בהם אינם רק קניין פרטי שלנו, – זה משפיע ומקריץ כלפי חוץ, וזו מבינה מעשית והן מבינה סגולה. כפי שהזכרנו, דרב בני יהודה, מתוך להט של אמונה, אמר לפני עשרות שנים דברים שאז אנשים לא ראו אותם כמציאותיים. אבל "מי חכם ושמור אלה" – איזה חכם הדיוא את הנולד. ואנתו כולנו בבחינת 'חכם'. וכל שאנו יונד נשמור את 'אלה', נוכח שהחיבור בכללותו – בין בארץ בין בגולה – יתבוננו בחסדי ה' ובמעשיו, וידעו להודות ולהלל להקב"ה.

כמה שאנתו בתוך בית המדרש נשפיע מבפנים, ודאי שה ישפיע כלפי חוץ. צריך לדעת שהתורה, התפילה והמעשים טובים שאנו עוסקים בהם אינם רק קניין פרטי שלנו, – זה משפיע ומקריץ כלפי חוץ, וזו מבינה מעשית והן מבינה סגולה. כפי שהזכרנו, דרב בני יהודה, מתוך להט של אמונה, אמר לפני עשרות שנים דברים שאז אנשים לא ראו אותם כמציאותיים. אבל "מי חכם ושמור אלה" – איזה חכם הדיוא את הנולד. ואנתו כולנו בבחינת 'חכם'. וכל שאנו יונד נשמור את 'אלה', נוכח שהחיבור בכללותו – בין בארץ בין בגולה – יתבוננו בחסדי ה' ובמעשיו, וידעו להודות ולהלל להקב"ה.

כמה שאנתו בתוך בית המדרש נשפיע מבפנים, ודאי שה ישפיע כלפי חוץ. צריך לדעת שהתורה, התפילה והמעשים טובים שאנו עוסקים בהם אינם רק קניין פרטי שלנו, – זה משפיע ומקריץ כלפי חוץ, וזו מבינה מעשית והן מבינה סגולה. כפי שהזכרנו, דרב בני יהודה, מתוך להט של אמונה, אמר לפני עשרות שנים דברים שאז אנשים לא ראו אותם כמציאותיים. אבל "מי חכם ושמור אלה" – איזה חכם הדיוא את הנולד. ואנתו כולנו בבחינת 'חכם'. וכל שאנו יונד נשמור את 'אלה', נוכח שהחיבור בכללותו – בין בארץ בין בגולה – יתבוננו בחסדי ה' ובמעשיו, וידעו להודות ולהלל להקב"ה.

כמה שאנתו בתוך בית המדרש נשפיע מבפנים, ודאי שה ישפיע כלפי חוץ. צריך לדעת שהתורה, התפילה והמעשים טובים שאנו עוסקים בהם אינם רק קניין פרטי שלנו, – זה משפיע ומקריץ כלפי חוץ, וזו מבינה מעשית והן מבינה סגולה. כפי שהזכרנו, דרב בני יהודה, מתוך להט של אמונה, אמר לפני עשרות שנים דברים שאז אנשים לא ראו אותם כמציאותיים. אבל "מי חכם ושמור אלה" – איזה חכם הדיוא את הנולד. ואנתו כולנו בבחינת 'חכם'. וכל שאנו יונד נשמור את 'אלה', נוכח שהחיבור בכללותו – בין בארץ בין בגולה – יתבוננו בחסדי ה' ובמעשיו, וידעו להודות ולהלל להקב"ה.

כמה שאנתו בתוך בית המדרש נשפיע מבפנים, ודאי שה ישפיע כלפי חוץ. צריך לדעת שהתורה, התפילה והמעשים טובים שאנו עוסקים בהם אינם רק קניין פרטי שלנו, – זה משפיע ומקריץ כלפי חוץ, וזו מבינה מעשית והן מבינה סגולה. כפי שהזכרנו, דרב בני יהודה, מתוך להט של אמונה, אמר לפני עשרות שנים דברים שאז אנשים לא ראו אותם כמציאותיים. אבל "מי חכם ושמור אלה" – איזה חכם הדיוא את הנולד. ואנתו כולנו בבחינת 'חכם'. וכל שאנו יונד נשמור את 'אלה', נוכח שהחיבור בכללותו – בין בארץ בין בגולה – יתבוננו בחסדי ה' ובמעשיו, וידעו להודות ולהלל להקב"ה.

מעיקר הפסוק אלא רק קרבן תודה, ותקנו חז"ל לאחר החורבן ברכת הגומל, פירש האבני נור דאף דדין ברכת הגומל אינא בכלולא גברתא הקודש נאמר, מ"מ שייך בהו לשון תקנה כמו שמצינו במגילת אסתר דברות הקודש נאמרה ומגילה ז ע"א, ובכל זאת בתיב לגבה לשון תקנה נמצאי כוליה אנשי כנסת תנח"א תקנות - מגילה ב ע"א. ועל כרחך כוונת דברות הקודש נאמר להם שיתקנו, והוא הדין שדוד המלך ע"ה ראה ברזא הקודש לתקן בתיב תלתא ברכת הגומל.

ודברי האבני נור האמורים אדברי רש"י בזהבם נ"ד"א לא ידעיה, אדברי הגמרא שם דתורה ששחטה לשם תורה אחרת זדירה כשרה, זה לשון רש"י שם:

"ואם על פי שלא באו על הודיה אחת, דאריבעת צריכין להודות כדאמרין בברכות ודף נד, וכתבי בהו יזיבתו זבחי תודה, ושחט תודה בשעת עלייתו מן הים לשם תודה שהפריש על יציאתו מכית האסורים."

דברו מללו דאף ד"ויזיבתו זבחי תודה" כתיב בחולה שנתרפא, מ"מ קאי אכולהו ואף איורדי הים דכתיב בתורה.

וכן כתב רש"י על התורה על הפסוק "אם על תודה יקריבנו" ויקרא ז-יב, וזה לשונו:

"אם על דבר הודאה על נס שנעשה לו, כגון יורדי הים וחולכי מדברות וחבושי בית האסורים וחולה שנתרפא שדם צריכין להודות שכתוב בהו ונהלים קו, כא-כב יורו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם."

ד"ויזיבתו זבחי תודה", אף דכתיב גבי חולה שנתרפא, מתייחס לכל הארבעה.

אלא שאם אכן זבחי תודה קאי אכולהו, צריך להבין למה כתבה דיד המלך דוקא במנוי השלישי - בחולה שנתרפא. כמו כן יש להבין ביחס לברכת הגומל, דכיון דקאי אכולהו לשיטת האבני נור, למה לא כתיב בכלולא כמו דכתיב בכלולא "ויזיבו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם".

ויש לפרש, בהקדש הבנת דברי רש"י שם ויקרא ז-יב בהמשך, לאחר שכתב ד"ויזיבתו זבחי תודה" קאי אכולהו ארבעה המנונים, כאמור לעיל כאן, כתב רש"י, וזה לשונו:

"אם על אחת מאלה נדר שלמים הללו, שלמי תודה הן וטענות לחם האמור בענין..."

וצריך להבין למה כתב רש"י אם על אחת מאלה נדר שלמים, והרי כיון שהקדים רש"י שקרבן תודה הוא חיוב בארבעת המנונים, א"כ למאי בעי נדר - לנדר להביא תודה - והרי מחויב ועומד הוא ולא בעי אלא הפרשת בהמה לצורך הקרבת התודה, אבל למה בעי לנדר להתחייב להביא קרבן תודה, וכי אדם שחטא צריך לנדר להביא תטאות, והרי כיון שחטא, מחויב ועומד הוא בחטאת ולא בעי אלא להפריש בהמה לצורך קרבן חטאות, והוא הדין הכא בקרבן תודה.

וכן הוא ברש"י (מנחת דף ע"ב פס"ק "תפוח היתה באר" דעיקר עיסוקו בתורה ונלחמי תורה, פרוקט הש"ס ע"ד "תורת חובה", וזה לשונו:

"אחליפי תורת חובה, כגון דאמר עלי דהויא עליה חובה... מכלל דתורה חובה היא דאמר עלי."

דתורת חובה חלה רק לאחר שאמר הרי עלי, ולא באופן טבעי מעיקר החיוב דעלי להודות.

ואם תרצה לומר שכונת רש"י על קרבן תודה נדבה שאדם רוצה להתנדב על אירוע דאינו מחויבו מעיקר הדין ולכן בעי למימר הרי עלי בלשון נדר או שבועה, זה אינו, דהנה שם מנחות ע"ב ברש"י כתב "ותא' קאי אנתות חובה, וזה לשונו:

"כגון מפרש בים, והויא בשיניה, חוללה שניצל מחוליו, וחכש שיצא מבית האסורים, דאמרין בברכות אריבעה צריכים להודות, דכתיב בהו 'ויזיבתו זבחי תודה', בספר תהלים."

הנה ברזא דכונת רש"י דצריך לומר הרי עלי להתחייב בקרבן תודה אף בארבעה המחויבים בקרבן תודה.

וכן כתב שם רבינו גרשון, וזה לשונו:

"היינו תורת חובה, כגון שהיה מפרש בים ונסחבן וגיר אם ינצל שיביא תודה, כדאמרין ר' צריכים להודות, ותורת חובה היינו דקאמר הרי עלי."

והקשה שם השיטה מקובצת, וזה לשונו:

"תורה חובה, גלין. פירש דהקונטרס (רש"י) בלישנא אחרינא, כגון דמפרש בים ובר, ולא נזכרא, דלא אשכחן דלחייב אם לא אמר הרי עלי תודה."

דתמה השיטה מקובצת כפי שהקשינו לעיל, דחיוב תודה צריך לחול על מחויב להודות באופן טבעי ויסודי, כפי שחיוב חטאת חל על החוטא, ולמה בעי כאן לנדר תודה.

ורייך בלשון החת"ס בתשובה הנ"ל דגם כתב כן, וזה לשונו: "...אחר ג' אלו סיים ויזיבתו זבחי תודה דראוי לנדר עליהם זבח תודה"

ונראה דמקור רש"י הוא מפסוק בספר יונה ג-י, פרוקט הש"ס ע"ד "ותודה":

"וְאֵינִי בְּקוֹל תוֹרָה אֲזַבְחָה לָךְ אֲשֶׁר נִדְרָתִי אֲשַׁלֶּקֶה וְשִׁעָתָה לֹאִי"

ופירש שם רש"י:

"נדרי שלמים ותודה אשלם לשם ישתנות אשר לה."

וחסוף לפרש שם המורה"י קרא, וזה לשונו:

"ואני בקול תורה אובחתי לך אשר נדרתי: זהו אחד מארבעה שצריכים להודות: פורשי

הים, חולכי מדברות וחולים, והיוצאים מבית הסהר."

דהיינו, אף שמדובר בארבעה הצריכים להודות, וקאי "ויזיבתו זבחי תודה" אכולהו, מ"מ חייבים לנדר קרבן תודה כדי להתחייב.

ואף שהמכללים מפרש, דהמשך הפס' "אשר נדרתי אשלמה" קאי על ענין אחר, ללכת אל ינורה, ולא על קרבן תודה האמור לעיל, מ"מ רש"י מפרש דאף המשך הפס' ד"אשר נדרתי" קאי אלעזיל והכל ענין אחד הוא.

ויש לציין דהא דקרבן תודה הוא בכלל נדר, היא לכאורה גמ' מפורשת, ובינה דף י"ט ע"ב. "...אבל נדרים ונדבות דברי הכל און קריבין בינ'ט", וקאי הגמ' על תורה וכתברי הברייתא שם "אין מביאין תודת...ולא בעצרת מפני שהוא יו"ט", וז"ל רש"י שם: "ותודה נדרים ונדבות הם".

ועל אף הגדרת קרבן תודה כנדרים ונדבות, דהיינו דבעי לנדר תודה על מנת להתחייב, בכל זאת אדברי הגמ' שם "מביא אדם תורתו בנח הסוכות", כתב רש"י, וזה לשונו: "ויוצא בה משום שלמי שמהא אף שמחויב בתודה וכן ועומד" וכן לקמן שם "ואין יוצא בה משום תגינה...ותודה זו כבר מחויב בה", דמשמע לכאורה דמחויב ועומד בקרבן תודה עוד בטרם נדר. מכל מקום אולי כוונת רש"י דמחויב לאחר שכוו, וצ"ע.

ובכלל צ"ע אי קאי גמ' זו על ארבעה הצריכים להודות ושפיר מוכח דצריך לנדר אף באלו בכדי להתחייב בקרבן תודה, או שמא גמ' זו קאי אשאר האדם בכלל הארבעה המחויבים להודות, אלא מחייבים את עצמם בקרבן תודה ולכן בעי לנדר ואין הוכחה מגמ' זו על הארבעה המחויבים להודות

דבעו לנדרו, דעיון ברש"י שם שלא הזכיר ענין הארבעה המחוויבים להודות כפי שהזכיר בגמ' מנחות דף עט ע"ב.

אלא, שאמנם יש מקור לכך שצריך לנדרו קרבן תודה אף שהוא מארבעת המחויבים להודות שעליהם נאמר "ויזבחו תודה", אבל עדיין מה הסברא וההגיון לכך שלא די ב-"הרי אף" לתפירת הקרבן וצריך "הרי עלי" להתחייב בקרבן.

ויש לומר, בהוכחה בדרך השלילה, דאכן מוכח מדבעי לנדרו קרבן תודה, דעצם הקרבן תודה אינו חובה טבעית כחטאת, ויסוד הענין מוכרח הוא, שיש לחלק בין עצם החיוב הבסיסי להודות להקב"ה על נסיו ועל נפלאותיו וטובותיו, לבין צורת ההודיה. שהארבעה, מעצם המציאות שחיו אותה, חל עליהם החיוב להודות להקב"ה, מכל מקום, איך להודות ובמה להודות, אם ע"י קרבן תודה או ברכת הגומל – זה כבר תלוי באדם עצמו ובבחינתו.

וי"ל דהוה העיקר מה שבאה הגמ' ברכות נד ע"ב להשמיענו בה שניתנה בסדר מנייתם לעומת הסדר בתהלים, ובעיקר מה שכתבה הגמ' בכל אחד מהם הפסוק ד"לודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם" בלבד ולא הזכירה הפסוקים ד"ויזבחו תודה" וד"וירוממוהו בקהל עם" ישירות על חלקם כפי שמופיע בתהלים. דהגמ' עוסקת ביסוד עצם חיוב ההודיה בלבד ולא בצורת ההודיה, ואילו פסוקי תהלים עוסקים אף בצורת הודיה וברך ה' הודיה ולא כחוב טבעי על צורה מסוימת כגון קרבן תודה או ברכת הגומל אלא כתצעה ואפשרות לקיים ה"יודו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם" ובידו של האדם המחויב להודות לבחור באחד מהם. ובזה יש לפרש מדוע נקט דוד המלך ענין ד"ויזבחו תודה" וד"וירוממוהו בקהל עם" רק באחד מהם ולא בראשון בדוקא, דבא להשמיענו דעצם חיוב הקרבן או ברכת הגומל לא חל באופן טבעי על האדם המחויב להודות וזי באחד מהם ובידו של הניצל לבחור בדרך בה יודיה.

ובזה אתי שפיר, שהארבעה המוסל עליהם להודות, במידה ויביאו קרבן תודה, עליהם תחילה לנדרו ובהו מטיילים על עצמם את החיוב לקרבן תודה בדוקא, שהרי כמו שכתבנו, מעיקר דיון יכולים לבצע את הודאתם גם ע"י ברכת הגומל, ומעתה לאחר שכבר הוי הקרבן תודה חובה עליו.

ובזה אתי שפיר לשון הרא"ש (נריהו פ"ט סי' ג), דברכת הגומל במקום תודה נתקנה, דמשם הוכיח החת"ס את שיטתו דברכת הגומל רק ביורדי הים בלבד הוא חיוב מדברי קבלה – רוח הקודש, דשם בלבד כתיב בתהלים "וירוממוהו בקהל רב" וממילא לא שייך לגביו לשון תקנה, ובשאר מחויבי הראיה דלא כתיב בהו "וירוממוהו בקהל עם" אלא מחויבים בתודה בלבד, היא תקנת חכמים גירדא שתקנתו לאחר חורבן ביהמ"ק דבטל קרבן תודה, והאבני נזר החולק על החת"ס פירש דשייך לשון תקנה אף אם ברכת הגומל הוא מדברי קבלה כמו שמצינו במגילת אסתר, וכפי שהבאנו לעיל.

ולפי מה שכתבנו לחלק בין עיקר חיוב ההודיה לבין הצורה ודרך ההודיה להודות, אם כן כיון שעצם חיוב קרבן תודה ואו ברכת הגומל אינו חל באופן טבעי מכאן עצם החיוב להודות אלא מכאן בריחת האדם, אם כן שפיר שייך לשון תקנה על עצם החיוב לקיים את ההודיה המוסל עליו בדרך מסוימת על אף שבפירוש הוא מדברי קבלה.

ולא מבעיא כאשר ביהמ"ק היה קיים דהיו שני דרכי הודיה, תודה וברכת הגומל, ודואי שייך לשון תקנה על ביורד אחד מדרכי ההודיה, אלא אף לאחר החורבן דלא נותר אלא הדרך דברכת הגומל משום דבטל קרבן תודה, אעפ"כ שייך שפיר לשון תקנה. דאף עצם חיוב ברכת הגומל לא חל באופן טבעי על האדם המחויב ההודיה כפי שחיוב הקרבן תודה לא חל באופן טבעי אלא ע"י נדר, וא"כ עדיין שייך שפיר לשון תקנה המטיילה על האדם את עצם חיוב ברכת הגומל. ויותר מכך, שבעצם גם לאחר החורבן שייך חיוב קרבן תודה, ולא ניטלה מאתנו בחורבן הבית אלא תחובתו להקריבו בפועל, אבל עצם החיוב בעינו עומד, כמו חיוב חטאת בעקבות חטא שחטא האדם, שבמהרה יבנה הבית ויוחלו

להקריבו ביהמ"ק. וא"כ, גם לאחר החורבן באופן עקרוני עומדים עדיין בפני האדם שני מסלולים להודות להקב"ה על נפלאותיו, קרבן תודה שיקריב אותו כשיבנה ביהמ"ק וברכת הגומל, וא"כ שוב שייך לשון תקנה כאשר חת"ל תקנו לברך ברכת הגומל ולבחור במסלול זה. והגמ' בברכות נז ע"ב שמזכירה רק ענין ברכת הגומל, מיידי לאחר התקנה.

אלא שאם כמו שאמרנו, שעני מסלולים עומדים בפני המחויב הודיה למקום ב"ה, א"כ צריך להביא מאי לשון הרא"ש דברכת הגומל במקום תודה נתקנה, דמושמע מנייה דקרבן תודה עיקר שהרי ברכת הגומל במקום תודה, כאשר בתהלים מופיעים בשווה, "ויזבחו תודה" ו"וירוממוהו בקהל עם".

וכן מודיק בלשון החת"ס בשו"ת וא"א נאמן, וזה לשונו:

"... אלא משחורבן ביהמ"ק בעריה ובטל תודה, תקנו חז"ל דעכ"פ יתפסו הטוב במיעוטו וירוממוהו בקהל עם".

מילים המדברות בעד עצמו ביחס למעמד ברכת הגומל לעומת קרבן תודה.

ויש לפרש את המעלותא של קרבן תודה ביחס לברכת הגומל בנוגע לעצם חיוב ההודיה, עפ"י הספורה (ויקרא ז-י) על הפסוק שכבר הבאנו לעיל "אם על תודה יקריבנו" כמקור לשיטת רש"י דקאי אארבעה מחויבי הודיה ועל הא דבעי לנדרו קרבן תודה, וזה לשונו:

"ואמר זאת תורת זבח השלמים, והודיע שאף על פי שכל השלמים קדשים קלים, מכל מקום יש חלק ביניהם: שאם הם על אודות הודיה, יהיה עמדם לתת בחיובו מין חמץ.

כי אמנם סבת הסבה אשר עליה ההודיה הוא שאור שבעיסה, מכל מקום מיני דמוצות רבות עליו, וברבות זולתם יתפוסם הנס לאוכלים רבים, וכלם נאכלים בזמן קדשי קדשים שהם ליום ולילה. אבל כשהם שלמים פשוטים שלא לתודה, זמן לשני ימים ולילה אחד".

דהיינו, קרבן תודה הוא בעצם שלמים, וניתוסף עליו לחמי תודה, מעיקטס חמץ, הממשיל את סיבת הסכנה שהיא השאור שבעיסה, ורובם מצה הממשיל את ההצלה. ואף ששלמים שלא באים על הודיה אין בהם כלל להם ונאכלים כדין קדשים קלים לשני ימים ולילה אחד, שלמים שהם קרבן תודה יש בהם גם לחמים ונאכלים ליום ולילה בלבד כדין קדשי קדשים. והסיבה לכך, יש לומר, דע"י ריבוי הלחמים ומיעוט זמן אכילתם יהיה חייב למנות ריבוי אנשים לאכילת הלחם בכדי שלא להביאו לידי גזירה, וממילא ישאלו על סיבת הקרבת קרבן התודה, והניחול יספר את ענין הצלתו ויקיימו בכך "ויזבחו תודה ויספרי מעשיו ברכיה" (ותהלים קז-כב).

ומשום הכי י"ל דקרבן תודה עדיף על ברכת הגומל, וכמו שמשמע מדברי הרא"ש וכפי שכתב החת"ס. ויש לדמות את מציאות האכילה בקרבן תודה המביאה לידי זכירת הנס והיגבר בו, למח שמביא רש"י (בראשית כב) על הפסוק "וזהו אחר הקדשים האלה והאלקים נסה את אברהם", וזה לשונו:

"אחר הדברים האלה - יש מדברותינו אומרים אחר דבריו של שטן, שהיה מקטרג ואמר **מכל סעודה שששה אברהם לא דקריב לפניך פר אחד או איל אחד**, אמר לו כלום עשית אלא שבביל בנו, אילו היית אומר לו ובה אותו לפני לא היה מעכב".

ויש אכן להביא את טענתו של השטן, שהרי דרכם של האבות בכלל (בראשית לה-ו) ושל אברהם אבינו במרת היה לבנות מבוא כפי שמצאנו לאורך ספר בראשית. פרק יב פסוק ז: "וַיָּבֹא שָׁם מִצְרָיִם לְה' הַיְיָ אֵל אֱלֹהֵי, ופירש רש"י שם: "על בשורת הודו ועל בשורת ארץ ישראל". פרק יג פסוק ד: "אֵל קִוְּסָם הַפְּלֹנֶה

אֲשֶׁר עָשָׂה שָׁם בְּרֵאשִׁיתוֹ וַיִּקְרָא שָׁם אֶבְרָם בְּשֵׁם ה'". פרק יג פסוק יח: "וַיָּבֹא שָׁם מִצְרָיִם לֵה'". וא"כ למה כאשר נולד יצחק לא בנה אברהם אבינו מזבח והקריב לפני ה' פר או איל.
אלא שענין הסעודות שעשה אברהם אבינו להולדת יצחק בנו, ענינם היה כענין אכילת לחמי תורה בריבוי אנשים מפאת מעוט זמן אכילתם ליום ולילה כדין קדשי קדשים, דע"י שבאו ריבוי אנשים לסעודות שעשה אברהם אבינו יספרו מעשיו ברכה ויתפרסם תנס לאוכלים רבים.
לפיכך, הסעודות שהיו בהן סועדים רבים, עדיפות על פני הקרבן שהיה אברהם אבינו מקריב, שהרי אברהם עולות הקריב כדברי הרמב"ן עה"ת ובראשית מ"א-לא היה בהם אלא אכילת גבוה ולא אכילת הדיוט, וממילא לא היה מתקיים בהקריבו עולה "ויזבחו זבחי תודה ויספרו מעשיו ברכה". לכן כדי לקיים "וידו לה' חסדו ונפלאותיו לבני אדם" על הולדת יצחק, עשה אברהם אבינו סעודות רבות ודומה הדבר במהותו להקרבת קרבן תודה בבית המקדש בריבוי אנשים ושפיר התקיים בכך "ויספרו מעשיו ברכה".

הרב אבינעם זומר שליט"א

ברשות רה"י ברשות הרמ"ם. השנה אחרון, חוגגים את יום העצמאות לא ב' באייר, ביסוד שבתפארת, אלא ב' באייר, במלכות שבתפארת. רצינו לעסוק השנה בקשר שבין המלכות לבין התורה, תפארת זה מתן תורה. לפני זה אני רוצה להקדים שאלה שהתקשיתי בה בשנים האחרונות. הרבה שאלו ע"פ הביקור שהגאולה לא תלויה בתשובה, מדוע הגאולה נעשתה דווקא ע"י אנשים שלא שומרים תנ"מ? מונאמור באה הרבה תירוצים?²
אני רוצה לעודד שאלה נוספת. ההיסטוריונים טוענים שמתקופת חרבן הבית שהייתה בו שנאת חינו, ועל זה חרב הבית, אחת התקופות שהיה סיכוי טוב להגיע למלחמת אחים בעמ"י היה דווקא בשנים האחרונות שלפני הקמת המדינה. בתקופות השלום, במלחמת השחרור, ביישוב משמר הירדן גרו תושבים שתלשם אנשי ביתר וחלקם אנשי ההגנה כשהיישוב עמד תחת התקפה סורית, אנשי ההגנה לא הסכימו מצד אחד לבוא לעזור לשוב אר"כ, התושבים מאנשים ביתר יעזבו, ומאידך, כשאנשי האר"ל באו לעזור לשוב אנשי ההגנה לא נתנו להם להגיע. מנחם בגין לא רצה שתהיה מלחמת אחים, ובאמת אותו ישוב נכ"ל.

אומר המרד"ל (נצה ישראל א), שהגלות בוויה משלושה רבדים: א. יציאה מהמקום, ב. שעבוד ג. פילור. וכשאנחנו חוזרים לארץ אחרת במקומנו, עם שלטון עצמי ובידה, ומתברר שה'ביח' לא היה כ"כ ביחד. ורומה השל"ה ופ' ויהי כתב על האספו ואגידה ג', בקש לגלות להם הק"כ אמר להם לשון האספו כי א"א להקץ שיבוא כשיש בנינים שנאת חינו, א"כ מתעוררת השאלה מדוע הגאולה באה דווקא בצירוף שנאת חנם והשלטון ניתן דווקא לאנשי הגנה.

אנחנו לא באים לתת פתרונות לקב"ה. כתוב במד"ש (וזבא בשל"ה שער האותיות את קל, על מה שקראנו בהפטרות מצורע שאותו שלש שנענש על מה שלא האמין שהקב"ה יעשה נס, שאין הונוה שלא יעשה נס כלל, אלא לא האמין שיעשה הנס לדור רע כזה שמעשיו כדור המבול. עוד כתבו שמשה רבנו עליו השלום נענש על שתשב שבכ"י לא יאמנו שעל ידו תבוא הגאולה ושיבת ציון ח"א עמ' יז ע"פ תנצ"ה, אבל סוף סוף לאחר שהדבר נעשה, יש יכולת להתבונן, עין בעין, לנסות להבין את הדברים.³

אנחנו חוגגים השנה 65 שנה למדינה. 65 זה בגימ' הלל, וזה בגימ' אד-לי. יש קשר בין הלל לבין שמו של הקב"ה. בחגים, מקראי קדש – אומרים הלל, ודווקא הקדושים הם אלה שבכל יום יהללך סלה, א"כ יש עניין להלל ולשמוח על קידוש שמו של הקב"ה בהקמת המדינה מצד תוספת הקדושה.

אפשר אולי להבין שהמושג קידוש ה', בהקמת המדינה, הוא לא רק שיבה לארץ ויציאה מהגלות מתוך חילול ה' שנגרם לנו מתוך "באמור להם עם ר' אלה ומאצו יצאו" ויחזקא לו, לא רק באופן הקמת המדינה, שרואים את יד' בניצחון מעטים מול רבים, ובגבורה שבעצם ההחלטה להכריז על הקמת המדינה (לנתיבות ישראל, לתוסף קדושתו של יום עצמאות, אלא זה קשר גם כן לעצם המציאות שלנו בארץ. כתוב בתוספתא ע"ה, ב, שיעקב אבינו חזר לארץ לאחר אומר "ושבתי בשלום אל בית אבי וזהו ה' לי לאלקים. עצם השיבה לארץ זה וזהו ה' לי לאלקים. כשעמ"י שב – הקב"ה שב, "אתם עירי, ואני אל" – כשאתם עירי אני אל, "נגלה ונשמחה בשעונתנו". המושג שיבה לארץ במובן השלם שלו מופיע ברמב"ן (הוספת למצוות עשה ד') כשהשיבה היא יחד עם שלטון, שלא נעלבה ביד זולתנו מן האומות או לשממה, ולכן צריך להבין את קדושה"ש גם בשלטון, במלכות, בממשלה.

² עי' המדינה והתורה לרב פנחס ברנמן
³ בדומה להתבוננות על קריית, למרות דברי תורה מלובלין, שקשים מונוטוני של אדם כקריית מצד הקושי להבין כאיזה אופן תנח

את הקשר בין התורה למלכות אפשר לחבון לפי הגמרא בסנהדרין (מט) שאומרת: אילמלא דוד לא עשה יואב מלחמה, ואילמלא יואב לא עסק דוד בתורה. רואים את הקשר והצורך בין המלכות לבין התפארת, תפארת שבמלכות, התורה והמלכות, וא"א להסתפק רק באחד מהם. אבל אני חושב שצריך להאריך עוד.

כתוב במדרש (מסכתא רבתי ד) עה"פ "אלי מאד בת ציון הרעין בת ירושלים הנה מלכך יבא לך" ואריה ט', ו: "והקדוש ברוך הוא מכריז להם לכל צדיקי דור ודור, אמר להם: צדיקי עולם אף על פי שדברי תורה תביעו עלי, לא יפה עשיתם שחיכיתם לתורתו ולא חיכיתם למלכותו". אני חושב שאין הכוונה רק שלא אמרו תיקון תצות והתחללו על מלכותו של הקב"ה שתחזור, אלא גם שלא עלו לארץ ועסקו ביישוב הארץ. כתב בספר 'אם הבנים שמחה' (נעמי נח), שפעולת הצדיק בתפילות שלו מול פתולות יישוב הארץ, אפילו של אדם פשוט ללא כוונה, הפעולה השנייה היא הרבה יותר פנימית מהראשונה.

אמנם הצורך בקשר בין התורה למלכות לא אמר שלולא התורה א"א להקים מלכות, הרי לא רק שהיו מלכויות שעבדו ע"י, אלא התנאים לקבלת שלטון ולהרחבתו הם אחרים. דא"י שהמושג שלטון לא קשור דווקא לתורה. מופיע במדרש (נפ"ש מ"א רז) שעמרי זכה למלכות לשלוש דורות משום שהקים ישוב בארץ ישראל, למרות שהקים אותו לא לשמה.

על ירבעם בין יואב נאמר ש"השיב את גבול ישראל מלבוא חמת עד ים הערבה" (מל"ב י"ב). כתי. במדרש (נפ"ש מל"ב רכב) מוסיף עוד נקודה: "זכי מה סיבו של ירבעם והרי עובר ע"י היותו אלא מפני שלא קבל לשון הרע על עמוס, שנאמר וישלח המצאית כהן בית אל אל ירבעם וגו' מיד גער בו בכוזבו, אמר לו חס ושלום שנתבנה אותה נבואה ואם נתבנה מן השמים היה, באותה שעה אמר הקדוש ברוך הוא דוד עובר אליהם וראש דוד ע"י, והארץ אשר אמרתי לאברהם ליצחק וליעקב "לארץ אתננה", תנו אותה בידי של לא קבל לשון הרע. אמרו מה שלא מסר בידי יוחנן בן נון, וכיד דוד מלך ישראל מסרוהו בידי".

א"כ, תנאי להיות ראש ממשלה, להיות מפלגה כתלם מהממשלה, זה לא קיום מצוות, אלא כמה לשון הרע יש, כמה ישובים חדשים בונים, וא"כ יכול להיות שהקשר בין המלכות לבין התורה בא להגיד נקודה אחרת, לא מהי המלכות אלא מהי התורה באמת. תורה כזאת שצריך לכלול בה גם את המלכות. ממילא המושג של ציפיותם לתורתו ולא ציפיותם למלכותו אומר שיש ממילא היסרון גם בתורה שלכם.

אנחנו מתכוונים למותן תורה, שלב מסוים היה כאשר עמ"י הגיע להר סיני בחדש סיון, "אילו קרבנו לפני הר סיני". לכאורה ההכנה החלה מהיום השני, היום המיוחד שנאמר בו נאמר "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש". אבל מסביר הרב (נני א"י"ה שבת ב' פ"ט אות כב), שגם ביום הראשון, שלכאורה הקב"ה לא אמר בו כלום לישראל משום חולשה דאורחא, יש עוד גדול דווקא באי האמירה.

"ויותר טוב שהרשעים, הקדושים בקדושה עלינוה יתאחרו מעט עד אשר ישוב הכהן לעין והתלש ויכל לומר גבור אני, ויחוש את גבורתו, גבורת הגויה והבשר אשר עליהם תכנון גבורת הדוח והנשמה העליונה, אז כסא כבודו. ובעת החלשה, שתוכל הרשימה להיות מזויפת, לצייץ שהמבוקש האלוהי האידילי היא אותה החולשה, רשלנות החיים ומיעוט צביהם, צריכים להניח לעין, זאת המנוחה הניתן לעין, עד שיקבץ החיל, והכחות הגופניים והנפשיים יחלו ללכת במסלולם האיוון והבטות, ואז יפול עליהם אור החיים האלהיים".

אומר הרב, אם בזמן שעמ"י חלש ועיוף יתן לו הקב"ה את התורה, עמ"י יכול לתפוס את כל המושג תורה בביטוי להחלשת החיים והתורה והתורה וכוונת החיים הם שני דברים סותרים. צריך להיות מצב שעמ"י יחוש את תגבורת הגויה והבשר, ומתוך כך להבין שעניינה של התורה הוא לרומם את החיים כשר"י"ה פגש את ר"ל שקפץ לגור הוא לא זלזל בכח ואמר שאחד כזה לא יכול להיות רב בישראל, כשר"י"ה פגש את ר"ל שקפץ לגור הוא לא זלזל בכח ואמר שאחד כזה לא יכול להיות רב בישראל,

לא נוסה לרומם אותו ואמר חזק לאורחיה. זה אותו רש לקיש שאמר שאין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליה, שיש לו כוחות חיים והוא מחליט להתנער עם כל כוחות החיים לתורה ולהמית עצמו עליה.

כבר ביום הראשון נוצרה ההבנה שצורך התורה לרומם את כל כוחות החיים של האדם. מתוך כך בא הקב"ה ביום השני ואומר "ואתם תהיו לי ממלכת כהנים וגוי קדוש". מתוך כך אפשר להבין את הקדושה וההתנערות לקראת מותן תורה.

הרב כותב ע"י במאמר ממלכת כהנים ומאמר רא"ה עמ"י קעו: "התורה והמלכה, בישראל קשורים זה עם זה קשר בל ינתק. המלך בשבתו על כסא ממלכתו, כתב לו את ספר התורה המיוחד לו, כמשה התורה, כתיבה מיוחדת בתוך מלך מושל על העם ומנהיג את החיים החברתיים של הכלל, חוץ מהספר הרגיל שכל אחד ממשל צריך לכתוב לעצמו".

למה מסביר הרב: "אז למדים מוזהב ממלכתיות זאת, שקבלת התורה בישראל קבלה כפולה היא, קבלת חובת היחיד בתור יחיד השייך להכלל, לכללות האומה בקדושתה. וקבלת התורה, בתור קבלתה של האומה המנהיגה את חיה החברתית, בתור לאום". יש פה קבלה של יחידים וקבלה של אומה. אבל כמו שהקבלה של היחיד שלא באה להחליש אלא באה לרומם את כל כוחות החיים שלו, ממילא גם הקבלה שניתנת לאומה כאומה, יש עניין שכל הכוחות הכלליים של האומה, הצבא, הכלכלה, התקשורת וכו', כל אלה יהיו מונתגים ומודרכים מתוך אורה של תורה.

אז ההכנה שעשתה ביום השני יוצא שהמושג של חיכיות לתורתו ולא חיכיות למלכותו, מורה על מה שבתורה הזאת יש מנסה להדריך אותנו בכל הצדדים הכלליים שבתורה. ממילא יש ענין באנשי קודש ותלמידי חכמים שעמדו בכל אותם משרדים. לכו גם חקלאי, איש תעשייה, רמט"ל וכד' צריכים לבוא וללמוד שנים בישיבה ולהפוך לת"ח כדברי ר' אברהם ז"ל, ומתוך כך התורה תרומם אז כל שכבות האומה.

מוסיף הרב נקודה אחרת. אנחנו מבינים שהאומה היא לא אוסף של פרטים, אלא ציבור של האומה בכללה, אז כמו לשאול יש יצה"ר, וממילא צריך להתמודד איתו ע"י התורה, כך לאומה יש יצה"ר. וכך ממשיך הרב: "אז יודעים שאותו היצר הרע שבאדם הפרטי הרי הוא מתגבר בכללי בפלים בהואם המדיני הכללי, עד שכל מושגי הטוב והרע, הצדק והרשע הרי הם נעשים אבירים לגמרי מתוך המהומה המדינית והקלחת הממלכתית הדתית". אז אמרים בנשמת "בפי ישרים תהירומם". צדיקים. חסידים. קדושים. ובמקלות רבבות עמך בית ישראל", שהיא מדרגה כללית נוספת שנמצאת מעל הקדושים הפרטים והצדיקים, והרי כל הגדול מהברו יצרו גדול ממנו.

אומר הרב, שלכן הקב"ה הקדים שמו של משה לפני בריאת העולם, כדי שהדבר הזה יעליה באמת, שהממלכה תתגבר על יצר הרע ותצליח לצאת מעולו. לכן כשהרב מדבר באורות (נע"מ סס) על מדינת ישראל שהוא האושר היחיד עלינו, אומר הרב: "אמת, שאושר נשגב זה צריך הוא לביאור ארץ כדי להעלות אורו בימי חושך, אבל לא מפני זה יחדל מלהיות האושר היחיד גדול", עצם זה שאנו חיים בתוך אומה שעניינה הוא לברר את יכולת ההתגברות הלאומית על יצר הרע, מברר לנו את משמעות המלכות שלה.

יש הרבה שמדברים בחסידות על הניצוץ היהודי שיש בכל אחד, ולכן צריך לאהוב אותו, אהבה את הבריות ומתוך כך מקרבן לתורה, אך כשעוסקים בממשלה, בפעולותיה, לא ינסו ללמד יכות וליאות את החיוב אלא ישר יכו בשמות נגאי, טיטוס ופרעה. כשתופסים את כלל ישראל כשותפים ולא כציבור נע משפט כיו קצו ממילא רק יניחו תפילין לעונ יהודי, וזה הביטוי לערבות. כלל ישראל הוא יחידה אחת אורגנית, כאדם שיש לו ראש ועקב, וגם בו צריך לראות את אותו ניצוץ יהודי, וכשנזכר לאהוב את המדינה, נצליח מתוך כך גם לקרבן לתורה.

הרב בעין אי"ה (נש את כג) מוסיף נקודה אחת. האמירה ממלכת כהנים וגוי קדש נאמרה לעמ"י ביום השני, בו נבראה המחלוקת. אמר הרב: "וסוף מעשה במחשבה תחילה, להודיע שהמטרה היות אחרונה בטווח היא, אם שכדי להשיג אותה, כ"כ מתפלים הם הדרכים, והמכשירים הטובים והרעים כולם משמשים הם להוכחתה. המחלוקת והגיתם שנבראו בשני, גם הם מכלל השליבות שדורכים על יין אל רום ראש פסגת המטרה".

חשבותי אולי, שכמו שאז לפני שנונה התורה, כבר בראשית נאמרה לעמ"י השאיפה, לאן הוא צריך להגיע, "תהיו" – לשון עזיז, כבר שם נאמר לו, תדע כל אותה ממלכת כהנים וגוי קדש תכלול גם מציאות של מחלוקת ויצר הדע, כשהאומה ישראלית חזרת לארצה, יש עניין להקב"ה להראות לנו באמת מה המשמעות של המלכות שלה. זה שהמחלוקת דווקא התגברה בהקמת המדינה, דווקא בא"י, ולא שא"י מרפאת אותנו מחטאינו, בברכי, "ובא לציון גואל" ומתוך כך "ולשבי פשע ביעקב", זה מראה לנו איך נוצר פתאום עוד יצר הרע, אך לא יצר הרע פרטי, אלא יצר הרע של שטח בין קבוצות שרוצה לפגוע באומה בכללה, וזה מברר לנו את ערך המלכות שלנו, שכוונת האומה שלנו נעזי להתרומם ע"י התורה.

על גבי זה צריך להוסיף עוד נקודה אחת. יכול להיות שעצם המלכות זה הופעת שם ד'. הגמרא בברכות אומרת על רב ששת שהיה עיוור, שפעם אחת מלך גוי עבר וכולם יצאו לקראתו, גם רב ששת, אמר לו מין אחי: מה אתה יוצא, אתה לא תראה איפה הוא, לבסוף רב ששת ידע שהוא הגיע וברך עניו.

מסביר הרב נעון אי"ה ברכות ב את רצונו את דברי רב ששת למין: "ערך המלוכה שאותה מעריכה רק לפי ציורך הגש ע"פ תועלת הפרטית הוא ערך שפל מאד". יש כאלה שמעריכים את המלוכה מצד שהיא מספקת את צרכיהם, אם המלכות פוגעת במה שמה רוצים אין ערך למלוכה. אומר לו: לא נכון, זו שאיפה פרטית. "ע"כ גם ההשתדלות של הדאיה בכבוד מלכים, אינך יודע את ערכו ותבקש למצא מקומו בתועלת הפרטית. והיני יודע את ערך המלוכה מצד יתושה אל התיקון הציבורי, אל הטוב והישר המונח על ידי". לכן אני אלך להקביל את פני המלך, גם אם אני לא אראה אותו ואהנה ממנו.

בהמשך כמשברך אותו, מבאר הרב (שם רצו): "י"ש הכיר בחכמתו ורגשות נפשו הטהורות, איך ראוי לו לאדם לכבד את הוד המלוכה, לא רק מצד ערכה הפרטי שהצטמצמה בגופו של מלך כ"א מצד ההוד האלהי שפועל ע"פ ההשגחה העליונה על הנהגת המלוכה והתועלת הסגולית היוצא ממנה לכלל העולם".

עצם זה שיש מלכות, יש לזה ערך אלוהי, סגולה שיוצאת ממנה לכל העולם, ומצד זה ממילא מבין שהכל בטל למלך, שיש לו תפקיד שמסודר ע"פ ההשקפה העליונה. אין מפגש עם מלך בלי שבמובן מסוים יהיה מפגש עם אלוהים. עצם זה שלא רק שבים לארץ אלא יוצרים פה שלטון, יש כאן מפגש עם מציאות אלוהית מלכותית.

דוד המלך אמר בתהלים: תהלת ד' ידבר פי ויברך כל בשר שם קדשו לעולם ועד. דוד המלך, שגורל ונפטר בשבועות, מסמל לנו את החיבור בין התורה ובין המלכות. אומר דוד שכל בשר רק מברך את ד', אבל פי גם יהלל את ד', כי דוד המלך הוא באמת כח החיבור בין התמארת והמלכות, ורק מתוך כך הוא יכול להלל את ה'. לכן, הקב"ה מסובב הסיבות סובב שבשנת ההלל, שנה קידוש השם, קידושם בכל יום יהללך סלה, שממילא לומר הלל לא ביסוד שבתפארת אלא במלכות שבתפארת.

אצלנו בישיבה בונים תורה כזאת שמתגברת עם המלכות, ניסיון לקשר את המלכות עם התורה. ישנם בעם ישראל כביכול קבוצות שלא בנויות ככה. אז שרק בתורה או שרק שבמלכות. ומתוך כך רואים את התורה והמלכות כצרות זו לזו. תפקידנו לחבר בין אותם קבוצות. הם חינוקות שנשבו, בין הצד החרדי בין הצד הציוני שלא שומר תורה ומצוות. תפקידנו למצוא את אותם פתחים וליצור את הקשר

[18]

[19]

בין אותן קבוצות. כי כל עוד לא יוצרו קשרים בין התורה והמלכות, הממשלה תיאבק נגד לומדי התורה כי לא מבינים את ערכה, אך היא מסייעת למלכות ושואת בנטי. אצטנו נמצאים באמצע שנות השישים למדינה, שנות האקנה, בן ששים לקנה. המימון בשיר בין גבולות (חיים חפר, על מובילי השיירות) הוא: 'לעול ולרד שיערים פה נפתה, למך ולזמן אנו פה חומת מגן'. אנו, בני הישיבה, נצליח בעי"ה לפתוח שיערים לאותן שתי קבוצות עוללים, ומתוך כך בשנות האקנה של המדינה נהווה חומת מגן בפני הרצון לפגוע בעצמאות לימוד התורה במדינתנו העצמאית וזכה באמת לגאולה שלמה במהרה בימינו אמן..

הרב יאיר גזבר שליט"א

אומר הנביא: "שוא מרום עינים וירא מי קרא אלה" ושיחו מ, כו, ידועים הדברים, שכשאנחנו מסתכלים במציאות ישנו מימד גלוי, מימד חצוי, וישנו מימד פנימי שמצריך התבוננות כדי לחשוף ולגלות אותה. הגילוי של שני המימדים מתבטא בשם 'אלהים' שהוא כולל גם את ה'אלה', המימד הגלוי והברור, וגם את ה'מי' – השאלה שמתעוררת בראיית המימד הגלוי ומובילה להתבנת המימד הפנימי, "שוא מרום עינים וראו מי ברא אלה" זה שם אלהים⁴.

ידוע גם כן – שכשישראל רואים 'כי זה משה האיש לא ידענו מה היה לו' (שמות לב א), והם פונים לאדון ואומרים: 'קום נעשה לנו אלהים', ויוצא העגל, אומרים עשרה: 'אלה אלהיך ישראל' (שם ספד ז). הדבר נבע כתוצאה מההפרדה בין המימד הפנימי לחיצוני, ההתבוננות במציאות הגלויה, הנוכחת, מתוך פירוד מהמימד השמימי, הפנימי (ענין זוהר ח"א א).

לאחר הטא העגל נוצר העלם של שם אלקים מן העולם, נוצרה הפרדה בין המימד החיצוני של העולם למימד הפנימי.

"כולא חטא העגל היו האמות וישבות ארץ – ישראל משלימות עם ישראל ומודות להם, כי שם ד' הנקרא עליהם היה מעורר בתו יראת הירמומה, ולא היתה שום שיתית מלחמה נוראה, והתשפעה היתה הולכת בדרכי שלום כבימות המשיח, רק ההטא גרם ונתאחר הדבר אלפי שנים..." (אורות, תולדות ז' לכן, אחר שאומרים ישראל: 'אלה אלהיך ישראל', יורד משה רבנו מן ההר, ולאחר שבירת הלוחות עומד וקורא: 'מי לה' אלי', לחבר ולהחזיר את ה'מי' ל'אלה', ולגלות מחדש את שם אלקים בעולם.

ידוע הרמז של הא"ת ב"ש⁵, והחבר של שביעי של פסח עם יום העצמאות, וצריך להבין מהו הקשר המחזיתי בלינה.

ההיחוד של שביעי של פסח, שאנו יום ורגל בפני עצמו, הוא 'מקרא קודש' שני, וזהו 'מקרא קודש מיוחד'⁶. הדבר נובע מתוך גילוי מסירות נפש של ישראל (כדברי הגמ' בסוטה לז, מתוך מציאות של קדושת שם שמים ברכים (שם לו).

כתוצאה ממסירות נפש זו נעשה גילוי. היום הוא ביטוי למה שמכסה המציאות, מה שמכסה את המקום שבו אנו יכולים ללכת בצורה עמוקה, נבקע לשניים, ואפשר ללכת בתוך הים ביבשה. המימד הפנימי התגלה. גילוי זה הוא לא רק גילוי בים סוף, אלא 'כל מימות שבעולם נבקעו' (מכילתא). נעשה גילוי כאן שאפשר יכולת חשיפה של כל מה שברך כלל מכוסה?

וכאשר הקב"ה הופך את הים ליבשה, את הנסתר לגלוי, יש שתי בחינות בהפיכת הזאת. כשהים נהפך הוא נהפך ליבשה. אבל כאשר הים נהפך, אז במקום י"ם, נעשה מ"י, החשיפה והגילוי של המימד הנסתר (שפי שראנו מתבטא במילה מ"י) מותרת בעולם כאשר ישראל יוצאים ממצרים ועוברים את הים.

⁴ הלוי בגמטריה אלה"ם, ריב"ל (בספרים קטן). אומר שהשם 'הלוי' הוא הגדול שבשמות כיון שכולל שבת ושם יחד.

⁵ בש"ע (א"ח זכח, ג). "סמך לבקיעת המערים א"ת ב"ש, ג"ד ר"ק, ר"ץ ו"ף, פירוש: ביום ראשון של פסח היה לעולם ט"ב וסמך: על מצות מורוים יאכלוהו (במדרש ט, יא). ביום ב' בו שבתות, וביום ג' בו י"ה, ביום ד' בו קריאת תורה ויום שבתא שבתא חזרה, ביום ה' בו עום כפר, ביום ו' בו פורים עשרה". וידוע מה שהוספו נע"י תשע"ה ח"א ב"ש – א"ע, שהיום בשבוע בו חל ל של פסח הוא גם היום בו חל יום העצמאות (ה' באדר).

⁶ משמעות הביטוי 'מקרא קודש' שני, שישאר קוראים ומבקשים העדויות הקשר, 'ישאר קדושתו לאמס', וע"ז מגיעה ההפעה מלמעלה. כאן היתה אזהרה וזהות מיוחדת באופן של מסירות נפש של ישראל ודבר אכן הביא להתגלות מיוחדת.

⁷ דברי חז"ל – "אזנה נפתח על הים מה שלא ראה וחקאץ בו בוי על נהר כב"י" (מכילתא שפחות טו, ב).

[20]

וכשאנחנו עומדים ביום העצמאות, עם כל השאלות וכל התשובות, ומודע אנו עדיין במציאות של 'ישנו עם... מפני ומפורד' – השקפות ומאזנים שונים, ואנו עלולים ליפול במחשבה ובביכול לקבוע תכונות לקב"ה, אך צריכה להיראות נאולה, אך היא צריכה לבוא לעולם.

כפי שהאכיר הרב אבינעם נביחה באותו משפט את ההפסדה שקראו בשבת הקודמת, עם ישראל נמצא במצור, ובאישורו של נמצא במצור דמוני, כי אנשי ארץ כבר ברחו. אנו כבר נמצא לא נמצאים במצור אמיתי, ועמ"י עדיין בתחושת גלות, ומי שמשחרר את העם מתחושת הגלות הזאת, הם ארבעה אנשים מצורעים, אלה שמוחץ למחנה, שמוחץ לשער. הם אלה שמבשרים על הגאולה, הם אלה שמבשרים על כך שהארמיוס ברחו.

והשליש הנמצא בשומרון ה'לצרה' מדבר על כך שגם אם יעשה הקב"ה ארובות בשמים לא יוכל להיות מוון בשפע כה גדול – כדברי הנביא. ואמר כך, בין אם מפני שסבר שלא ייתכן שהתשועה תהיה ע"י אנשים כאלה, ובין אם מפני שהמציאות היא כזאת שלא יכול להיות שהקב"ה יעשה נסים, כי יש מצורעים בחוץ ואולי קצת גם בפנים... המציאות לא ראויה.

וכיון שאמר כך, הוא גרס ברגלי העם, והרמז בכך הוא שהרמיסה היא ע"י בחינת הרגליים של הציבור – כח הרגליים של הציבור, המורה על כח העשייה הנמוך, הטבעי. מדוע? כי אנו מבינים שאפילו בחינת הרגליים היא המבשרת⁸. היא המגלה שהגיעה גאולה.

הפסוק שחתם את המזמור, מזמור הורדא והגלים קז, מג: "מי חכם וישמר אלה ויתבונן חסד ד'". מן ראש השיבה א"ל היה חיור ומאכיר: מדוע הפסוק פותח ב'מי חכם וישמר אלה', לשון יחיד, ואח"כ נאמר בלשון רבים: 'יתבוננו?' אלא: צריך חכם – לפעמים מספיק גם חכם אחד שיגלה את חסד ד' – בכדי שכתוצאה מכך יתבוננו הרבים חסד ד'.

והחכם, היחיד, הוא הוא המחבר בין ה'מי' ל'ישמר אלה', הוא שמגלה שם אלקים. תפקידו הוא לגלות את ההארה האלוהית, ההארה הדיונית, במציאות שלפעמים נראית – לכאורה – ואולי גם מדוברת, כאילו עם ישראל רק חזר על ההתגדרות הלאומית הכללית... הרב זומר האכיר את ההיסטוריונים... יש שטענו שזו חלק מהמהפכה הצרפתית וכו', כביכול זהו סתם עוד תהליך...

אבל: 'מי חכם וישמר אלה', תפקידו של החכם הוא לגלות שכל הסיבוכים שנעשים בעולם הם כי העולם מסתובב מבחוץ עד הנקודה הפנימית; כל מה שקורה בעולם מסביב נועד בכדי להביא בסופו של דבר לגילוי הפנימי שקורה אצל ישראל. כי ישראל הם מרכז ההווה, והכל מגיע מבחוץ פנימה, הכל בשביל ישראל⁹.

ואנחנו מתקדמים. לפעמים אני מרגיש שרבה מדברי התורה ששמענו בסעודות יום העצמאות כך הוינו יותר סליא. לא כ"כ מדברות אל לב השומעים. מדברים על הפן הלאומי; על השיבה לארץ; על 'אזנה חרי ישראל' וכו', ובפשוט הסיבה היא שגולדו ליה, זו המציאות הטבעית של החיים שלנו, וכל מי שענינים בראשו הוא את ד' בכל המפעל הגדול הזה.

אבל ישנה עוד נקודה, מה שרבה אצ"ל מדבר רבה ועל הלאומיות ועל הבניין הכללי – פוק חזי מלכד עצם המציאות שמורה על פחות עיסוק בבנייה הלאומית, ה'עולם' מדבר קצת אחרת. העולם מדבר על ענינים פריטיים יותר, על הייחודיות של כל יחיד, על ההתפרסות ועל ה'הפרטה', על הפרט – מצד אחד. ומצד שני, 'כל העולם יחד'...

⁸ "קטן נאור על הקדוים גלוי מןשך..." (נשעיהו גב, ז).

⁹ ב'ראשית ברא אלקים' – בשביל ישראל שנקרא ראשית" (רש"י) ותחלת התורה, על פי המדרש (שם).

[21]

ואנחנו מתקדמים. אנו מבינים שזו התקדמות. הרב כותב בפיסקה המפורסמת אורות התנח'ה (יח) על השלשה כוחות: הקודש, האומיות והאנונימיות. "האחות האורתודוקסיות כמו שרגילים לקרוא, הנושאת את דגל הקודש... השניה היא האומיות החדשה... והשלשית היא הליברלית, שהייתה נושאת את דגל ההשכלה בעבר הלא רחוק. היא איננה מתכנסת בחסיבה הלאומית ודורשת את התוכן האנושי הכללי של ההשכלה, התרבות והמסור ועוד". וזה עדיין הולך יחד: הליברליות, ההשכלה, התרבות, ותביעת המוסר – התוכן האנושי הכללי.

ובאורות ישראל לו, כותב הרב כך:

"במשיח בן יוסף מתגלה התבונה של לאומיות ישראל מצד עצמם. אמנם התכלית האחרונה אינה התגדרות והיחזקות הלאומיות בלבד כי אם השאפה לאחד כל באי עולם למשפחה אחת לקרא כלם בשם ד', ואף על פי שזה צריך גם כן מרכז מיוחד, מכל מקום אין הכוונה כולה רק המרכז – כי אם מעולתו גם כן על הכלל הגדול. וכשצריך העולם לעבור ענין הלאומיות אל הכללות, צריכה להיות גם כן כעין הדיסה אל הדברים שהורשו מצד הלאומיות המצומצמת".

ישנו שלב – אמר הרב, שכל מה שנבנה באומה מצד הלאומיות, גם עם כל ההארה האלוהית הרוחנית שחשב אז"ל חשב בה, והגם שהיא התגלתה בגילוי של קודש, אינו מספיק. מתעוררת הדרישה להמשיך בתהליך גילוי הקודש בעולם, מתוך התגדרות הלאומיות צריכים להמשיך הלאה לכל העולם כולו.

השליבים הללו גורמים הדיסה לחלק מהדברים שהורשו מצד הלאומיות המצומצמת. ומתאזם אחרת מגלים שהדבר מה'תורה' ששמענו לפני שלושים שנה הם לא מספקים מענה לכל הדרישות.

קיימת התביעה הזו, שלפעמים אחרת מפרשים אותה כגיחית ל'שבירה' וכביכול היא נובעת משנאת ישראל ושנאת ארץ ישראל; ואכן אפשר שהסגים האלה ג'ל' קיימים. אבל התביעה להמשיך הלאה מביאה למצב שהרבה מהדברים צריכים בירור – סוג של 'שבירה', שמביא לבניין של משהו גדול יותר, לתביעה מוסרית כוללת יותר. של שאפת טוב ובקשת דרך הן במישור הפרטי והן בחפץ הטובה כללי לכל העולם.¹⁰

ומה שקורה בחוץ – קורה בחוץ. אבל התהליכים שמתרחשים בבית המדרש אלו הם שיוויים, או התקדמות נפשית ביכולת החיבור אל המימד האנוברלי הזה.

וכפי שהרב כותב באותה פסקה על שלשת הכחות, שהקודש מצד האמת אינו אחד מתוך השלושה, אלא הקודש העליון מקיף את כל הצדדים, ועל כן יש הסברה של קודש גם לתהליכי התקדמות מלאומיות לאנוברליות.

וממילא צריכים למצוא את נקודות הקודש בתהליכים הללו; ולהאיר ולהדגיש אותן. ואולי התבונה שממילא מבערת – כפי שהרב כותב – את נקודת החוצפה שיש בגילוי ההארה הזאת בצורה בה היא מופיעה. אחר שאנו מבינים את עומק התהליך אנו מבינים שהחוצפה היא רק הדוחפת. כשמוציאים את נקודות הקודש – הדברים מתעלים.

"מי חכם וישמור אלה".

ואנו מבינים ש–

"על כן עתיד משיח בן יוסף ליהרג, ומלכות אמתיתת וקיימת תהיה משיח בן דוד".

[22]

¹⁰ "עצמות התפץ של היות טוב לכל, בלא שום הגבלה בעולם כלל, בין בכמות והיטבים ובין באיכותו של הטוב, אזו תגרעין הפנימי של ממות נשמתה של כנסת ישראל", אורות ישראל א, ד.

חובת הבירור, חובת ההתבוננות, חובת הלימוד של כל תהליכי המציאות; חובת התשתיתיות. אל התאורות הדתיות – אלו הן חובות בית המדרש. או חובתנו שלנו.

חשופת העולם לנקודת הקודש שבמציאות באה מתוך מה שמתגדלים בישראל ת"ח עוסקים בתורה, יראי אלקים, אנשי אמת. ומתוך התגדרות של כח תורה, 'תורה לשמה' – לשם הופעת תורה במציאות, מתגדלת תורה של העם כולו.

וממילא חובת בית המדרש הזה, מלבד לימוד התורה מתוך החיבור במובן הכללי לאומי, והשפעתה הסגולית של התורה – עוסק פרטי גם בענייני הנאולה; וכפי שהדמח"ל כותב בפתיחה ל'אחריות', שהגם ש'תורה מביאה לידי אחריות' באופן טובעי, למרות זאת ודאי שיש מאמרים שהם מיוחדים באופן פרטי לכך.

ישנה חובת בירור של ענייני גאולת ישראל. חובת בירור של ענייני ועיקרי אמונת ישראל ותורתו, וכך חולבת התורה ומתגלה כאן, בארצנו, שהורנו אליה, שאנחנו בונים אותה – "אלה תקדי' בניך' אלה בונך", אלו התלמידים תכמים (ברכות סד). בעיסוקנו בקודש אנו בונים אותה ממש.

בע"ה יזכנו הקב"ה לראות בעניינינו, במהרה בימינו, מלכות בית דוד, אמן ואמן.

¹¹ "ענין תורה לשמה – לשם התורה. כי מציאות החכמה הוא רצון השל"ת שיהיה בפניו, והוא מציאות יותר נחמדה ומעולה מכל מה שאפשר לחפש, ואין החסרון כי-אם מצונו, שמצד היותו שקועים בזה אין אנו מכירים כל ענין גודל וחיות ועליו מציאותה. והכמת היותו ודאי העליו האלהי כפי רצונו ית' ובהא מצד עבודתו ותלמידותו". אורות התורה ב, א.

[23]

שיחת ראש הישיבה

הרב יהושע בן-מאיר שליט"א

יום העצמאות תשמ"ז

תדפיס מיוחד מתוך "בדרך אפרח" מס. 32

"כי נטח לו אהל בירושלם" / חרב יחושה בן-מאיר

*מחור דברים שנאמרו בישיבה בסעודת יום העצמאות

בו שלוש שנים הכיר אברהם את בוראו (נדרים לב, א),
ובכל אופן היה אברהם מבוגר מגדל בבל, "ואל חתמה, כי נח
ושם היו שם" (אבן-עזרא בראשית, יא, א).

הסיבה לכך ברורה. הרעיון לבנות את מגדל בבל הוא
נשגב, האידאיה היא נהדרת - אחדות העם. כולם "ישמעו
איש שפת אחיו", הדברות בין כל חלקי האנושות. האם יחכו
שיפקד מקומם של שם בו נח ואברהם במפעל נהדר זה?

יכולים אנו לתאר לעצמנו את פעולתו של אברהם בבנין
מגדל בבל. מכירים אנו את האיש ואת שיגורו. ודאי גם
בבנין בבל "השכים בבוקר". במו ידיו הכין את הטיט.
אמר "לשם יחוד" כשבנה את הלבנים. "א"ר חייא בר אבא
המגדל הזה שבנו שלישי נשרף, ושלישו שקע, ושלישו קייס.
ואם תאמר שהוא קטן - ר' הונא בשם ר' אידי אמר כל מי
שהוא עולה על ראשו רואה זקלים שלפניו כאילו חגבים"
(ב"ר פרשה ל"ח י"א).

השליש הקיים, הוא השליש שבנה אברהם ושם בו נח.
שליש שנבנה בקדושה, ולשם המטרה הנעלה של אחדות.

אך מה יצא מאידאיה זו - משם יצא הפירוד והמחלוקה -
"לא ישמעו איש שפת רעהו".

אברהם הנכוד והמאוכזב, שמע אז, מבינות החרבות של
מגדל בבל ההרוס והשרוף, את דבר ה' - אי אפשר לבנות
בנינים גדולים על יסודות של רעיונות נשגבים בלבד, אפיי
רעיונות טובים ונכונים כמו אחדות העם. לא מספיק עם
אחד ושפה אחת, צריך, ביסוד הכל, א - ל אחד, ובלי זה
אין כלום. אורבא, עוד יטילו אותך, אברהם, לכבשן האש
על אמונתך. ועל כן - לך-לך מארצך וממולדתך ומבית
אביך, אל הארץ אשר אראך".

"ובשנת אחת לכורש מלך פרס, לכלות דבר-ה' בפי
ירמיה, העיר ה' את-רוח כרש מלך-פרס ויעבר-קול בכל-

מלכותו וגם-במכתב, לאמור: כה אמר כרש מלך פרס, כל
ממלכות הארץ נתן לי ה' א - לקי השמים, והוא-פקד. עלי
לבנות-לו בית בירושלם אשר ביהודה. מי-בכם מכל-עמו יהי
א - לקיו עמו ויעל לירושלם אשר ביהודה, ויבן את-בית ה'
א - לקי ישראל, הוא הא - לקים אשר בירושלם" (עזרא א).
שמעתי בשם הגר"ז הלוי מבריסק זצ"ל, שביאר מדוע מודגש
חוזר והוזג בהצהרת כורש "ירושלים אשר ביהודה". וכי
אין אנו יודעים היכן ירושלים? וכי חששו שנבנה בית
בירושלים במקום אחר? אלא שאומר לנו הקב"ה (זרך "משיחו
כורש" - ישעיהו מה, א), בית לה' בירושלים של מעלה, זה
דבר קל לבנות. את זה יכול כל אחד לבנות. "מי בכם מכל
עמו יהי ה' א - לקיו עמו" ויבנה בית לה' בירושלים של
מעלה, בירושלים אשר ביהודה. הסגולה המיוחדת של ישראל,
המיוחדת בחורח ארץ-ישראל היא היכולת לבנות בית לה'
בעולם הגשמי, להיות "ממלכת כהנים וגוי קדוש".

פעמיים מובא הצהרת כורש בתנ"ך. פעם אחת בסוף ספר
דברי הימים. שם מסתיימת ההצהרה "מי-בכם מכל-עמו ה' א
- לקיו עמו ויעל". בפעם השנייה, בחחילת עזרא, מובארת
גם מטרת העליה "ויבן את-בית ה'". אמר לי פעם הרב
מדוכי ברויאר שליט"א, שספר דברי הימים, שהוא ספר
הגלות, מסיים ב-"ויעל". כשנמצאים בגלות צריך לעלות
לארץ. אין צורך או צידוק בלחקור מה יש בארץ, איך
המצב, אפילו המצב הרוחני, בארץ, מה אעשה בארץ. העיקר
ו"ויעל" - לעלות לארץ. אבל ספר עזרא, ספר הגאולה, הוא
כבר מפרש את החלית לבואנו ארצה. אם כבר נמצאים בארץ,
נמצאים בגאולה, צריך לדעת שיש מטרה לגאולה ו"יבן בית
לה'". זו מטרת הגאולה.

מטרת הגאולה היא "לבנות בית לה'". את בית ה' אפשר
לבנות רק בארץ ישראל, רק בירושלים אשר ביהודה. מלכות
ישראל, מדינת ישראל, צריכה להיות "בית לה'".

"ויהי בלילה ההוא, ויהי דבר-א - לקים אל-נחן לאמר:
לך ואמרת אל-דודי עבדי, כה אמר ה', לא אחה חבנה-לי

הבית לשבת. כי לא ישבתי בבית מן-היום אשר העליתי את-
ישראל עד היום הזה, ואהיה מאהל אל-אהל וממשכן" (דברי
הימים א, יז; והשווה שמואל ב, ז).

דוד רוצה לבנות "בית לה'", אך דבר ה' אלינו בפי
נביאו הוא "לא אחת חבנה-לי הבית לשבת", רק "... זרע
אחריו אשר יצא ממעיו ... הוא יבנה-בית לשמי, וכננתי
אח-כסא ממלכתו עד-עולם" (שמואל שם, וע' דבה"י שם).

יש אוהל ויש בית. אוהל הוא דבר ארעי ונייד, לא
קבוע. בית הוא קבוע, חמדי, לא נייד. אוהל מאפשר
גמישות ושינוי. אוהל שייך לחקופת ההחיות. בית מייצג
את הקביעות, הלא משתנה, הדוגמתי. בית הוא כבר בחקופת
היציבות והקביעות.

בדומה בפרשה שקראנו השבת, בטהרת המצורע, ציוותה
התורה לקחת למטהר עץ ארז ואזוב. הארז ההפך מהאזוב.
הארז גבוה, חזק וקבוע. האזוב נמוך, חלש וארעי. אך יש
גם יתרון לאזוב על פני הארז. הארז, מתוך גודלו וחוזקו
הוא לא גמיש, לכן עומד הוא בפני רוב רוחות העולם, לא
מתכופף ולא נכנע להם. אבל באם חבוא רוח חזקה יותר
ממנו - ישבר הארז. האזוב, מתוך חולשתו - עוצמתי. הוא
קטן וגמיש, ומתכופף בפני כל רוח קלה. אבל אין לך רוח
וסער בעולם שתעקור אותו, כי הוא מתכופף עד שתעבור
הרוח, וחוזר למקומו. והתורה מלמדת אותנו בחזרת טהרת
המצורע על הצורך בעץ ארז ואזוב, בגמישות חזק הקביעות.
יש קיום מתוך גמישות, הראוי למצב של החיות ושינוי.

ויש קיום מתוך עוצמה, המתאים למצב של יציבות וקביעות.
חז"ל מספרים לנו (ראה מכות יא, א; מדרש שמואל פרשה
כ"ו, ב) שכשדוד חפר את היסודות לביהמ"ק, הגיע עד קרקע
בחולה שלא נעבדה לעולם, ועלו מי מהום וביקשו לשוטפו
ולהשמיד את העולם כולו. כדי לבנות "בית לה'", צריך
לחפור ולהגיע עד ליסודות העולם. הפירה זו מזעזעת
ומרעידה את היציבות של העולם כולו, ומטכנת את קיומו.
זאת, משום שהעולם גשמי, ובית ה' מייצג את הרוחניות.
כשהגשמות קבועה - הרוחניות ארעית. כשהרוחניות קבועה -

הגשמות ארעית. כל עוד "אהל שכן באדם" (טהילים עח, ט),
כל עוד הרוחניות ארעית, יכולה הגשמות להיות קבועה
ויציבה. אבל כאשר מכינים את היסודות ל"בית לה'",
לרוחניות קבועה, מזעזע ונרעד העולם כולו, הגשמות
נהיית לארעית ולא קבועה.

אמנם דוד מצליח לעצור את שטף מי התהום, למנוע את
התמוטטות העולם. את זה עושה דוד ע"י חרט עליו כחוב שם
ה'. כי בשם ה', בכת התורה (שהרי כל התורה כולה שמוחר
של הקב"ה. ועוד, חז"ל מספרים לנו שאחיחזקאל למד שמוחר
להשליך את החרט עם השם המפורש בק"ו מסוטה, א"כ עצירת
מי ההום מוסגת בצירוף תורה שבכתב - השם המפורש, עם
תורה שבע"פ - לימוד מק"ו), אפשר לאחד רוחני עם גשמי.
אפשר ליצור רוחני קבוע וגשמי קבוע, רוחני נצחי בעולם
יציב, "בית ה' א - לקי ישראל" "בירושלים אשר ביהודה".
ויהי בלילה ההוא, ויהי דבר-ה' אל-נחן לאמר, -
"רב אמר עצה עמוקה נחן לו באותו הלילה" (יל"ש ומדרש
שמואל שם). יש דור שחפיקדו המהות, אין קביעות, יש
חנועה. אז צריך גמישות. זוהי העצה העמוקה שנתן הקב"ה
לנחן באותו הלילה, דורו של דוד הוא דור של החיות.
בדור כזה צריך גמישות - "לא אחת חבנה לי הבית לשבת".
ויאמר דוד לשלמה, בנו (קרי - בני) אני היה עס-

לבני לבנות בית לשם ה' א - לקי. ויהי עלי דברי-
לאמר, דם לרב שפכ ומלחמות גדולות עשית, לא-חבנה בית
לשמי, כי דמים רבים שפכ ארצה לפני. הנה-בו נולד לך,
הוא יהיה איש מנוחה, והנחיותי לו מכל-אויביו מסביב, כי
שלמה יהיה שמו ושלום ושקט אתו על-ישראל בימיו. הוא-
יבנה בית לשמי ... והכנינתי כסא מלכותו על-ישראל עד-
עולם" (דבה"י א, כב). גם בגשמות דורו של דוד הוא דור
של החיות וגמישות - מלחמות גדולות. גם ברוחניות דורו
של דוד אינו בשל לקביעות "וארוך הא - לקים ישב בחזק
היריעה". גם בגשמות שלמה הוא בדור של קביעות "איש
מנוחה, והנחיותי לו מכל-אויביו מסביב ... ושלום ושקט
אתו על-ישראל בימיו". גם ברוחניות שלמה הוא הדור של

קביעות - "הוא יבנה בית לשמי".

דוד הוא הדור של החתונות ויצירה, הוא מכין את החתונות והיסוד לתקופת הקביעות שחבוא אחריו. בגשמיות - "ואהיה עמך בכל אשר הלכתי, ואכריח את-כל-אויביך מפניך ועשיתי... ושמתי מקום לעמי ישראל ונטעתיהו ושכן תחתיו ולא ירגז עוד, ולא יוסיפו בני עולה לבלתו כאשר בראשונה". ברוחניות - "ויאמר דוד, שלמה בני נער ורר והבית לבנות לה' להגדיל למעלה לשם ולתפארת לכל-הארצות, אכינה נא לו, ויכן דויד לרב לפני מותו" (דברה"י א, כב, ה). דוד חופר את היסודות לבית ה'. דוד מאתר את המקום המדויק של המזבח ושל בית ה' (ראה סוף שמואל ב, דברה"י א' פרקים כא-כב). אין שערי המקדש נפתחים לפני שלמה, עד שלא אמר "זכרה לחסדי דויד עבדך" (דברה"י ב, ו, מב; וראה שבת ל, א). ולא ירדה אש מן השמים אלא בזכותו של דוד (יל"ש שמואל ב, ו).

דוד רוצה לבנות בית לה', - וה' ביד נביאו מונע מדוד לבנות את בית ה'. אך עקב רצונו של דוד, מבטיחו - "ואגז לך, ובית יבנה-לך ה'", "ויאמנו ויגדל שמד עד-עולם לאמר ה' צבאות א - לקי ישראל א - לקים לישראל, ובית דוד עבדך נכון לפניך. כי אחא א - לקי גלית את-אזן עבדך לבנות לו בית, ועתה הואלתי לברך את-בית עבדך להיות לעולם לפניך, כי-אחא ה' ברכת ומברך לעולם". בית דוד אינו ענין פרטי של דוד, אלא מלכות ישראל. הבטחת ה' לנצחיות מלכות בית דוד, היא בעצם הבטחה לנצחיות קיום מלכות ישראל. לקביעות קיום הגשמיות הישראלית, הממלכתיות הישראלית עד עולם, עד קום משיח בן דוד - הואל האחרון. קביעות זו, נצחיות זו שהובטחה לגשמיות הישראלית, נובעת מכך שחליתיה ורצונה של מלכות בית דוד הוא לבנות בית לה'. על כן, כדי לאפשר את הקביעות של הרוחניות, את "בית ה'", יש צורך בקביעות של הגשמיות, "ובית דוד עבדך נכון לפניך... להיות לעולם לפניך".

דוד "אדמוני עם-יפה עינים" (שמואל א, טז, יב) -

"וכיון שראה שמואל את דוד אדמוני... נחירא ואמר אף זה שופך דמים כעשו. א"ל הקב"ה 'עם יפה עינים', עשו מדעת עצמו הוא הורג, אבל זה מדעת סנהדרין [=עניניהם של ישראל] הוא הורג" (ב"ר פרשה ס"ג, יא). "ילא חבנה בית לשמי כי דמים רבים שפכתי, כיון ששמע דוד כך נהיירא, אמר הרי נפסלתי מלבנות בית המקדש. א"ר יהודה ברי אלעאי, אמר לו הקב"ה, דוד אל חירא, חייך כי הם לפני כצבי וכאיל, לכן נאמר 'שפכת ארצה' ואין 'ארצה' אלא צבי ואיל שנאמר (דברים יב, טז) 'על הארץ תשפכנו כמים'. ד"א, חייך הם לפני כקרבנות, וכחייב 'כי דמים רבים שפכת לפני' ואין לפני אלא קרבן שנאמר (ויקרא א, ה) 'ושחט את בן הבקר לפני ה'". (יל"ש שמואל, שט). דוד הוא היוזע הסוד הנפלא של איחוד הרוחני עם הגשמי. הורג מדעת סנהדרין. שופך דם, שנחשב כלפני ה' - כקרבן. הוא המוכשר להיות המכין את החתונות לבניו הגשמי ולבניו הרוחני של בית ה'. ומכיון שחליתיו וכוונתו לבנות "בית לה'", קביעות לרוחניות הישראלית, הוא מחברך מאת ה' לקביעות ונצחיות ל"בית דוד", למלכות ישראל, לגשמיות הישראלית. "אמר לו, ואם כן למה איני בונה אותו. אמר לו הקב"ה שאם אחא בונה אותו הוא קיים ואינו חרב. אמר לו והרי יפה. א"ל הקב"ה גלוי וצפוי לפני שהם עתידים לחטוא ואני מפגי חמתי בו ומחריבו והם נצולין, שכן כתיב (איכא ב, ד) 'באהל בח-ציון שפך כאש חמתו'". - הקביעות והנצחיות של הגשמיות בישראל, ושל הרוחניות בישראל, מושגים ע"י הגמישות והאריעות של דוד ההתהוות, דורו של דוד. דוקא האריעות הזו, היא המהווה את החתונות לקביעות ולנצחיות "ואני מפגי חמתי בו ומחריבו, והם נצולין".

ביום זה, בשמחנו בשמחת הקמת מדינת ישראל, בשמחת רבונות וחרות ישראל, עומדים אנו בורוכז עם אחינו מימין ומשמאל. מימין עומדים אלו אותם אנו פוגשים בביהמ"ד, איחם אנו עוסקים בהוריות דאביי ורבא. הם שותפים לשאיפת החלית שלנו, "לבנות בית לה'". אלא

שרצונם לבנותו בירושלם של מעלה, ולא "בירושלם אשר ביהודה". חלקם יושב בחוץ לארץ, וטוען בפנינו ששם יותר קל ויותר בטוח לקיים את הרוחניות הישראלית, לבנות "בית לה'". להם אנו אומרים - "מי-בכם מכל-עמו ה' א - לקיו עמו ויעל". קודם עלו לארץ, בואו והשתתפו איתנו במפעל הגדול של בנינה, ורק לאחר מכן, בהיותכם בארץ, נקבע את הדרך והצורה להשגת התכלית הגדולה "ויבן את בית ה' א - לקי ישראל". להם אנו אומרים - נשתתף יחד בבנין בית לה', אך "בירושלם אשר ביהודה", בירושלם הגשמית, בירושלם של מטה.

ומשמאל עומדים אלו אותם אנו פוגשים בשרותנו הצבאי, בפעולות ההתיישבות, החקלאות והתעשייה, במרחבי היצירה הגשמית של עם ישראל. הם שותפים לשאיפתינו לבנות את מלכות ישראל, לבסס את הקיום הגשמי של ישראל. הם מושכים את לבנו באידיאל הנפלא של אחדות ישראל, "עם אחד ושפה אחת" "ודברים אחדים". אך לצערנו אנו כבר מתחילים להרגיש, שללא א - ל אחד כבסיס לקיומנו, הולכים אנו לקראת "לא ישמעו איש שפת רעהו". אליהם אנו קוראים מעומק לבנו - היו נא שותפים גם לשאיפת היסוד שלנו, שרק היא תבטיח את נצחיות קיומנו הגשמי - לבנות בית לה'.

אנו דור של התהוות, של יצירה. עלינו מוטל לצקת תכנים ברוחניות ובגשמיות. לבסס וליסד ולהכין את התשתית לקביעות ולנצחיות קיומנו הרוחני והגשמי. אנו מושיבים את "ארון ברית-ה' תחת יריעות", ומבססים את קיומנו הגשמי ב"דם לרב... ומלחמות גדולות". אולם שאיפתנו היסודית היא לבסס את קיומנו הרוחני, להפוך את הרוחניות, את תורת א"י למרכז הרוחני הלאומית, לערך הקבוע והנצחי שבקיומנו הרבוני, להושיב את ארון ה' בבית ארזים, להפוך את מדינת ישראל ל"בית לה'". והקב"ה יבסס את קיומנו הגשמי, יברך את חרותינו ואת בתינו הלאומי בשלום ובמנוחה, להיות מלכות ישראל "נכון לפניך... ועתה הואלת לברך את-בית עבדך להיות לעולם לפניך, כי-אתה ה' ברכת ומברך לעולם".

זה היום עשה ה'

אסופת דרשות ומאמרים
ליום העצמאות וליום ירושלים

מאת
מרן הנאון
הרב שאול יעדאלי גרל

בצרוף סדר התכילה

הוצאת מוסד הרב קוק ירושלים

מבוא | יט

התוכן ההלכותי של הקמת מדינת ישראל

(מתוך 'ארץ חמדה', ספר א' שער א' סימן ו')

מעתה צא וראה מה גדול יום הכרזת המדינה לישראל. לעיתים קרובות שומעים אנו עוררים ואומרים מה יום מיוחד. ואף אם קרה נס לישראל בעמדו מול אויבים בשעה, לא יום זה הוא שגרם, ואדרבא ביום זה פלשו כוחות האויב לארץ ולולא ה' שהיה לנו כי אז היה ח"ו יום זה צרה ומצוקה. ועל כן אין לדעתם לציין יום זה כיום נס.

אך על פי האמור, יש להוכיח עד כמה אין טענתם טענה, ועד כמה יום זה הוא עיקר. כי על ידי שעשינו מעשה ביום זה והפכנו את החלטת האו"ם לעובדה מוחלטת מבחינת הדין וכנ"ל, בזה הוא שפקע כוח השבועה ש"לא יעלו בחומה" שרדפה אחרינו וכבלה את ידינו בכל ימי הגולה. בזה נעשינו לעם בן-חורין, אשר הזכות והמצוה עליו לעמוד על נפשו נגד אויביו ולהגן על זכותו להיות בארץ הזאת. ואילו יום זה, גם החלטת האו"ם עמדה להתבטל בידוע, וכלעומת שבאה כן היתה חוזרת ללא כל תוצאה.

נמצא שיום זה ומעשה זה של ההכרזה החזירו לנו חלק עיקרי של זכויותינו וביטלו מאיתנו את הגלות בתור גזירה שאין להמלט ממנה. ומיהו זה אשר ישאר עיוור וחרש מבלי לראות ומבלי לשמוע את גודל הנס שעשה ה' אתנו בזה?

נמצא, שאפילו אם לא מצד היות מאורע זה כהכנה ושלב ראשון לגאולה השלימה, ראוי הוא היום שיחשב כיום גילה ושמחה. מכל שכן, שכפי מה שבישרנו לעיל בע"ה בארוכה, נראים הדברים שאין זו אלא אתחלתא, והוא שלב הכנתי לביאת הגואל שיבוא במהרה בימינו.

ואין גם מקום לטענה, שאין שמחתנו שמחה, מכיון שעדיין לא חזרה עטרת התורה ליושנה, והמלכות השלטת בישראל אינה רואה בתורה את חוקת המדינה. כי אם אמנם כן הוא, וודאי שהלב דואב על מעמד התורה במדינה, וודאי שאנו מצווים להאבק להחזיר עטרה ליושנה. מכל מקום, אין נפגמת על ידי כך העובדה שחל כאן מפנה עצום בחיינו בתור עם ה', ששחררנו מעול הגויים ונפטרנו ממאירת הגלות. ומעתה יש להפנות את כל המאבק כלפי פנים לחזק ולהאדיר את הציבור שומר התורה והמצוה בכדי שיגיע למעמד של רוב במדינה זו.

(מתוך 'חוות בנימין' סימן י"ג)

לא אוכל להתאפק מלחזור ולהביע תמיהה על שחלק משלומי אמונים – הידועים נאמנה כי כל מאורעות האדם הפרטי צפויים ומושגחים, דובר שאין צורך לומר שכל מה שקורה לכלל ישראל צפוי ומושגח – שמתעלמים מגורל הנס שקרה לנו עם הכרזת המדינה, שבו ביום נפטרו מפרד השבועות שדרך אותנו כל ימי הגלות מבלי יכולת להמיש צוואתו מהם.

והרי זה, במידה מסוימת, דומה ליום חמישה עשר באב שבו כלו מתי מדבר, וניתן הדיבור לעלות לארץ אחרי שמורק חטא המוגלים. עליו אמרו חכמים (תענית ל', ב), שלא היו כמותו ימים טובים לישראל. והרי דורנו זכה למה שלא זכו דורות רבים אשר ציפו ליום זה.

שמה יאמרו, אבל עדיין לא הגענו לגאולה שלימה – שלמה תקטן בעינינו הישועה פורתה גם אם עינינו נשואות לישועה מלאה? למה נדיה כפויי טובה מלהכיר בחסד ה' אשר נתגלה עלינו? הרי רק ע"י הודאה לנוחן הטוב נפתחים שערי החמים וחסד להוסיף ולהוריק עלינו שפע ברכה והצלחה.

ולענ"ד, אין זה אלא עצת השטן להמעיט בעינינו את מתנת אלקים, ולתקן לעצמו באמתלאות שונות, אנפי"י שכל עין תבחן ער כמה אין עומדות בפני ההגיון.

מדינה ועצמאות באורו של מרן הרב קוק זצ"ל

(הצופה, אלול תשמ"ו)

אין ספק שעצמאות מדינית של עם ישראל בארץ ישראל היא אחת ההבטחות העיקריות שבתורה: "ואשבור מוסות עולכם, ואולץ אתכם קוממיות" (ויקרא כ"ו, ג). הדוגמה המוחשית של יציאת מצרים בראשית צעדיו של העם היא גם פסגת הברכות לעתיד לבא, כתוצאה ביורה מקימה של התורה – "אם בחוקותי תלכו".

אולם זוהי ברכה אלקית, והיא קשורה עם בנין המקדש וחזון אחרית הימים, כאשר "ובן יהיה הר בית ה' בראש ההרים... והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה', אל בית אלקי יעקב" (ישעיה ב', ב).

אך האם יש בעצמאות ישראל גם ערך דתי? האם מלבד הברכה שישנה בעצמאות מדינית, בהיותנו בלתי תלויים בשרירות ליבם או חסדם של שליטי נכר ועמי נכר, יש בזה גם יעוץ? השאלה היא הדיפה במיוחד אם ניתן להתגורר בארצות בעלות משטרים דמוקרטיים וכלכלה יציבה, באופן שניתן לחיות ברווחה ובאין מפריע לקיים מצוות התורה בתור יחיד, ואף לקיים חיים קהלתיים. כי אז יש שהעצמאות המדינית אינה מוסיפה כלום; הן ניתן ליסד ישיבות ולהרחבת תורה, ואף לפתח מוסדות חסד וצדקה, וכן אין בעיות כשרות, שבת וכיו"ב מעיקות, וניתן להסתדר איתן, ואולי אף ביתר הידור... מכל שכן, אם העצמאות המדינית כרוכה בקשיים, ואף במלחמות, שגם אם נגמרות בצנחון, הרי אין להמלט מאובדן נפשות. האם כל זה כדאי?

עוסקים בזה אנשי פוליטיקה והמפלגות הציוניות. התשובה העיקרית בזה היא, שבאין עצמאות אין ביטחון לקיומנו. הרגשות האנטישמיים קיימים, והם פועלים, אם בלתי ואם בסתר, וזה עלול להתפרץ בכל שעה. ובהזדוה, קיימת השואה אשר השמידה כשליש מעמנו. ואילו היתה קיימת מדינה בפרץ מלחמת העולם השנייה, כי אז אין ספק שלא היתה השואה מגיעה לממדים כאלה.

זוהי אמנם תשובה, אבל ניתן להתווכח בזה. ולא נאריך בזה את הדיבור.

ישנה גם תשובה נוספת, שבתנאי הרווחה שבהם חי כיום חלק חשוב מהתפוצה היהודית בעולם, הוא נתן לסכנת טמיעה והתבוללות. בענין זה, דוקא זכרון אימי

לאלתר - לגאולה

(ברקאי ה', תשמ"ח)

ראשית צמחת גאולתנו" – הוא המטבע שטבעו רבני ירושלים ותכמיה, ובראשם מור הגאון ר' צבי פסח פנקס זצ"ל, להגדרת תקופתנו. היה זה בכרוז שראה אור מטעמים ב"ד שבט תש"ח – כלומר בתוך השנה הראשונה לתקומת המדינה. באותם ימים גדולים ונשגבים עמד כל הציבור תחת הרושם של גילוי החסד האלוהי, והגדרה זו אכן איחדה אותו מן הקצה אל הקצה. גם אלה משלומי אמונים שעמדו הרבה שנים מנגד לתנועת שיבת ציון, בטענות ר"הוכחות" כי לא בוז הדרך תבוא הגאולה, כאילו הם המוכתבים לקב"ה את הדרך בה יקרב לנו אותה, גם אלה הכיור, כי אכן תקופה גדולה היא, אשר דורנו זכה לה. לאחר השואה הנוראה שפקדה את בית ישראל, אשר כלתה ששה מיליון מעמנו במיתות משונות ובמכונות כליה משוכללות, שואה אשר השאירה מאחוריה אודים עשנים של קהילות פורחות בעלות מסורות רבות בשנים; מול שארית מלטה עירומה וחסרת כל, אשר לא מוצאת מנוח לכף גלה, ושערי הארץ נעולים על שבעה מעולים של מדינת המנדט. והנה נתגלה לפתע עוגן הצלה בדמות מדינה עצמאית, אשר למרות לידתה בתמורות דם ואש, קמה ומכריזה קבל עם ועולם כי "עם ישראל חי, ויחיה לעולמים", וחופי הארץ פתוחים לרווחה לכל אשר בשם ישראל יכונה, והשעה הגדולה, אשר בכוחה להביא מזוז לעם מעושק וממוסר הנה הגיעה!

אז התנופף ברמה מעל כל בית בישראל הדגל הלאומי, וגם ציבור בני התורה מכל הגוונים לא ראה לכון להסתנייג ממנו. נכון, שמאז התרחשו הרבה דברים שגרמו אכזבה ומפח נפש לציבור שומרי תורה ומצוה. ודאי שלא כן ציפינו שתהא הפתחות המדינה. לא חשבנו שמוסדות השיפוט במדינה יקומו ויהיו בהמשך למוסדות השיפוט ויסודות השיפוט שהיו קיימים בימי המנדט. בתמימותנו דמינו, שמענה יזכרו שמשפט מדינת ישראל הוא משפט התורה, שיסודותיו כל כך מוסריים והגיוניים וכל כך הרבה תבונה ודריפות של גאוני עולם הושקעו בו, כהמשך מסורת ישראל ממישה מסין, יהיו מענה המשפט המוכר והיחיד. אך לא כן היה, השפחה ירשה את גבירתה, ולא עוד אלא שהולכים ומצטירים מדי פעם את השארית הנשארת בזמות חוקי האישות והמשפחה; לא דמינו שהחניך, הנקרא כללי, יחנך ילדי ישראל ללא דעת תורת ישראל. ספר

השואה ואי הבהירות של המצב לעתיד מהווה מאין להתבלבל, וזה נוסף לתנאי הרווחה, שבהם חיים כיום הזה.

אף זוהי תשובה, אך גם זו אינה תשובה ניצחת. שכן יאמר האומר החי חיי תורה ומצוות הנותן ללדי חינוך יהודי נאמן ואשר חי גם בסביבה יהודית בחו"ל: שומר תורה, הוא מחוסן במידה רבה מבלי פחד התבלבלות וטמיעה. ואם אמנם גם כאן ניתן להתחבט, אך התשובה אינה חד-משמעית.

אחרת היא גישתו של מור הרב זצ"ל למדינה ישראלית ולעצמאות מדינית. הוא בא להעמיד אותנו על התוכן הדתי שיש במדינה, שאם אמנם בתור יחידים אפשר לקיים את התורה בכל מקום שהוא, וגם בכל תנאים שהם, העם בתור עם, יש לו תפקיד יותר נרחב, ואותו לא ניתן לקיים אלא בתנאים של מדינה עצמאית. ואלה הם דבריו בה:

"בראשית מטעו של העם הזה... נתגלתה השאיפה להקים ציבור אנושי גדול אשר ישמרו את דרך ה' לעשות צדקה ומשפט'. זוהי השאיפה שבאה מבח הכרה הבורה והעזה והתבונה המוסרית הכוללת והרמה להוציא את האנושיות מותחן סבל נורא של צרות, רוחניות וחמירות, ולהביאה לחיי חופש מלאי חור ועדן באור האדיאה האלוהית, ולהצליח בה את כל האדם כולו. למלאה של שאיפה זו צריך דוקא שיהא ציבור זה בעל מדינה פוליטית וסוציאלית וכסא ממלכה לאומית ברוב החברות האנושיות, עם חכם ונבון וגוי גדול, והאדיאה האלוהית המוחלטת מושלת שמה ומחיה את העם ואת הארץ במאור הזה. למען דעת, שלא רק יחידים, חכמים מצוינים, חסידים וגו' ואנשי קודש, חיים באור האדיאה האלוהית, כי גם עמים שלמים, הכוללים בתוכם את כל השדרות האנושיות מן רום האינטליגנציה האנושית, הפרושים, המשכלת והקדושה עד המערכות הרחבות, הסוציאליות, הפוליטיות והכלליות, ועד הפודולטריין לכל פלגותיו, אפילו היוזר נמוכות ומנושמות" (אורות, למהלך האידאות בישראל ב').

"עוד זה ותפקיד זה לא ניתן למלא כי אם בהיות עם ישראל בעל מדינה עצמאית; מדינה שגם במהלך החיים המדיניים, ביחסים הבין לאומיים ובהסדר היחסים הפנימיים בחברה הישראלית עצמה, יהיה מודגש הענין האלוהי המחיה את כל העולמות כולם. זה משום ש"נשמתה של כנסת ישראל היא הצדק המוחלט" (אורות התשובה ד', ז).

לסגל לעצמנו תפיסה זו, לחיות גם את חיינו הפרטיים לאור האדיאה האלוהית המאירה את דרכנו בתור עם, אנו קרואים. זה יתן תוכן לחינוך, ואומץ לעמוד בתנאים הקשים בהם אנו נתונים כיום הזה.

(ש"ח ח', א) אם עשיתם עצמכם כחומה ועליתם כולם בימי עזרא, נמשלתם ככסף שאין רקב שולש בו. עשיתם שעליתם כדלתות (שער שיש בו שני דלתות, פותח אחד וחביו סוגר, כך עליתם להצא, רש"י) נמשלתם כארז, שהרקב שולש בו".

ובעוד, שאז - כפי שהעיר בזה ר' יוחנן (שם), עוד טרם הגיעה השעה, הרי אחרי שעברו מאז חורבן הבית השני כאלפים שנה של שנות השפלה וגוון, שוב נדחה אנטוניוס התגלות ה' על עמו ונחלתו, נתפלפל ונתוכח, אם אכן על תקופה זו נאמרו כל התבטחות, ולא נחול ולא נרגיש כי אנטוניוס אחר, המרחיקים בדיבורים אלה, במקפיקים אלה, במבוכה שאנו זורעים בקרב מחננו, את הגאולה, את ניצני הגאולה, את ראשית צמיחתה, וכדבריו הנמרצים של הכוזרי (מאמר ב', כד):

"... כי הענין האלקי איננו חל על האיש, אלא לפי הזדמנותו לו. אם מעט - מעט, ואם הרבה - הרבה".

עוד לא איחרנו המועד, עוד אנו שליטים בגבולות אשר נקבעו לנו בביאה ראשונה אל ארץ זו בפ' מסעי. שמא נפסיק מלהתוכח, שמא נתאחד - כאיש אחד בלב אחד לקידוש המטה המובטחת, המטרה הנכספת.

"יבחר לנו את נחלתנו, את גאון יעקב אשר אהב, סלה".

הספרים, אשר הוא המקור גם לכל התרבות האנושית הכללית, מונח בקרן זוית, והילד אינו מכיר ממנו דק' קטעים בודדים, בדמות סיפורי אגדות שאינם מוחיבים; לא חשבונו שהשבת תגורש מרחובותינו כדי דמה ובעזות מצות; לא חלמנו כי יעזו להרים ראש נגד חוקי הטהרה והקדושה של המשפחה הישראלית, ויראו במה שנקרא "נישואין אזרחיים" תחליף נאות לדת משה וישראל; שיהיה צורך במאבק, ולעת עתה - אף ללא הצלחה, על ההגדרה היחידה שיכולה להיות קיימת למושג "מיהו יהודי"; לא העלינו על הדעת כי ימצאו בניינו שופכי דמים, כי יהיו בנינו נבלים ואנסים ואנשי "עולם התחתון", צורכי סמים, ואשר לא ירתעו מכל נבלה... גדולה וארוכה היא הדישמה המדכדכת של ירידה וזחנית המורדרת אותנו אל תהום השפלות - כמקלקלים שבהם...

אך הן כל אלה אינן גזירה מן השמים. הרי לימדו אותנו חז"ל, כי "הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים", והרבה מזה בידינו הוא, ביד כל אחד ואחד, וביד כל המונות בית ישראל אשר ליבם נאמן לתורת א-ל, והם יושבים ספונים בבתיים אשר בגולה, ממשיכים לבנות שם היכלות ובתי ראוי, ואוטמים אזניהם מלשמוע קול ארץ אבותיהם הזועקת להם. וכיום, עם התפרצות גל האביה של שכנינו מעמי הנכר, אשר חשבנו כי כבר השלימו עם קיומנו, חוזרת ומתעוררת שוב הנטיה שהיתה רווחת בשעתה בגולה בהרבה ציבורים הגאונים לתורה, לשוב להתנכר ולהתנער מהזדהות עם תקומת העם בארצו. שוב ישוב נשמעים הקולות, אשר עם ראשית קום המדינה לא העיזו להשמיע אותם. וזה בנוסח "הלא אמרנו לכם" ולא ידעו ולא יבינו, כי אם אמנם עומדים אנחנו כיום בשעות מבחן קשה, הרי מידענו היתה זאת!

נפתח נא את ספר 'שיר השירים', הוא המוגדר כקודש הקודשים של שיר בתולת ישראל עם דודה, והנה קוראים אנטוניוס את הדברים המאלפים:

"קול דודי תנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות..."

תנה זה עומד אחר בתלנו, משגיח מן התלונות מציץ מן החורכים...

אני ישנה ולבי ער, קול דודי דופק פתחי לי...

משטתי את כותנתי - איככה אלבשנה, רחצתי את רגלי - איככה אוטפם".

ומה נאמר שם הלאה מזה?

"קמתי אני לפנותי לדודי, ודודי חמק עבר..."

פירוש הדברים ניתן בשעתנו ע"י אחד מגדולי אמוראי ארץ ישראל, באשר לעלית עזרא, שהיתה יכולה להיות, לדעתנו, עידן הגאולה השלימה, אלא שבמו חיד דחו אותה. הלא כך נאמר במס' יומא (ט', ב):

"דיש לדיש הוי סחי בירדנא. אתא רבה בר בר חנה יתב ליה דיא. א"ל: אלהא שנינא לכי, דכתיב: 'אם חומה היא נבנה עליה טירה כסף, ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז'".

כך בכל מלא מוראתה האיומה – "הלכה היא, בידוע שעשו שונא ליעקב" (מובא ברש"י על בראשית ל"ג, ד). אלפיים שנה של יסורי שאול, של דריפות, של גלות, של נדודים, עדים חיים הם לנאמנות מסורת חז"ל. וכל אותם הלהטים וההתנודדות והדעות המתחלפות וההצהרות המנוגדות, אם זה של האיטי, אם זה של הפיליפינים ואם זה של צרפת והממלכה המאוחדת, עדים הם עד כמה אמינות מסורת זו פועלת עד היום. ואם בכל זאת קרה מה שקרה, ואם בכל זאת התרחש הנס הגדול, אשר גם אם כבד הלב וגם אם רצון רב היה להגיד "לא" ובכל זאת התעקס הפה והפליט "כן", אין זאת אלא משום ש"מאת ה' היתה זאת".

ואם היה זמן, כשניתנה הצהרת בלפור, והיה אפשר לחשוב כי רק טוב הלב של מדינת בריטניה הוא שהביאה לידי כך. זו היתה כנראה מחשבת הקנינים למיניהם, אשר חשבו כי מדבר בידם. וכשכאב להם לראות כיצד ארץ זו מתפתחת, חשבו כי תספיק פקודה שלהם "להפסיק", ותספיק משיבת חוטים בלתי ניכרים אשר יחוללו מהומות ושפיכות דמים והכל יחזור והיה כלא היה. והנה נתגלה פתאום, כי לא כן הדברים. ולא הספיקה עצמתה של הממלכה, ולא הספיק צבאה, ולא הספיק הצי הגדול שלה בכדי לצנח במלחמה עם חלש הגויים אשר אין לו לא צי, ולא צבא, ולא מכשירים ממלכתיים ולא מדינה.

כשל כוחו של קיץ וסיעתו, תכניו וערמומיותו ונכליו נפקדו כשלוחות של בורית ונשאר רק קצף אין אונים, ונשארה רק שונאה בלתי מוסית, ושם נוסף בתוך הדישימה הארוכה של ההמנים, דראון לדורי דורות...

"מאת ה' היתה זאת".

אחרי דורי דורות של שעבוד, חיי קיקלון, חיי בזוי עם,

אחרי אשר חנונו החוננים וספרו הסופרים, והכריזו הכוזבים כי מתה האומה הישראלית,

אחרי הקזת הדמים האיומה, אשר עדיין לא תפסנו את עומק אסונה,

אחרי הנסיגן האחרון למוות בבת-אחת, בכל האמצעים המשוכללים אשר יד הודון שלטה בהם, את שם ישראל סבא,

דורכת בעץ, עם הגזשה של מרגץ עלומים חדש, עם רצון חיים תקיף, האומה הישראלית על במת משפחת העמים. לא החלישוה דריפות, לא הניעוה יסורי שאול, לא צלחו עליה כלי הוצר, ולא שלטו בה מדורי הגיהנום.

"אילת השחר" מה אילת השחר קמעא קמעא אף גאולת ישראל קמעא קמעא (יזישלמי ינמא ג', ב). כל גילוי השגחה דורש מאתנו הבנה והכרה בגילוי זה ומצינו

מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו

(רשימות, כסלו תש"ת, לאחר הכרזת הא"ם על הקמת המדינה)

"מאת ה' היתה זאת היא נפלאת בעינינו" (תהלים קי"ח, כג).

נפלאות היא, למרות הדרך הטבעית בצורתה החיצונית, למרות הדיונים המפוכחים פוּתוּר, למרות החשבונות הפשוטים אשר ניהלנו טרם היתה ההצבעה וטרם קם הדבר הגדול הזה בעולמנו.

היה אנו מרגישים בחוש את הנס שבדבר. לשון המאזנים שהתנודד אנה ואנה, הותאמה לזאת, הסתירות, והדיעות שהתחלפו מרגע לרגע, הכניסו כל כך אי דואות פתאומיות. והנה עברו התוצאות על כל המשוער.

אין לא נדק זה בלבד, נפלאות היא הדרך, צירוף הכוחות, הלשון המשותפת אשר הושגה בידעני כוחות איתני עולם בשעה זו דוקא בשאלה זאת, למרות ההתנגשות בפסיכשטחים האחרים – נפלאות היא.

מקץ הברור והאמיץ אשר ננקט ע"י המעצמה הסובייטית לטובתנו, זהו אחר המסורת הארוכה מאז ההצהרה הראשונה של בלפור, מסורת מנוגדת לזו, מסורת של איבה, של שונאה אטומה, של דריפה אחר אף גילוי של פעילות ציונית – נפלאות היא.

והמהפכה אשר בסיאם* והשתייכותה ליהודים משונה, מעוררת מחשבה, ופלאות היא – נפלאות היא.

זאת מעורר בתוכנו את המחשבה, כי אכן נס גדול נעשה כאן. נס שאמנם צורתו אינה היא טבעית אבל תוכו רצוף השגחה ה' על עמנו, אשר גם אם נסתרת דין, מכל מקום היא היא הפעלת מאחורי הקלעים. לא, לא העמים הם שהחליטו על תקומת המדינה כחזק עליון טמיר הוא אשר דחפם, הוא אשר היה עם מיהם, והוא אשר שם את יסודם. בעל כורחם, שלא בטובתם, היו מוכרחים להגיד את דברי ההסכמה. "בלב פתונם, כך התבטא האחד, כן חשב השני. "כבד הלב" – הם פעלו שלא כפי המסורת הלאומית המקובלת, הם פעלו בניגוד להלכה אשר נמסרה לנו מפי חז"ל, ונתאמתה אחר אחרת מארץ שגעררה מן ההצבעה, העורר.

גם לצבור הודות יותר, לא יוכלו מעכשיו להסתפק בעוגה הצרה אשר ענו להם מסביב, הם יצטרכו למצוא דרך לשילוב פעולה משותפת.

והזהירות הדתית הציונית תצטרך לשקול מחדש אף היא את דרכיה, האם טובה היא ההליכה המפוצלת לקלפי. האם אין דרך של שיתוף פעולה יותר גדול בין כל חוגי היהדות החרדית ממה שנהוג עד עכשיו, שמא הגיעה השעה לקרא ליעידה של כל החוגים הללו להחיות קו פעולה משותף למען הביא את דבר התורה לשדרות הציבור הרחבות, לחלחל עם כל תופעות מזיקות בקרב הצבוריות, להשמיע וללמד את העם דעת אלקים, למצא דרכים בבדי להחזיר את ההכרה כי לא ככל הגויים בית ישראל, להפיץ את תורת הצדק המשפטי הישראלי, לחבב את אורח החיים היהודי המקורי על אלה אשר התרחקו מהם עקב סיבות שונות ומשונות.

הגיעה השעה הגדולה, שעת המעשים הגדולים, שעת הנסיון הגדול. הלב פועם. העצבים דורכים. הנעמור בנסיון? הנוכח?

התוצאות הנדרשות מגילוי זה. גילוי כזה של השגחה היה לפני שלושים שנה בהצהרת בלפור.

מי עוור עכשיו ולא ידא, כי לא היה זה רק אפיזודה של ההיסטוריה, כי היתה זו חוליה ראשונה בשלבי הגאולה ושיבת ישראל לארצו.

אילמלא זכינו והיינו מבנים מה גילוי זה דורש מאתנו, אילמלא שרבו בתוכנו החוקקים בכל פה להצהרה זו ומבטלים אותה, אילמלא היינו שומעים לאות הזה לעלות כחומר, אילו היה כל יהודי מבין את זה בלוד' ובירוש' ובפרנקפורט וברלין במרסיי ובפריס, בבריסל ובפרג, כי אז לא באתנו כל זאת, כי אז היינו מגיעים למה שהגענו היום לא דרך אותם גלגלי מהלכות.

היתה לפנינו דרך הרבה יותר פשוטה, יותר קלה, ולא היינו צריכים לשכל את שליש האומה ממש חלבה ודמה. אולם הנה הגענו לשלב חדש. בדרך חתחתים מכשולים ומעקשות, אבל הגענו. שלב שני לגאולת ישראל. אתחלתא דגאולה.

דאי, שרק אתחלתא. דאי שאין זו לא הדרך ולא הצורה של הגאולה כפי שהיא הצטיירה בדברי הנבואה, ובדברי חז"ל. ארץ רצועה ומחלקות, ואף דרכי המדיניות לא יתאימו לחזון הגדול.

אולם חשוב כי נראה את זה באור הנכון, כי נראה את זה כשלב נוסף, כי נראה את זה שוב לא כאפיזודה, אלא כאתחלתא, אתחלתא דגאולה. כי נראה את זה שוב בנסיגה, והפעם עיקר כבדו של הנסיון על העם אשר בארץ, על הישוב. נסיון גדול יצטרך לעבור המפלגות והזרמים השונים של הישוב. האם נדע לנהל מדינה? האם ראוי הישוב להיות מדינה, כי נדע כי יד' עשתה כל אלה, כי לא נתלה את זה בחכמת חכמינו גבורת גבורינו ובטוב לב של הגויים, ונסיק מכאן את המסקנות הראויות?

שלא יקוף כל זרם את ההישג לזכותו, בזכות גבוריו או בזכות חכמיו, בזכות מעשיו או בזכות פעולותיו. שלא יתבע כל אחד את הכבוד לעצמו, שלא יצא לצל את עמדתו למען השתלט, שידע כי כולם שייכים לאומה זו. כי לאף זרם אין מונופולין על הצדק, כי לאף מפלגה אין ערובה כי בידה היא האמת האחת והיחידה. כי כל תנועה יש בתוכה ניצוץ של אור מאוד ישראלי, ושהחורבן בא באותה שעה בה אמתו של האחד לא יכלה לגור בכפיפה עם אמתו של השני – זו שנאת החנם, זו המאזה אשר דבצה בנו ואכלה כל חלקה טובה.

והזהירות הדתית צריכה אף היא לבדוק את עמדותיה. אותם חלקים חשובים אשר אף היו מחוץ למסגרת של ההסתדרות הציונית, אשר הצטמצמו בחוגם הם, אשר החזיקו במימרתו של רבי יוחנן בן זכאי – יבנה והכמיה ושכחו כי לא כאז כן עתה, אשר עזבו ביד 'המזרח' את כל נטל ההתאבקות המאורגנת על פני הישוב, על צורת שבתו, על חווי חייו, על שמירה על קו החינוך המסורתי לא דק בשביל ילדיו הוא, אלא

תשובה לצעיר נבון

(מתוך מכתב, 'ניב המדרשיה', חורף תשכ"ד)

אשר קבלת מכתבך, ואכן הקשית לשאול, ושאלה זו נתחבטו ומתלבטים בה רבים וטובים, אף על פי כן אשתדל לענות כפי שנראה לי הענין, ובמידה שהדברים ניתנים להתפרש מעל גבי הכתב.

שאלת מבחינה עיונית ומעשית כאחד – האם יש מקום לומר "הלל" ביום העצמאות, כשבועוד שמצד אחד רועדים נימי הלב משמחה שהגענו לנחלה, הרי מאידך – המצפון נוקף, האם כדאית נחלה זו? אמנם מהווה המדינה פתרון לאנטישמיות, אבל האם כדאי הפתרון לעומת ההפסד הכרוך בדבר? איככה אפשר לשמות כשרואים את הקורה ליהדות תימן, יהדות עירק וצפון אפריקה? לפנינו שבטים שלמים, שהיו מבוצרים ועמדו איתן בפני כל נחשולי רדיפות הגויים, והנה כאן הם הולכים ופורקים עול מלכות שמים. היקרא לזה יציאה מעבדות לחירות וממות לחיים (כפי שמגדיר זאת הג"ד משולם ראטה זצ"ל בספרו "קול מבשר"), הן גם בזמן האינקוויזיציה יהודי שהתנצר ונצל ממות ונשאר בחיים, ובכל זאת הן לא נבחרו חיים כאלה ממות קדושים? ... עד כאן תוכן שאלתך.

חזו תשובתי:

א. הנה אף לו היה כדברך, שתקומת המדינה היא שגרמה לכל זה, הלכה פסוקה היא (או"ח רכ"ג, ב) שמי שמת אביו ר"ל והורישו ירושה, חייב גם בברכת "דיין האמת" וגם בברכת "שהחיינו". נמצינו למדים, שגם כשהרגשת השמחה מעורבת בצער, ולא עוד אלא שהרגשת הצער עולה ודאי לאין שיעור על הרגשת השמחה שבזכיית הממון, אף על פי כן אין נבלעת השמחה בתוך הצער, אלא נשארת עומדת בפני עצמה, כאילו בלי כל תערובת אחרת, וחייב בברכת ההודיה כאילו לא היה כאן שום צער כלל.

ולפי זה, גם אם נניח שהמדינה היא שגרמה לתופעות השליליות שמנית, מכל מקום אותו צד הטובה שישנו בהקמת המדינה, שהוא הצלה מעבדות לחירות, אינו מתבטל ואינו נעלם, והוא חייב בברכת ההודיה מבלי להביא בחשבון את הרגשת הצער.

ב. וביותר נראה, שיש להבחין בין חובת ההוריה לבורא על החסד שעשה בגילוי הטובה והשפעתה עלינו, לבין הצורה והאופן שבו אנו מנצלים את החסד והטוב הזה. שכן כל גילוי חסד יש בו מן הנסיון לאדם, המחייבו לנצל גילוי זה ליתר התחזקות בעבודת ה'. וכבר ביאר ב"מסילת ישירים" פ"א, שהעושר נסיון הוא לאדם, וגדול נסיון העושר מנסיון העוץ, שבעוץ אמרו חז"ל (חגיגה ט'): יאה עניוהא ליערואל, ואילו בעושר נאמר (דברים ל"ב טו): "וישמע ישורון ויבעט". ובכל זאת תיקנו ברכת הוריה למי שזוכה בעושר ובחסדים ובכ"ל, למדות שאין זה ברור שיזכר לעמוד בנסיון זה מבלי להיכשל.

על כרחך אתה אומר, שהואיל ועצם הזכיה בנסיון היא סימן ברכה, ואם זוכה היא הוא מנצל את זה כיתר שאות, אם כן מן השמים ניתנה לו ברכה, ועל כך חייבים להודות. ואם לא יצל את זה כראוי, לא על ה' תלונתו אלא על עצמו, וממלא חייב הוא בברכה על הטוב שהעניק לו הקב"ה, ולהפיל תחינתו לפניו שיתן לו כוח וגבורה לעמוד בנסיון ובמבחן האושר והטוב.

ג. ומה לנו להפליג בדוגמאות ומשלם, בעוד שלפנינו דברי תורה גלויים ומפורשים בענין זה עצמו:

(א) חטא העגל, הוא החטא הגדול והאיום ביותר שנכשלו בו ישראל, שעליו נאמר (שמות ל"ב ד'): "וביום פקדי ופקדתי", ואין פורענות באה על ישראל שאין בה קצת מפרעון עוון העגל (רש"י שם). וחטא זה בא כידוע ע"י שזכו בכספם וזהבם של המצרים, כמו שטען מרע"ה לפני הקב"ה "ויעשו להם אלהי זהב" (שמות ל"ב לא) ובפירש"י שם, וכן דרשו על הפסוק "ידד זהב" (דברים א' א) – הכיחם על העגל שעשו בשביל רוב זהב (רש"י שם). ולפי זה הרי נראה היה שאין להודות כלל על הכיחש הגדול שזכו בציאה ממצרים. וכן אינו מובן למה העניק להם הקב"ה רכוש זה שהפך להם למכשול והוריד מהם את עדים מזה חורב. ועם כל זאת, לא נמנע הקב"ה מלמלא הבטחתו, וכן אנו מודים לו על זה כמבואר בנוסח ההגדה, שאנו מודים ומהללים גם על "שנתן לנו את ממונם". וכן הסבירו חז"ל את זכותם של החמורים שיש בהם קדושת פטר חמור, מה שאין כן בשאר בהמות טמאות, לפי שסייעו בהצצות הכסף והזהב ממצרים (בכורות ה' ב).

ידד על כן, הרי במידה גדולה חטא העגל גרם ע"י ציאת מצרים, שאם אמנם גם קודם עבדו עבודה זרה, הרי לא מציינו שנתבעו על זה אחר כך. והיינו דאין, מפני שהיו אז רק בחינת שוגגים. לא כן לאחר שראו הנסים והנפלאות בציאה ממצרים ומתן תורה, נמצא, שניסי ציאות מצרים הפכו להם לרועץ, והטובה גרמה לדיה ורונתה גדולה. ואם כן, מה כל החרדה שחרדה עלינו התורה בהפלת ירידת ימי ציאת מצרים וההרדה עליהם בכל הדורות, בעוד שהם עצמם גם גרמו לנו לכל הפורענות של חטא העגל?

(ב) הכניסה לארץ ישראל גרמה לחטאים גדולים ועצומים שהביאו לגלות, כמבואר בדברי הכתובים (דברים ד' כה): "ונושנתם בארץ והשתחם...", ועי"ש רש"י ורמב"ן; וכן (דברים ל"א טז-כ): "וקם העם הזה וזנה אחרי אלהי נכר הארץ אשר הוא בא שמה בקיבו... כי אביאנו אל האדמה... ואכל וישבע ודשן ופנה אל אלהים אחרים...". ולזה הרי מכוונים דברי התוכחה ב'האזינו': "וישמע ישורון ויבעט", וכן דברי האזהרה (דברים ה' א-ח): "השמר לך... פן תאכל וישבע ובתים טובים תבנה וישבת... וחס לבבך ושכחת את ה' אלקיך... ואמרת בלבבך כוחי וזעמי ידי עשה לי את החיל הזה...". כמו שנתקיים באמת, ולא נפל ארצה מכל הדברים האלה. ואף על פי כן אומרת התורה באותו ענין עצמו (שם ה' ו): "וזכרת את ה' אלקיך על הארץ הטובה אשר נתן לך". ומכאן חזרה ברכת המזון, שהיא מן התורה בכל הדורות, גם בזמן שלילנו מארצנו, עקב הטוב של הארץ הטובה הזאת:

והרי, כידוע, זו הייתה טענת המרגלים, שהיו כולם "אנשים ראשי בני ישראל", כעדות הכתוב, ואמרו (במדבר י"ג לא): "כי חזק הוא ממנו" – כביכול כלפי מעלה אמרו (רש"י שם). והיינו, שטענו שעי"י שיכנסו ישראל לארץ יכשלו בחטאים, מה שאין כן אם ישארו במדבר. ואף על פי כן לא נתקבלו דבריהם, ואודבא, היה בזה חטא ופסע איום, ששל ידו נקבעה בבית לדורות, שמאסו בארץ חמדה.

והדבר הברור הנולה מכל זה הוא, שאף על פי שהיה צפוי מראש שישאול לא ינצלו כהלכה את החסד האלוהי בבחי הבחינה וההכרעה התפשטת שניתנה לאדם, אין זה מפתית במאומה את מצות כיבוש הארץ ושובה. ועל כול זה נאמר לחזקית, שלא רצה לישא אשה מפני שראת שעתיד לצאת ממנו מנשה: "ברדי כבשי דרמנא למה לך?" (ברכות ל' א), וכן אין זה גורע מחובת ההודיה לה' על גילוי הטוב והחסד של "הארץ הטובה אשר נתן לך". הנה כי כן עליו לעשות את המוטל עליו ולקבל בשמחה והודיה את הטוב האלוהי, וממנו נבקש כי יסייע בידיו להשתמש בטוב הזה באופן הנאות והראוי.

ד. הדברים דלעיל אמורים כאמור, גם אם נקבל את הלך המחשבה, שתקומת המדינה היא שאשמה בירידה בשטח הדתי בחלקי האומה השונים. ברם, האמת צריכה להאמר, שהתפרקות זו שאנו עדים לה לעינונו, אינה אלא זירז התהליך והחשת בוא המשבר, שבין כך היו צפויים להם העולים מארצות המזרח גם בארצות מוצאם. זוהי התצאה הכללית נמנית מהפגישו עם התרבות האירופית המערבית, שהיהודים יושבי ארצות אירופה כבר נתנסו בה, ודבים נפגעו ממנה גם שם. בארצות המזרח קיים אמנם פיגור בחירות תרבות זו, אולם לאט לאט זה הולך ומגיע גם לארצות הנידחות ביותר. ועדים אותם יישובים יהודיים בארצות צפון אפריקה, מקומות שהגיעה התרבות הצרפתית ובתי-ספר "אליאנס", שעשו שמות ביהדות המקורית. אין זו, איפוא אלא שאלה של זמן, אבל במוקדם או במאוחר עומדת כל תפוצה יהודית בפני שכנת התמקקות מערכי הדת כבואה נמוגע עם תרבות אירופה, ולא דוקא העליה לא"י היא שגורמת לה.

ה. לעומת זאת יש להדגיש את הטובה הצפונה בעובדא שמשרב זה (שכאמור בין כך היו מגיעים אליו גם בארצות המזרח) עובר על יהדות ארצות אלה תוך מוגע עם עולי המערב, שכבר נתגשו בכל זה, ויכולים – ואף נותנים – תרומתם בכדי להתגבר עליו. הבה נזכר מה דלה היתה רמת ידיעת התורה בארצות המזרח אשר ישיבות לא היו בהן כמעט, ואותה דרגה של עמקות ורדא שמים מבוססת על אשיות הדעת וההגיון לא היתה אף היא חזון נפרץ בארצות אלה. קיום התורה והמצוות היה יותר בחינת "מלומדה", ולא היה יכול לעמוד בפני כל רוח מצויה. לעומת זאת עכשיו דקא בארץ ניכרת התאוששות; יותר ויותר מתרחב המעגל של עולי ארצות המזרח הלאומים בישיבות ובבתי אולפא דתיים אחרים, ואין ספק שבעוד זור יקומו לנו גדולי תורה מבין יוצאי ארצות אלו, שבתנאים אחרים לא היו מגיעים לזה בשום פנים. לעומת המערב המתפרק, גדל נוער המקבל חינוך יסודי מושרש בתורה וביהדות, מתחנכים צעירים החרדים לכל ענפי ההיים, ובמיוחד גדלים מורים ומתחנכים מבין יהדות זו שגם מצויידים בידיעות כלליות ויחד עם זה מצויידים בידיעות התורה, וחרדים הכרה דתית איתנה. וכל אלה דואי יפעלו בבא העת, ודאי ישפיעו, לא רק להפסקת תהליך הידיה, כי גם להוסף ולהגביר חיילים לתורה.

לעומת הידיה הכמותית עלינו איפוא לקחת בחשבון את העליה האיכותית הזאת, ואין ספק שבסופו של דבר, האיכות תחזור ותשפיע גם על הכמות. בפרט שכידוע בישראל, לאחר ירידה מתהילה תמיד עליה, וזה לא רק בחבריות, כי גם ובעיקר – ברוחניות. וכן מוצאים אנו בשמחת בית השואבה שסיפור חז"ל (סוכה נ"א, ב): "הגענו לשער היוצא ממזרח, הפכו פניהם ממזרח למערב, ואמרו: אבותינו שהיו במקום הזה, אחריהם אל הזיכל ופניהם קדמה, ומשחתוים קדמה לשמש. ואנו ליל-ה' ענינו". שכונתם, ללא ספק, להדיש שאין להתייאר גם למראה וירדה מסוימות, שאינה אלא זמנית, וסופו של דבר בוא תבוא התאוששות ועליה – "אנו ליל-ה' וענינו ליל-ה'!"

ואכן מגיעים אלינו עכשיו הדים מתנועת תחייה והתעוררות דתית בארצות הברית, שצעירים שהגוריהם רחוקים מיהדות מתהילים להתקרב, ומחזירים את מאור היהדות לבתים, שכבר מזמן הוא נעלם משם. וכאנשי אמונה עלינו להבין כי אין זה מקרי, אלא נובע מהטבע הפנימי של נפש האדם מישראל, שהיא נמשכת לאור אלוהי, ואף אם תועה היא לעתים, הרי היא מתאכזבת למראה הריקנות המוחלטת שבתרבות נכר, ומוכרחה לחפש את הדרך חזרה. על כן, כל מה שתגדל ותעמיק ידיעת התורה בקרב חלק מהציבור, בטוח הדבר שהם יאצילו מורחם, והתעוררות כללית דואי אף היא בוא תבוא.

ג. עוד עלינו לדעת מה שלמדנו חז"ל: "ה' צדיק יבוקח" – אין הקב"ה מנסה את הישענים אלא את הצדיקים (ב"ר, וידא). תוכן הדברים, שאם דודנו זכה להתנסות בנסיון

האשר של מדינה ועצמאות, אות היא שהשעה מחייבת זאת, והיא גם כשרה לכך. ואכן כך הוא הדבר, כי אם אמנם בארצות המזרח עדיין לא הגיעו הדברים, בחלקים מסוימים מהם עד משבר בעיניי אמונה, הרי בארצות המערב אנו רואים בצד ההתעוררות הדתית שצייתת לעיל תהליך של טמיעה ומיתת נשיקה, שבאה תוך טשטוש הגבולות שבין ישראל לעמים. נישואי תערובת הפכו למכת מדינה בהרבה ארצות, וגם באותם יושבים שלא הגיעו לכך, הטמיעה הרוחנית וסיוגל אורח המחשבה ודרך החיים של נוי הסביבה היא תופעה מצויה ביותר. וענינו לנו עדים כשרים וגאונים, הלא המה האדמו"רים העולים ארצה ותוקעים יתר בה בניית יישובים דתיים, שאומרים בפה מלא כי נואשו מאפשרות של המשכת חיים תקינים יהודיים בארצות הגולה. במקום או במאור הקהילות האורתודוקסיות מסתגלות לאורח החיים הכללי, ואין תקומה ליהדות מקויתת רק בארץ הזאת.

תקומת המדינה היא שפתחה אפשרויות כמעט בלתי מוגבלות בפני התלקטות יהודים שומרי תורה ומצוה מכל ארצות הגולה לארץ ישראל, ולאט לאט חוזרת הכרה זו בלב כל חרד לדבר ה' בכל הארצות, שאין קיום לתורה כי אם בא"י, ויהודים אלה מתארגנים ועולים. אין ספק שגם תופעה זו תעזור לטהר את האויר, ויביא ציבור של שומרי תורה ומצוה יטביע את חותמו על המדינה כולה.

ז. היוצא מזה, שאם אמנם יש להצטער על הללו הנופלים בנפלים, וכל מי שיש בידו לעשות להצלחת ודאי מצווה ועומד לעשות זאת, מכל מקום אין לחלות הקולר במדינה דוקא. ואילו מנקודת ראות כלל-ישראלית הרי אנו מתקדמים במדינה, ועל ידי המדינה, לקראת יהדות הרבה יותר בריאה, בעלת ידיעות רחבות בתורה ובעלת הנמקה בתפיסת היהדות, בעלת כושר לא רק להתגוננות, כי גם להשיב מלחמה שניה. לא במובן פסי, כפי שמבינים אולי אי-אלה מהמחנה הדתי, אבל זוהי הבה מסולפת, כי לא בחיל ולא בכוח ישמע דבר ה' ויחדור ללבבות, כי אם במובן רוחני של שובה ונחת, של השקט ובעתה. בידיעה ברורה, כי תנוצי דרך הללו לא יוכלו להחזיק מעמד זמן רב, ואתנו נצח הדורות ונצח ישראל אשר לא ישקף ולא יכזב, ויש לראו ליתכן יפה את דרכנו, ולכלכל מעשינו בצורה שתביא לקידוש השם באמת, ואז ישמעו החוקים ויבואו.

באופן, שלא זו בלבד שתקומת המדינה יש בה משום הצלה גופנית, אלא שבבבד עם תינוח החמרי תלך ותתגר גם רוח ישראל, הישיבות התורחבה, ויוצאי הישיבות ובתי החינוך הדתיים לטיפוסיהם השונים ישפיעו השפעתם המבריקה; כן תלך ותגדל ההתיישבות הדתית, והאינטליגנציה הדתית תשמיע קולה ברמה בהדייתה לכל ענפי החיים התרבותיים והכלכליים. גם אלה, שבראשית בואם ארצה איבדו את הקרקע המועקה של היהדות מתחת רגליהם, ותאוששו. יבואו ויעלו, יתלקטו ויתלכדו מכל

קצות תבל יהודים שומרי תורה ומצוה להתנחל בארץ, לבנותה ולהיכנות ממנה. כך תגדל השפעת התורה במדינה, עד אשר תהיה את אשר היא צריכה להיות - תל-תלפיות אשר ממנה תצא תורה והוראה לתפוצות באשר הם. נתאזר איפוא באמונה ובסבלנות ונעשה את אשר הוטל עלינו בכדי לקרב אותנו יום. רק אל יאוש, חזק ונתחזק לאור אותם חסדי ה' שנגלו עלינו!

נ.ב. נא לעיין עוד על ערכה של הקמת מדינת ישראל במש"כ בספר "ארץ חמדה" עמ' ל"ד-ל"ז.

ונשמחה בך

יום ה' אייר, תדש"מ
(ברקאי ב', תשמ"ה)

"זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בך. איך אבין: אין אנו יודעים במה לשמח, אם בקב"ה אם ביום? בא שלמה ופירש (שה"ש א', ד): 'נגילה ונשמחה בך' - בקב"ה. בך - בישועתך, בך - בתוודתך, בך - בידידתך" (ילק"ש תהלים ק"ה).

בשנותיה הראשונות של המדינה לא התעוררו ספיקות "במה לשמח". שמחנו בפשטות ב"זה היום"! היום בו זכינו לחידוש עצמאותנו המדינית, שאבדנו מאז גלנו מארצנו. אלא, שהיתה עם זה גם ההרגשה, שאין בעצם הבל בין השמחה ב"יום" לבין השמחה "בך" - בקב"ה, "בך" - בישועתך. כי על כל היה אז העם בציון מאוחד ומלוכד מן הקצה אל הקצה בהשתדלו להתעלם, להסחית את הדעת מן הניגודים - להתעלות עליהם, לדאות את המאחד ולחזק את המשותף. והיה זה מפני שכולם חשן, אם בהכרה ואם בתת-ההכרה, כי "זה היום עשה ה'". כי היתה זו יד ה' אשר הקימה אותנו מעפר דלותנו, משפל מעמדנו.

ועל כן נאמר במגילת העצמאות - "בעזרת צור ישראל ונואלו" - גם אם היו כאלה שנתענו מלקוהו במפורש בשמו הגדול אשר נקרא עלינו, ושעל כן נבחרה לשון מליצה; אך אעפ"כ המובן היה ברור, כי על כן - "אין צור זולתי אלקינו".

כחולמים היינו ולא האמנו למראה עינינו. הן עוד התמר עשן הכבשנים של אושוויץ וטרבלינקה, עוד צללו אונינו מזעקת לקוחי חרב, עוד טרם עלו עשבים על תלי הנפר של קברות רבבות אהינו, קהלות ישראל אשר הושמדו בידי הצוררים - והנה קם צואר, הפלא, כשמבירא עמיקתא עלינו לאיגרא רמת, ממשוללי זכויות, מנרדפים על צואר, הפכנו להיות עם חפשי ככל העמים; עם דגל משלו, המתנוסס ברמה בין דגלי אומות העולם; עם ארץ משלו - ארצנו העתיקה המחודשת כנשר נעוריה, אומנם בגבולות מקוטעים ומצומצמים, אך, מכל מקום, ללא עול זרים על צוארנו, עם גבולות פתוחים לעליה, ללא הגבלה, ללא צורך להתחנן ולצפות לחסדי ממשלת המנדט; עם צבא

משל, אמנם קטן ועלוב בצידו ובתחמושתו, אך לא צבא במחתרת, והנה הוא צועד מלא עוז ותעצומות לאור השמש...

ועם כל הקשיים שנעמדה בפניהם המדינה הצעירה מיד עם ההכרזה על הקמתה, ולמרות מצב המלחמה שנקלעו אליו בהצות ליל אותו יום, כשכל צד עסוק עליה צבאות מדינות ערב החמושים ומאומים, ומסרתם המצוה - "עוז עוז עד היסוד בה", למרות זאת, ועל אף כל זאת, פעמה האמונה בקרב הישוב כי יכול נוכל וגבור נתגבר ומדינת ישראל תגדל ותתחזק, ועידן חדש נפתח בדברי ימי עמנו בחידוש ימינו כקדם...

ובקרב הציבור הנאמן לשם ולתורתו הופחה רוח חדשה. כאילו געלמה כליל ההתנגדות לציון ולציונות, שהייתה רווחת בציבור זה לפני השואה. פסק הלעג והביטול לשיבת ציון כללום של מבלי עולם, או כלחון של משיחיות שקר... כי על כן הכירו כולם כי היה זה מן השמים להכין את התשתית בארץ הקדש להשאר לנו פליטה, לקיום הבטוחה, כי "אף גם זאת - לא מאסתים ולא געלתם כללכם"; וקמה "זוית דתית מאוחדת" לפעול שכם אחד בכנסת הראשונה, בכדי להחזיר מוחץ התורה לחוץ המדינה, ולהכניס מרוח ישראל סבא בכל שדרות העם.

אף בהתחשכותו לאומות העולם נשבה רוח רענה. בתמימותו חשבנו, כי אכן לפנינו התעוררות אמת של נקיפת מצפון על כי עמדו מנגד ביום זעם ולא פתחו שער לבורחים מאימת הצר הצורר, ורוצים הם בלב שלם לכפר על כל אשר עוללו לנו; וצפה צפינו כי שנאת ישראל, שהייתה מנות חלקנו, תתמוגג ותעלם מעינה, בהיותנו גוי ככל הגויים. גם מדינות ערב אף הן ישלמו אותנו נוכח כשלונותיהם והצלחתנו להדפס חזרה לארצותיהם, ואשר על כן לא היססנו, וידוע ידענו "במה לשמוח".

לא כן היום, ל"ו שנה אחרי קום המדינה, ביום העצמאות, אנו מוצאים את עצמנו תוהים ושואלים - "אין אנו יודעים במה לשמוח?"...

כי על כן שגינו בהערכותינו. עדיין אנו מוקפים באויבים בנפש, אשר הספיקו בינתיים להתעצב מי כמה; דגלנו בשפל המדרגה בדגלי אומות העולם, ומיד פנים אנו עדים לגיוויים של המדינה מעל במת האומות "המאוחדות", שנאת ישראל לא עברה מן העולם; מדינת ישראל לא השפיעה להחלשתה, אדרבא, לעתים היא מהווה דוקא גורם להגברתה. ובקרב העם בארץ ובתמציות לא רבה הנחת. הגבולות אמנם פתוחים ליוויות, אבל העליה לארץ דלה. ולהפך! אנו רואים תופעה מזדה של "יורדים" הבורחים למצוא את אושרם בארצות הניכר; במקום הקטנת הניגודים גל הפער בין היהדות הדתית לזו הקרויה "חילונית"; התיקון הפשוט, שלכאורה צריך להיות מובן מאלי, לחוק השבות, שיהיה הוא רק מי שהוא יהודי עפ"י ההלכה, אין לו סיכוי להתקבל בכנסת. וגם בתוך הציבוריות הכללית רבו חילוקי הדעות, וקשה לגבש עמדה אחידה אפילו כלמי האויב

החיצוני; וחרו חילוקי הדעות גם בתוך הצבא, עד כדי כך, שמפקדים מיישים לעצמם למתוח בקורות על מהלכים מסוימים בתוך מרחל הקרבות, להורפות ידים ולהכניס אנדרלמוסאי בשורות הלוחמים. אין תמימות דעים באשר לשלמות ארץ ישראל, ונטוש ויכוח על ההתנהלויות. וכל זה בקול רם, באוזני אוכלוסייה עוינת השואבת עידוד מרוב האחים ושנאת החנם, הפשה באין אומר הרף...

ולא זו בלבד שרבו הבקיעים באחדות העם, כי גם בקרב היהדות המאמינה, הללו המניחים חפליין כל יום, הולכות ומתעוררות המחלוקות הישנות, ההתנגדות "המסחרית" לציונות מופיעה בפנים חדשות בדמות התנגדות למדינה, לדגלה, ליום עצמאותה, ולכל אשר מריח ממנו ריח הכרה במדינה. אם משתדלים להשיג נציגות בכנסת, הרי זה רק בכדי לקבל על ידי זה אי-אלו טובות הנאה; "זוית דתית אחידה" מאן דבר שמה? ריב על "כסאות" - כן, על זה נטושים ויכוחים פומביים - "ולא יתבוששו", אבל המטרה העיקרית של נבחרים - לשאת בעול עם הציבור, כאילו אינה אלא משנית בלבד...

לעת כזאת, בבואנו לעשות חשבון הנפש, כשמגיע יום "ראש השנה" להולדת המדינה, אכן שאלה נוקבת היא השאלה - "אין אנו יודעים במה לשמוח?"... אולם, בהשתמשנו בלשונו של ר' אבין בהצגת השאלה, נרדה נא גם לסוף דביו לקבל התשובה. נרשה רק לעצמנו לצטט מתוך הספר את כל המשפט במילואו והוא: "הביאנו המלך חרדי, נגילה ונשמהו כן".

שכן סימונו של המשפט נעץ בראשו, מתוך ש"הביאנו - חרדי" באה המסקנה של "נגילה ונשמהו כן".

מה הם, איפוא, "חרדי המלך" שאליהם אנו מוזמנים, ומה טיבם? על זאת, דומה נמצא תשובה במאמר חז"ל נוסף, והוא האמור במס' הגינה (דף ה', ב):

"ואם לא תשמעוהו, במסחרים תבכה נפשי מפני גוה' (וימיהו י"ג, ז). אמר ר"ש בר איניא משמיה דרב: מקום יש לקב"ה ומסחרים שמו. מאי מפני גוה' אר"ש בר יצחק: מפני גאוהם של ישראל שניטלה מהם וניתנה לאומות העולם. ר"ש בר נחמני אמר: מפני גאוהם של מלכות שמיים; ומי אוכא בכיה קמיה דקב"ה, והאמר רב פפא: אין עצבות לפני הקב"ה שנאמר: 'הוד והדר לפני עוז הדרוה במקומי'; לא קשיא - הא בבתי גוה, והא בבתי בראי' (בבתי גוה איכא דכתיב 'במסחרים', רש"י).

הנה כי כן, ר"בתי גוה" וה"בתי בראי" הם הם החרדים שאליהם הביאנו. ומה אנו מתרשמים מהם? הוה אומר, כי בעוד אוניו קוללות את הבכיה החרדית אשר ב"מסחרים" על גאות ישראל שניטלה מהם, על גאוהם של מלכות שמים שנמגמה, למרבית הפלא - בבתי בראי אין זכר לזה - אין עצבות לפני הקב"ה! והרי זה כאומר

לנו: אסור לה לעצבות, לבכי, לחרוג מבתי גואי החוצה, הבכי והעצבות צריכים להשאר עצורים. ודאי שאסור להתעלם מזה, אך חס ושלום להכנס ליאוש ודכאון. אדרבא, אותו כאב וצער צריך לשמש למנוף ולדרבן להחזיר לישראל ולמלכות שמים את הגאווה אשר ניטלה. כי הבכיה "במסתרים" היא המסבבת הסיבות בדרכי מסתרים מהבתי גואי ל"הוד והדר... עוז וחדוה" אשר בבתי בראי. כי כך דרכה של ההשגחה האלקית על עמו ישראל ש"ממצוקותיהם - יושיעם", ומתוך המכה נבראת הרפואה!

הבה איפוא ונתבונן היטב ונסיק, כי תקופתנו אור וחושך משמשים בה בערבוביא, ואם ישנן תופעות שניתן להגדירן כחושך, אין זה אלא מפני שכוחות הרשע אחרים שארית כוחותיהם להלחם באור ההולך ומפציע מעל הררי ציון. מה נפלא הוא החזיון של חזרה בתשובה שרבים רבים נתפסים לה, שהריקנות האיומה, וחוסר התכליתיות, שמתחילים לחוש בחיי ההפקר, הנהגות, והריקנות, הם הם המשמיעים לאדם את הקריאה אשר שמע אדם הראשון אחרי החטא - "איכה"? הקילוח הדק שהתחיל לפני שנים מספר הולך וגואה. בקיבוצים החפשיים, בבני הנוער, באלה אשר אבותיהם עמלו שלא יזכר שם שמים בסביבתם, בשחקנים ובדרנים שהליצנות והלעג מכל דבר קדוש וטהור היו עיקר עיסוקם, כמה המרידה, התעורר הזיק האלקי הגנוז עמוק בנפש האדם מישראל, והוא נמשך לתורת אלקים חיים. ולעומת עוזבי הארץ באים יהודים חמושים בתורה ודעת, עוזבים את חיי הרווחה ושפע כל שבארצותיהם ועולים ארצה לבנות ולהבנות בה באוירה של תורה ויראת שמים, שרק בארץ זו תתכן. ולעומת הללו אשר בשם "שלום עכשיו" מזויף מטיפים להנמכת דמותנו ולצמצום גבולנו מבלי להבין כי בור הם כורים גם לקיומם הם, לעומת זה קם לנו דור צעיר, משפחות משפחות, המקימים ישובים חדשים במקומות אשר מאז החורבן לא דרכה בהם רגל יהודי; ואם העקשנות בעמי העולם, גם במשובחים שבהם, אינה גותנת להם להכיר באחדותה של ירושלים ובחזרתה לשוב להיות עיר מלוכה, מתרבים הולכים הישובים והשכונות המקיפות את ירושלים בחומת אש של מסירות והתלהבות, אשר כל אויב לא יוכל להבקיעה. וכמה מרהיב הדבר, כי הנקודות החדשות הללו אשר צצו במרחבי יהודה ושומרון, הן רובן ככולן מאוכלסות בציבור של בני תורה, וקול התורה מתרונן בישובים אלה ביום ובלילה.

ההוד וההדר של בתי בראי, אינו איפוא כסות ומסוה למתרחש בבתי גואי, אלא הוא הוא המצב הטבעי והנורמלי שאליו אנו מתקרבים, לעוז ולחדוה אשר "במקומו".

ואשר על כן, אם אמנם פגומה היא השמחה אם היא "בו" - ביום, הרי הולך ומתברר לנו מקור השמחה האמיתית שרק בבואה דבבואה חזינו "בו" - ביום. תהא נא שמחתנו שלימה ואמיתית "נגילה ושמחה בך" בך - בקב"ה, בך - בישועתך, בך - בתורתך, בך - ביראתך!

יום גילוי ערכה של ארץ ישראל

תשמ"ו, יום העצמאות ה"ח

גילוי ערכם של ארץ ישראל וכלל ישראל

חשיבותו של יום העצמאות מתברר מתוך הבנת ערכה של ארץ ישראל ובהכרת ערכו של המושג "כלל ישראל". וכך כותב מרן הרב זצ"ל:

אי אפשר לעמוד על התוכן של סגולת קדושת ארץ ישראל, ולהוציא לפועל את עומק תבונה, בשום השכלה רציונלית אנושית כי אם ברוח ד', אשר על האומה בכללה, בהטבעה הטבעית הרוחנית אשר בנושמת ישראל (אורות ארץ ישראל א).

כלומר את הכרת ערכה של ארץ ישראל אי אפשר להשיג בשכל רציונלי בלבד; אלא צריך לכך רוח אלוקים, מדרגה מיוחדת אשר זוכים לה רק גדולי המחשבה והרעיון, אנשים בעלי שאר רוח מיוחד; הם יכולים לתפוס את ערכה האמתי, האלוקי, הייחודי, העליון, של ארץ ישראל.

המושג "כלל ישראל" אולי עוד יותר עמוק וקשה להבנה, במיוחד לאור העובדה שהמציאות של כלל לא הופיעה בישראל במשך אלפיים שנה. בתקופת הגלות כל תפיסת המחשבה שלנו וכל מהלך החיים היה בהופעה ובגילויים של פרטים. ואמנם כדי שיאירו האורות הפרטיים היה צריך שבמשך תקופה מסוימת השמש לא תאיר, שהרי "שרגא בטיהרא מאי אהני?" (=נר בצהרים אינו מאיר. חולין ס, ב). אלא שהאורות הפרטיים כמובן אינם מספיקים וצריכים את הבהקת אורו של הכלל שהיא מציאות בפני עצמה. הכלל איננו אוסף של יחידים אלא הוא מציאות חדשה לחלוטין. אם כן מה תכליתם של האורות הפרטיים? אלא שהם מצטרפים אחרי הבשלתם והשלמתם, אל הארת האור הכללי בכללותו כאשר מגיעה שעתה של הופעת הכלל.

מי הוא שזוכה לברך?

במסכת פסחים (קט"ו ב) הגמרא מתארת את שיקרה לעתיד לבא:

עתידי הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמל חסדו לזרעו של יצחק. לאחר שאוכלין ושוחזין, נותנין לו לאברהם אבינו כוס של ברכה לברך, ואומר להן: איני מברך, שיצא ממני ישמעאל. אומר לו ליצחק: טול וברך! אומר להן: איני מברך, שישא ממני עשו. אומר לו ליעקב: טול וברך! אומר להם: איני מברך, שגשאתי שתי אחיות בחייהן. שעתידה תורה לאוסרין עלי. אומר לו למשה: טול וברך, אומר להם: איני מברך, שלא זכיתי לארץ ישראל לא בחיי ולא כמותי. אומר לו ליהושע: טול וברך! אומר להן: איני מברך, שלא זכיתי לכן... אומר לו לדוד: טול וברך! אומר להן: אני אברך, ולי נאה לברך, שנאמר: "כוס ישועות אשא ובשם ד' אקרא" (תהלים קטו, יג).

נחבונן בעומק העניין: מי לנו גדול במעלה מאברהם אבינו? את מי אפשר לכבר בברכה יותר מאשר את הסבא הזקן, אבי האומה הראשון? הרי כל האומה מתחילה ממנו! אך אברהם אבינו משיב בשלילה. איני יכול לברך, איני שלם, יצא ממני ישמעאל. אברהם אבינו מסמל את מידת החסד. אב המון גוים (במאשה י"ח, שופע טוב בלי גבול לטובים ולרעים, ויש בוה קצת גריעותא. יצא ממנו ישמעאל והוא מחבב אותו וצר לו בצרתו. בכיול אברהם אבינו אומר: אצלי גדולה מידת החסד, אבל היא יותר מדי מורחבת, נחוצו צירופן של מידות נוספות אליה כדי להשיג את השלמות.

אומרים ליצחק: טול וברך. גם יצחק אינו מברך ואומר שגם הוא אינו במדרגה שלמה, כי יצא ממנו עשו הארמני. יצחק אבינו מסמל את מידת הדין, מידת הגבולות והצבת הגבולות, אך גם היא לברה אינה מספקת. היא מרגישה צד אחד בלבד. מידת החסד לחדר אינה מספקת, ומידת הדין לחדר אינה מספקת.

אומרים ליעקב: טול וברך. יעקב כבר מאחד בקרבו את שני הכוחות: חסד וגבורה גם יחד. יעקב מחיידר במידת האמת: "נתן אמת ליעקב" (מכ"א, כג), אם כן לכאורה הוא המתאים. הרי תמיד השלישי הוא הממוצע של השניים

מיום העצמאות ארץ הקודש, ארץ ד' כבר אינה נתונה לשלטון נכרים ושרים נכרים. לכל ארץ וארץ ישנם שרים ורחנים נכרים, כמו שרוד המלך אמר כאשר נאלץ להיות בחר"ל: "כי גרשני היום מהסתפח בנחל ד' לאמר לך עבוד אלהים אחרים" (שמואל א' כו, יט). שואלת הגמרא: "יכי מי אמר לו לרוד לך עבוד אלהים אחרים"? ומשיבה: "אלא לומר לך: כל הדר בחר"ל כאילו עובר עבדות כוכבים", "שכל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה, וכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה, שנאמר: 'לתת לכם את ארץ כנען להיות לכם לאלקים' (ויקרא כו, לח)" (כתובות ק"ב, ב). ומדוע נחשבת שיבת חור"ל כעבודת כוכבים? מפני שבכל הארצות האדם נמצא תחת ממשלת אותם שרים ואין הופעה אלוהית גלויה (כן יהייע כתובת שט), ארץ ישראל הייתה כידי שרים שאינה שייכת להם. הארץ הייתה בגלות תחת שלטון נכרים, שרתה בה רוח טומאה, וביום הגדול הזה, נסתלקה הטומאה, נסתלק שלטון הזרים על הארץ והיא חזרה לטהרה ולקדושתה.

זה עניינו של גדול היום הזה. נסתלקה גזירת השעבוד מישראל. עם ישראל שוחרר מעול גויים. יום העצמאות הוא יום השחרור, מיום זה והלאה עם ישראל הוא העם האלוהי ששייך רק לקב"ה, שהקב"ה מנהיגו בכבודו ובעצמו. בשלטון הגויים היה גם חילול ד' נורא: "מה לו לאב שהגלה את בניו, ואוי להם לבנים שגלו מעל שולחן אביהם" (ברכות ג ע"א). ביום הזה, התחיל צעד גדול בכיוון החזרת הבנים לשולחן אביהם. אותו "אוי" כבר לא כל כך נורא וכבר לא מופיע בכל חריפותו כי האב כבר לא כל כך מגלה את בניו.

היסוד, הגרעין של החזרה לארץ ישראל ושל כל מה שהתפתח אחר כך - נעוץ ביום הזה. דעתו של הריב גורן היא, שרק ביום העצמאות צייכיים להגיד הלל בברכה. בכ"ח באייר לא, וזאת משום שהכול נגזר אחרי יום העצמאות. כל מה שהתחדש והתרחב: קיבוץ הגלויות העצום, התרחבות השלטון על עוד מרחבי ארץ ישראל ועל ירושלים, הכל אינו אלא פועל יוצא מאותו היום הגדול הזה.

הראשונים, בדרשת חז"ל: יעקב אבינו - בחור שבאבות (בראשית רבה ע"א, א). כי יעקב אבינו הוא ההשלמה של אברהם ויצחק ועל כן הוא הבחור, כל צאצאיו שבטי י-ה, כדברי חז"ל: "שהיתה מטתו שלמה לפניו ולא נמצא בה פסולת" (שיר השירים רבה ד, א) ולכן אומרים ליעקב אבינו: טול וברך! אומר יעקב: גם אני אינני שלם כי נשאתי שתי אחיות. נשיאת שתי אחיות זהו מעשה ששייך לחורין לארץ ולא לארץ ישראל (ראה אבן עזרא ויקרא יח, כו. רמב"ן בראשית כו, ה). יש ביעקב הדגשה של מידת הפרטיות המשפחתית. הוא עדיין איננו כללי לחלוטין, עדיין לא בארץ ישראל.

אומרים למשה רבנו: טול אותה וברך. משה רבנו נמצא במצב חדש לגמרי: כבר יש מושג של כלל ישראל. משה רבנו הוא מנהיג האומה הראשון, וכבר יש תורה בישראל שניתנה על ידו ולכאורה הוא צריך לברך. אבל גם משה אומר: גם אני עדיין איני בשלמות אלא רק "בכה" ולא "בפעל", כי ישראל היו במדבר ועדיין לא נכנסו לארץ ישראל, ואף אני לא זכיתי להיכנס לארץ ישראל. המהלך המיוחד שמשה רבנו מוביל הוא מהלך אלוף ענין, מיוחד, אבל מהלך מופשט, שעדיין אינו מורמם את כל המציאות כולה.

לא מוזכר במדרש שמו של אהרן שאומרים לו: טול וברך, מפני שגם לאהרן תהיה אותה תשובה: לא זכיתי להיכנס לארץ ישראל. משה ואהרן מבטאים שתי בחינות שמשלימות זו את זו ולשניהם מצינים ליטול כוס של ברכה ולברך. רק שמו של אהרן לא מוזכר כי לשניהם יענה אותה תשובה בדיוק. אין בכך כפילות כי גם לאברהם ויצחק יש אותה תשובה: שיעזרו מהם בניו ולא מעלי; ישמעאל ונעשו, אולם תשובתו של אהרן לא נזכרת כי היא אותה התשובה בדיוק ולא כמו תשובתם של אברהם ויצחק שמתחייבות לשני בניו שונים. אנו מוסיפים את שמו של אהרן גם כדי שמניין כל המתבקשים לברך יזכה שבעה (כמנין האושפזין).

אומרים לו ליהושע בן נון: טול אותה וברך, הרי אתה נכנסת לארץ ישראל ויש בך מעלה זו! אומר יהושע: גם אני אינני יכול לברך, מפני שלא היה לי בן, ולא היה לי המשך. יש כאן רמז לכך שיהושע בן נון משבט אפרים, עדיין אינו מגלם

את שלמות המלכות. מנהיגותו היא בגדר הכנה למלכות, יסוד למלכות אבל עדיין לא הופעתה של המלכות כי אין כאן בית מלכות. זו המלכות ש"בכה", זו מלכות משיח בן יוסף שמכינה את מלכות בית דוד.

מגיע תורו של דוד. דוד אומר: "אני אברך ולי נאה לברך". כאן מופיעה האומה בשלמותה. צריכים כמובן להבין את דברי הגמרא: הרי דוד המלך היה יכול גם הוא לרחות את הבקשה לברך בתירוצים, הרי גם לדוד המלך היו בעיות: "דוד כשמים - ולא עלתה לו" (יומא כב, ב) ? אלא שדוד יצא מכלל הבחינה האישית. הוא איננו איש פרטי, דוד הוא המלך, "דוד מלך ישראל חי וקיים" (ראש השנה כה, א). דוד שייך למידת הכלל: "ואנכי תולעת ולא איש" (תהלים כב, ז). אצל דוד מגיעה המציאות של ישראל לשלמותה, הופעת הכלל בהופעת מלכות ישראל. לכן הוא שאומר: "אני אברך ולי נאה לברך". דוד הוא כללי, כולל כל המדות, זו מידת המלכות, מידתו של דוד. מידת המלכות היא מידה כללית, ויצאת מהפרטיות. חז"ל אומרים במסכת יומא (כב, ב):

אמר רב יהודה אמר שמואל: מפני מה לא נמשכה מלכות בית שאול - מפני שלא היה בו שום דופי. דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוצדק: אין מעמידין פרנס על הציבור אלא אם כן קופה של שריצים תלויה לו מאחוריו, שאם תזוז דעתו עליו - אומרים לו: חזור לאחוריו.

רש"י מפרש: "קופה של שריצים - דופי משפחה", הכוונה לדוד שנילד ממה שקרה עם יהודה ותמר ומגירות - ממזואב, זה דופי משפחה. אבל הפשט של כוונת הגמרא הוא לא רק לדופי משפחה, אלא גם למשהו חסר בצד הפרטי. שאול לא הצליח במלכותו, מפני שלא היה בה שום דופי. האם זה שלא היה שום דופי זה חסרון? לא! זה לא חסרון בצד הפרטי שלו, בצד הפרטי הוא נפלא - הוא שלם. אבל יכול להיות ששלמות אישית מעכבת את ההתבטלות כלפי הכלל. כשלאדם יש איזה דופי, זה עושה אותו עניו, בטל כלפי התפקיד שלו, כלפי המגמה שלו, והוא נהיה כלל ישראלי.

הרהרתי בדבר וחשבותי שאולי כך אנתנו יכולים להטביר את המציאות של

עניין הגאולה של הדור, הגאולה שמתוך התורה. אור התורה מאיר על הפעטה של הגאולה וממילא התורה פועלת גאולה, מגלה אותה, ומגביהה אותה לגובה היותה העליז של, היא מגלה את שם ד' על כל המאורעות הנפלאים האלוקים שהקב"ה גמל לנו בדור הזה, בימים האלה, ביום הזה באופן מיוחד. אני רוצה לסיים בדברי מורנו הרב צבי יהודה, שבדרך אותה בבואנו לקיים את הישיבה. בתחילה חשבנו להגיע לעפודה וכאשר עוד היינו רק בשלבי ההכנות, כצליה ביקש ברכה מהרב למעשה ידינו ואחר כך הסחרו הדברים כך שהגענו לכאן. הברכה הזו היא שפועלת עלינו מאז ועד עתה:

ב"ה י' סיון התשל"ז

ממרום משב קרשנו ותפארתנו כל עטרת קרי וחביבות שפעת ברכותי ממקור הברכות האמורות בתורה ובברקיה, אליכם אחי ורעי תמירי תפשי התורה ונשא דגלה הקבועים בחוככי הישוב המיוחד כהורי יהודה, עפרה.

חזקו ואמצו וחזקו ואמצו ברומוס שם ד' אליהנו, (וכדברי רבן של ישראל רש"י במסכת ברכות דף כ', בענין הברכה על התורה, על "כי שם ד' אקרא" - כאשר אני קורא בתורה), המופיע ומתגלה בהמשך מתן תורתנו ותבינה נוכחה כי בסיון, ביסוד ישראל ואורייא וקודש-ברך-הוא חד הוא, וכל תקפה של תורה, לימודה וקיומה, השפעתה והדרכה, הרבו הגדילו האדירי הצלחתכם כמעלות הקדש של הארת התורה, שינונה ובכורה, קנינה וחידודה, בסוגיות שמעתתא והלכתא, וגם במפלאות דעת אלהינו, יתברך שמו, המאירים בחלקי האגדה, ואיש לרעהו יאמר חזק, ונתחזקה כעד עמנו ועירי אלהינו, ברוך הוא וברוך שמו, ומתוך קידוש השם אשר על-ידכם, בהגלות הסייעתא-דמן-שמיא בעבורת-התורה בלאוקמי גידסא ולאבריי בגבורתה של תורה וחידודה הפנימי, תרבו להאיר אור התורה והמצוה והאמונה בתוך תפארת חברתכם פנימה, ותמשיכו הארתה בכל מלוא רחב הסביבה וארץ-חיינו כולה.

נאמנכם דורש שלומכם ומעלת תורתכם ונחת-רוחכם באהבה רבה

בצפית הישועה השלימה

צביהדהכהן קוק.

ימינו. תקומת מדינת ישראל לא הייתה על ידי אנשים שאין בהם שום דופי. וכולם תמהים, למה זה ככה, האם כך זה צריך להיות? והתשובה: כן! כך זה צריך להיות, כדי שהעז האישית יתבטל, כאן קם ציבור, והפרטים צריכים להיות בטלים.

במהלך הגמרא: למי נאה לברך, חז"ל הביאו לנו ממש את סדר חגיגות יום העצמאות. יש בחינות שונות באומה ויש תפקידים שונים לכל חלק באומה. יש חסד, יש דין, יש אמת, ועוד כוחות ועוד גוונים ועוד יסודות. אך יש גם כאלה שזוכים להיות מחזברים למידת הכללות. לתפיסה הכוללת, ולהם נאה לברך. אבל גשים לב: כשדוד מברך, הוא מברך בשביל כולם, לא רק בשביל אלה בעלי התפיסה הכללית כי הזימון הוא אינו פרטי. אמנם בהתחלה יש שאלה מי יטול את הכוס ויברך, אבל כאשר הוא מברך על הכוס, דוד מברך ככלל כל הגוונים כולם, מכיוון שהוא שליח ציבור.

הדאוי להיות שליח ציבור

לא כל אחד זוכה להיות שליח ציבור. כדי להיות שליח ציבור צריך לבטא את רחשי כל הציבור כולו ולכלול את כל הגוונים. בשביל זה צריך להיות שיך לבית מדרשו של מו"ח הרב זצ"ל. זו הזכות להיות שליח ציבור, להיות המברכים בשם כל הציבור, להודות לקב"ה על כל הטוב שגמל לזרעו של יצחק ולהיות מחזברים למידתו של דוד המלך. אשרינו מה טוב חלקנו ומה נעים גורלנו שזכינו להיות מוארים באור הגדול של מו"ח הרב, באור בית מדרשו, באור מו"ח הרב צבי יהודה, שחיבר אותנו, האיר לנו את האור הכולל ואת המבט הכללי, את חוט השדרה, ולימד אותנו את כללות הסתכלות התפיסה הפנימית העמוקה על עניינים של הארץ והעם כאחד. אנו מברכים ומודים, נוטלים את הכוס "כוס ישועות אשא ובשם ד' אקרא" (תהלים קטו, ג), וקוראים בשם ד', ומגלים את התורה, התורה הגואלת.

מו"ח הרב צבי יהודה כתב מאמר ששמו "התורה הגואלת", שהופיע ב"קובץ הרא"ה" שיצא לאור במלאות שלושים שנה לפטירתו של מו"ח הרב (מוסד הרב קוק חש"י, עמ' ה-ט). במאמר מתאר מו"ח הרב צבי יהודה את ענייניו של הרב. הרב כולל תורה, תורה בגדולות, בענקיות, והתורה המיוחדת הזאת מגלה ומבררת את

תקומת המדינה כמהפכה רוחנית

תשנ"א, יום העצמאות המ"ג

יום העצמאות עם הרב צבי יהודה

כמדומני שבפעם הראשונה שהייתי ביום העצמאות בישיבת "מרכז הרב" עם הרב צבי יהודה, זה היה בבניין הישן, כנראה בשנת תשי"ד. היו שם בין שלושים לארבעים איש ואולי בהמשך הערב התווספו עוד כמה אנשים, אבל לרב צבי יהודה זה לא היה משנה אם היו שם שלושים, עשרה או חמשה אנשים או גם אם הוא עצמו, הרב צבי יהודה, יהיה שם לבדו. השמחה, ההתרגשות שלו, הפנים הזורחות באור כזה, במובן מסוים הייתה לפניו שלו הארה כמו ביום הכיפורים. הייתה לו שמחה והארת פנים כזאת, כך שלא היה משנה אם מספר הנוכחים היה מעט או רב. וכנראה כשדיבר, דיבר לעוד אנשים מלבד אלה שהיו נוכחים, ואולי דיבר לא רק לאנשים. הדברים שלו חזרו מדי שנה בשנה, נאמרו ונקבעו ופעלו את פעולתם. בשנים הראשונות היו כאמור בישיבה עשרות מעטות ואחר כך התרבו ספסלי בית המדרש והישיבה גדלה ועברה לבניין בקריית משה.

אחרי המסיבה בישיבה היינו יוצאים לרקוד ברחובות העיר. זו הייתה פשרה שנעשתה עוד לפני שהגעתי לישיבה. בהתחלה הרב צבי יהודה רצה ביום העצמאות להיות רק ברחובות העיר יחד עם כל הציבור, אך התלמידים ביקשו: אולי נעשה מסיבה בישיבה ואחר כך נצא. אז הוא הסכים לפשרה. "חציו לד' וחציו לכם". כשיצאנו הוא הוביל אותנו ואמר: "הולכים לבית הנשיא". יצאנו מהישיבה ב-12.30 בלילה והרחובות היו עדיין מלאים ושוקקים, והרוקדים הצטרפו אלינו. מעשרות נהיינו מאות ואנחנו במרכז הרוקדים. הגענו לבית הנשיא והרר צרי יהודה רימנו למחרת לנשיא ונאחזו ונאצו את זה. זה היה

בסביבות שתיים בלילה. אמרו לנו השומרים: "אנחנו לא יכולים, איך נעיר אותו עכשיו?". הרב צבי יהודה חוזר: "בבקשה למסור שאנחנו פה". השומרים אומרים: "אנחנו לא יכולים לדפוק על הדלת, התפקיד שלנו הוא לשמור בחוץ". הרב צבי יהודה לא ביקש מהשומר: "תמסור שהיננו פה", אלא רק: "אנחנו נמצאים פה". לא חשוב אם נלך מכאן, אנחנו פה.

בשנה הבאה התחלנו שוב לרקוד והרב אומר: "הולכים לבית הנשיא". אמרו לרב: "אבל הנשיא ישן". זה לא היה משנה לו. יכול להיות שהרב צבי יהודה אפילו לא רצה שהנשיא יתעורר, כי ההליכה שלו לא הייתה לאישיות הפרטית, בשעתו זה היה בן צבי, אלא ההליכה שלו הייתה אל המוסד של הנשיאות, כשהנשיא ישן זה לא היה משנה לו כל כך, כי בהליכה שלו הוא רצה לבטא את היחס שלנו אל מוסד הנשיאות.

כך היה גם בשמחת תורה. היינו רוקדים אל בית הרב הראשי. פעם עברנו ליד בית כנסת "ישורון", אמרו לנו: הרב הראשי נמצא ב"ישורון", כנסו פנימה. אומר הרב צבי יהודה: לא, רוקדים לבית הרב הראשי. הרב ממשיך ואנחנו הולכים אתו. זה היה שכשהרב ניסים היה הרב הראשי, קראו לו מבית הכנסת הביתה כי רקדנו עד לבית שלו. ולמה הרב צבי יהודה נהג כך? כי אילו נכנסו ל"ישורון" לא היינו יודעים למי באנו. "ישורון" היה אז בית הכנסת המרכזי והיה שם ציבור מגוון ורחב. הרב רצה שידעו שאנחנו הולכים אל הרבנים הראשיים, וברור שאם אנחנו הולכים אל ביתם זאת אומרת שהלכנו אליהם. וזה לא היה משנה אם בסופו של דבר נפגוש אותו או לא נפגוש אותו, כי זה היה עניין ידוע שישירות "מרכז הרב" מבטאת את היחס אל הרבנים הראשיים, ובשמחת תורה שזו שמחתה של תורה הולכים אל הרבנים נושאי התורה (ראה לנתיבות רבנו, עמ' 42).

איך הדבר תלוי אלא בנו

עסקתי בימים האחרונים בדבריו של הרב צבי יהודה, שבהם אנו פוגשים את המהות המיוחדת של הדרך שלנו. שאלו את הרב אנשים דתיים, אנשי אמונה: האם מותר לנו, בתור יהודים דתיים, לתמוך בדרישה למדינה יהודית?

והלא אין לנו הבטחה שהמדינה תתנהג על פי התורה, עניתי: יש לנו הבטחה מוכנה (לנתיבות ישראל א, מאמר יא).

הרב צבי יהודה מבאר את הדברים. יש לנו הבטחה שהמדינה היהודית תהיה מדינה דתית, אנחנו לא צריכים לבקש ממישהו אחר את זה, לא מהגויים ולא מיהודים שלא מעוניינים בזה. ממי אנחנו צריכים לקבל את ההבטחה - מאתנו. אנחנו צריכים להחליט שהמדינה תנהג כמו שהיא צריכה לנהוג וכשאנחנו נחליט ככה זה יהיה, אין הדבר תלוי אלא בנו. מאתנו אנו צריכים לדרוש הבטחות, מעצמנו, לא מאחרים. היהדות הדתית, יהדות התורה, צריכה להבטיח לעצמה והיא צריכה להיות בטוחה בזה שהיא תפעל ותקום ותיצור, ושהמדינה שתקום תהיה מדינה של תורה שתפקידה לפעול לקרוב הרחוקים. אנחנו בטוחים בזה, עונה הרב, מפני שאנחנו נפעל לכך ואז יתקרב הרחוקים. אנחנו בטוחים בסיועם דשמיא שהקב"ה יסייע לנו בדבר הזה. אנחנו בטוחים בזכות קדושת ארץ ישראל ובזכות קדושת מצוות ישוב ארץ ישראל. כן, כל הסיבות הללו מספקות בהחלט להיות בטוחים שהמדינה הזאת בסופו של דבר תהיה מדינה של תורה והרב ראה שכן זה יהיה. אמנם זה לוקח זמן, אך זה לא משנה. לכיוון הזה מתקדם המהלך ובסופו של דבר כך יהיה.

בשביל ישראל, התורה והארץ

במאמר המופלא הזה הרב צבי יהודה מסביר שלוש סיבות למה אנחנו צריכים לתמוך בהקמתה של המדינה. אומר הרב שאנחנו צריכים לתמוך בהקמת המדינה בשביל שלושה דברים שבקדושה: בשביל ישראל, בשביל התורה ובשביל הארץ. כל אחת מהסיבות הרב צבי יהודה מסביר בשתי צורות: צורה אחת לאנשים פשוטים או לחפיסות הפשוטות וצורה אחת לעומקם של דברים. הסיבה הראשונה: בשביל ישראל. הכוונה היא ראשית כל לפיקוח נפש. זו מצווה מן התורה ברורה ומפורשת, להציל את חיי נפשות היהודים הנמצאים בסכנה גופנית בגולה. מדינת ישראל תוכל לקלוט לתוכה את כל הפליטים ואת כל אלה שנמצאים בארצות מצוקה, וזה המקום היחיד שיכול להבטיח את

אלא גם על סכנה רוחנית. מבחינה רוחנית הפיזור וההתבלבלות עושים שמות ביהודים בגולה וכשיבואו היהודים לארץ ישראל, כאן הם לא יתבללו. כצ"ה הביא לכאן פעם יהודי חרדי מאנגליה. אמרתי לו: דע לך שמדינת ישראל הצילה שלושה מיליון יהודים מההתבלבלות. אילו השלושה מיליון יהודים היו במקום אחר, חלקם היה נטמע בנישואי תערובת. אמר לי אותו יהודי: גם כאן יש התבלבלות! אמרתי לו: פה בארץ ישראל אין שבטים אחוזי של התבלבלות, זאת אומרת שהמדינה כבר פעלה את פעולתה המוחזקת לביטוס היהדות. זה במישור הפשוט. אבל כשהרב צבי יהודה אומר "כשביל ישראל" הוא מתכוון גם למשהו הרבה יותר עמוק. הרי המהות של ישראל זה לא פיקוח נפש פרטי של עוד יהודי ועוד יהודי, אלא אנחנו מדברים על המציאות של ישראל. הקיום הכללי של האומה. אמנם גם אם מדינת ישראל תציל אפילו יהודי אחד זו כבר סיבה להקים את המדינה, ודאי שהיא לא הצילה לא אחד לא שניים. אלא הצילה אלפים ורבבות הצלה נפשית וגמורה, אך זה במישור הפרטי. יש עוד גובה, עוד הסתכלות על מציאותה הכללית של האומה הישראלית, שהקבי"ה הבטיח את קיומה, וקיומה עומד ומובטח, אבל אף על פי שקיומה של האומה מובטח ועומד אנו צריכים להשתתף עם הקב"ה בפעולותיו ולפעול עם א-ל ועם הבטחתו להקים את האומה בכללותה. זו הסיבה מבחינת עם ישראל.

השעם השני: מבחינת התורה. אין כל ספק שארץ ישראל מסייעת ללימוד התורה, שכיוון שגלו ישראל אין לך ביטול תורה גדול מזה (חגיגה ה. ב). ואם כיוון שגלו ישראל אין לך ביטול תורה גדול מזה, אז כיוון שחזור ישראל למקומם אין לך קיום תורה גדול מזה. והדברים באים לידי ביטוי גם במדיניות, שכאן בארץ ישראל יש לנו אפשרות לקיים תורה ומצוות שאין לנו במקומות אחרים. אז רק מהשיקול של קיומי תורה ומצוות פרטיים, שיקול פשוט של יותר תלמוד תורה ויותר קיום מצוות, ודאי שיש צורך לחמוך בהקמתה של המדינה כדי שנהיה כאן בארץ ובדי שהתורה תוכל להתקיים בכל חלקיה, וכל פרטי מצוותיה ששייכים לכאן ולא שייכים למקומות אחרים. אך הרב לא מסתפק רק בדברים הפשוטים הללו אלא שוב מתורמם ומדבר על התורה במובן הכולל שלה, במהותה הכוללת, כי עניינה של התורה היא שהיא המקור של כל

המציאות. היא המקור של ישראל ועל ידי קיומה של התורה בכללותה, שיכולה להפיע רק בארץ ישראל, כל העולם מתקיים. ועכשיו שהדברים מתקמים, יש הרכי המצי של מציאות ולכן זו השעה לפעול למען הקמתה של המדינה. לנו הדברים מאוד פשוטים ואף על פי כן אני חוזר עליהם כי לפני יומיים פגו אלי תלמידים שרצים בראור על מהותו של היום, מפני שהם שמעו שמועות שיש מפקקים בעניין הזה ולא בטוח שהשעם הזה שאומר הרב צבי יהודה שייך לימינו בגלל המצב הרוחני. לכן ארצה לספר, שכשבאנו לבית אל אמרו לנו השכנים בירושלים: מה אתם הולכים לשם? זה לא יתקיים, חבל על ההשקעה, חבל על המאמצים והכוחות, הקראונוים האלה היום כאן מחר שם. עכשיו הם כבר לא אומרים כך, ארץ ישראל מתקיימת ונבנית, מתפשטת וקבועה וקיימת. הדבר הכי קבוע זה ההתקדמות של הגאולה. אין דבר יותר קבוע מזה. גם אז היו כאלה שאמרו על המדינה שלא תוכל להתקיים. ודאי שמדינה בלי תורה לא יכולה להתקיים. אבל מדינה עם תורה יכולה להתקיים והמדינה הולכת ומתקדמת בהתבססותה של תורה וכל שורשה וכל עניינה וכל מהותה הוא מתוך עניינה של התורה. אמנם אנו לא רואים את זה בנגלה, אבל כל השאיפה לארץ ישראל וכל התפני של תחיית האומה, כל כולו הוא תורה. אין לזה משמעות ואפשרות אחרת. העולם לא יכול להתקיים בלי תורה, עם ישראל בודאי לא יכול להתקיים בלי תורה וגם מדינת ישראל לא יכולה להתקיים בלי תורה. אבל מדינת ישראל מתקיימת מתוך תורה ואדרבה קיומה של המדינה מורה על קישורה העמוק עם התורה, ואם התורה הולכת ומתחזקת כנראה שבת התורה הוא המוביל ומחזק ובוהק ומתוך כך המדינה הולכת ומתחזקת. וכך אכן הרב.

השעם השלישי שאומר הרב צבי יהודה הוא כשביל ארץ ישראל. גם את השעם הזה אפשר להסביר בצורה פשוטה. יש מצוות יישוב ארץ ישראל הכתובה ברמב"ם (הלכות מלכים ה. י-יב ועוד) וברמב"ן (ספר המצות, תוספת, עשה ד). אמנם יש המזכירים את דברי ה"מגילת אסתר" (על דברי הרמב"ן שם), אך מומת כל הציבור נהוג לחפש את הקולות בדברים שיש מחלוקות? מכל מקום גם אם יש מחלוקת בשאלה האם זו מצווה מדאורייתא, אין חולק שיש כזה מצווה דרבנן. אמנם יש כאלה שאומרים שאין מצווה לעלות אלא אם האדם נמצא בארץ היא מקיים

מצוה, זה נמצא באגרות משה (אבן העזר א, סימן קכ) וכבר העירו על זה, אבל אפילו אם נגיד שזה כמו מצוות ציצית שאין חיוב ללבוש ציצית, אבל אם לובשים מקיימים מצוה, או אולי לא נלבש ציצית כי האדם לא חייב, למה צריך לעשות כגון מלאכותי של אוכע כנפות? לך כבגדים נודמליים. אבל לכל אדם פשוט הדבר שבלי בגד של ארבע כנפות האדם לא הולך. על מצוות יישוב הארץ הרב צבי יהודה מדרב מהבחינה הפשוטה. אבל הדברים הרבה יותר עמוקים. לא רק מהסיבה הזאת שיש יישוב בארץ ישראל, ואנו מקיימים את מצוות יישוב ארץ ישראל ומצוות התלויות בארץ, אלא שעניינה העמוק של ארץ ישראל הוא שבארץ ישראל מופיע התפקיד של כלל ישראל והחזרה, וממילא יש השפעה לכל העולם כולו. מאבן השתייה שבארץ ישראל הושחת העולם (יזמא ה. ב.) והיא הבסיס של כל הקיום. בארץ ישראל נמצא עם ישראל העוסק בתורה ופועל בדרך שעם ישראל צריך לפעול. הרי כל קיומו של העולם על זה מתבסס, מתעלה ומתקדם. כשמדבריים כסגנון הזה של הכלל זה לא תמיד מובן, אבל אין לנו ברירה. הגיעה שעת התחייה וצריך להתרומם ולהסתכל במבט הזה הכללי.

תקומת המדינה גרמה מהפכה בישיבות

יש אנשים שעושים גמילות חסדים פרטיים. אם למישהו קשה עודדים לו, אם לעוד מישהו קשה עודדים גם לו. זו באמת מצווה גדולה של גמילות חסד. אבל אם אתה עושה מעשה כללי שמחוץ זה כל המציאות משתנה, לכולם נעשה טוב מזה, זה משהו אחר, זה סדר גודל אחר לגמרי. תקומתה של מדינת ישראל עשתה מהפכה כללית בכל המציאות של האומה בעולם. כל המציאות של עם ישראל השתנתה כבת אחת. כל כבודם וכיבודם של עם ישראל, כל עשיית המצוות של יהודים בכל העולם כולו השתנתה בינם תקומת המדינה. הגאווה, הביטחון וההתעוררות הלאומית הביאו לחזרה בתשובה. גם מבחינה חיצונית קיומית וגם מבחינה רוחנית מאז תקומת מדינת ישראל חלה מהפכה באומה. עד תקומת המדינה היה מהלך של הידרדרות של היהדות החדישה והיהדות הציונית, היה תהליך של מדרון חלקלק, תהליך של חילון. אמנם

מבחינת הציונות החילונית הייתה עלייה עד תקומתה של מדינת ישראל, אבל מבחינת היהדות היה המצב קשה מאוד עד תקומת המדינה, ומהיום שקמה המדינה התחיל השינוי לחול בעם ישראל בארץ ישראל, הכול השתנה.

בזמן תקומת המדינה היו רק שתי ישיבות לציבור הדתי: ישיבת בני עקיבא בכפר הירוק שלמדו בה כמה עשרות ובמדרשיה גם כן למדו עוד כמה עשרות. בשנת תשי"ב הייתה מסיבת חנוכה הבית לבית המדרש של ישיבת פוניבז'. נסענו מכפר הירוק למסיבת חנוכה הבית כמו כל הישיבות בארץ ישראל שנסעו, כולם נכנסו לבית המדרש של ישיבת פוניבז' ולא היה צפוף. האולם היה גדול, רחב, והיו הרבה תקרות שפעם הוא יתמלא. כל הישיבות כולן היו כל כך קטנות במספר תלמידיהן.

ממילא גם לא היו פערים גדולים בהשקפת העולם. ההתעצמות של עולם התורה גרמה לכך שכל גוון קיבל עוצמה גדולה מאוד והוא מאוד כולט בייחודיותו. היום עולם הישיבות הוא כמו גזע שמתפצל לענפים, לפירות, לכל מיני גוונים מפורטים, אך עד תקומת המדינה הייתה מפולת רוחנית, משבר רוחני בכל העולם היהודי ומתקומת המדינה חל שינוי של המצב הרוחני של עם ישראל בארץ ישראל. הרעיון פשוט מאוד. השאיפה הציונית התמלאה ברגע שקמה מדינת ישראל. הציבור שזו הייתה שאיפתו היחידה מבלי לחשוב מה יהיה התוכן של המדינה, אלא עצם ההצלה ועצם היציאה לחירות הייתה מטרתו העיקרית - ברגע שקמה המדינה הוא השיג את המטרה ונשאר אצלו חלל ריק. אך הציבור שהיה לו זיק רוחני כל שהוא, שעדיין לא איבד את הויק הזה, הוא התחיל להתעורר ומאז חל שינוי ומהפכה עצומה. נפתחות ישיבות וכוללים וישנם אברכים רבים. המהלך הזה הולך וגדל, הולך ומתעצם בכל חוגי היהדות הדתית בארץ ובחוץ לארץ והכול קשור במאורע הזה: תקומת המדינה. זו תקומת העם על שתי קומויותיו: הגשמית והרוחנית. ו"הא יזמא דקא גרים", ביום הזה, יום העצמאות חל השינוי האירי והגדול שציפינו לו קרוב אלפיים שנה. סוף סוף החל האור להאיר.

אברהם יצחק ריעקב, אלא בשביל שמי הגדול. אמר דוד: הואיל ובשביל שמו עשה, נקלם להקב"ה: "הודו לך' כי טוב. "אמרו גאולי ד", אלך ישראל. וכן ישעיה אומר (לה' י' נא, יא'): "ופדויי ד' ישובון", לא פדויי אליהו ולא פדויי המשיח, אלא "ופדויי ד'".

שימו לב: הקב"ה לא תולה את גאולת ישראל אפילו בצדיקים הכי גדולים; מי יכול להיות יותר גדול מהאבות, אליהו או המשיח? אך לא נאמר פדויי אליהו ולא פדויי המשיח אלא פדויי ד'. "למעני למעני אעשה", הקב"ה גואל את ישראל למענו, ואם זה למענו אז זה לא תלוי במעשיהם של ישראל אלא זה עניין אלוף, הקב"ה גואל את ישראל למענו כמו שהיה ביציאת מצרים למען שמו שלא יתחלל בגויים. אנחנו צריכים להודות לקב"ה שזכינו להכיר בטובה האלוהית הזאת, להודות שאנחנו יכולים להודות לקב"ה. הקב"ה זיכה אותנו שאנו מכירים בטובה ומודים לו.

"עניי ד' ענני" (מלכים א' י"ז, יז) אמר אליהו בדר הכרמל. אומרת הגמרא: "ענני שתרד אש מן השמים וענני שלא יאמרו מעשה כשפים הם" (ברכות נ. ב.). גם אנו מבקשים מהקב"ה: עננו שתחליל הגאולה ועננו שידעו ויכירו שזו גאולה, יכול להיות מצב של תחילתה של הגאולה, של השלבים של הגאולה והיא לא מוכרת. כמו שיכולה לרדת אש מן השמים ולא יודעים שהקב"ה עושה את האש הזאת, וחושבים שאולי זה מעשה כשפים של אליהו, ולכן צריך שוב לבקש: "עננו" שגם הנס יזכר. והקב"ה נענה ועננו, הקב"ה עזר לנו שאנו זכינו להכיר בנס, בניסה של גאולה, אמנם אין מי שלא מכיר בכך, אבל זו זכות שההכרה הזאת תבוא לידי ביטוי בהודאה, כפה מלא וכלב מתרומם, וזו זכות לראות את הטוב האלוף שהקב"ה עשה אתנו שציפינו ובקשנו והתחננו ובכינו וכאבנו והתייסרנו כל כך הרבה דורות שנגיע אי פעם לשעה הזאת, לימים האלה, למציאות הזאת, כמו שהיא. אמנם אנו רוצים יותר אבל כל כך היינו רחוקים ממה שאנחנו עכשיו, וכעת מתוך המציאות שלנו פה בארץ אנו מבקשים להתרומם עוד מדרגות. ואם יש עדיין מדרגות נוספות לעלות, האם לא צריכים להודות על מה שיש, על הגדולה הנפלאה של מה שזוהשג? וגם כשיהיו עוד מדרגות אנחנו נכיר את גדלותן של המדרגות הבאות ונודה על המדרגות שזכינו

חביבים ישראל

בשנים הקודמות הזכרתי את דברי ילקוט איכה (רמז תתלה; איכה רבה כוברה ג, כ):

"זכור תזכור ותשוח על נפשי" (איכה ג, כ). תני ר' חייא: משל למלך שהלך לחמת גדר ונטל בניו עמו. פעם אחת הקניטוהו ונשבע שאין נטלן עמו, והיה נזכר עליהם ובוכה ואומר הלואי הווי בני עמי, אף על פי שמקניטני אותי. הדא הוא דכתיב: "מי יתני במדבר מלך אורחים" (ירמיה ס, א), אמר הקב"ה: הלואי הווי בני עמי כמה שהיו במדבר אף על פי שמלינין עלי. ודכוותיה: "כן אדם בית ישראל יושבים על אדמתם ויטמאו אותה" (יחזקאל לו, יז), אמר הקב"ה: הלואי היו בני עמי בארץ ישראל אף על פי שמטמאין אותה.

המשל כל כך ברור: לפעמים הבנים מרגיזים את ההורים, קורה, אבל יותר טוב שיהיו בנים מרגיזים מאשר שלא יהיו בנים. ירגיזו פה ושם אבל צריך אותם, הרי אי אפשר בלי בנים. כך הקב"ה. "בית ישראל יושבים על אדמתם ויטמאו אותה". אומר הקב"ה שיבואו כמו שהם, הרי אי אפשר בלעדיהם. יש עוד קלקולים, לפעמים הם מקניטים, אבל אלו סיבות קטנות וצדדיות, צריך להחיות את עם ישראל, הוא חביב על הקב"ה למרות הכול. חביבים ישראל. אז זה המדרש כבר רומז לנו שיכולה להיות אפשרות שהקב"ה יחזיר את עם ישראל בכל מצב רוחני שלהם.

נזכיר מדרש נוסף (ילקוט תהלים רמז תתסו; מדרש תהלים קז, א):

"הודו לך' כי טוב כי לעולם חסדו. "אמרו גאולי ד' אשר גאלם מיד צר" (תהלים קז, א-ב). למה "אשר גאלם מיד צר"? זהו שאמר הכתוב: "למעני למעני אעשה" (ישעיה מ"ח, יא). למה "למעני למעני" שני פעמים? אמר הקב"ה: כשהייתם במצרים גאלתי אחרם בשביל שמי, שלא יתחלל בגוים, הדא הוא דכתיב: "וידעתם כי אני ד'". אף מאדום איני עושה אלא למען שמי, שנאמר: "ויושיעם למען שמו" (תהלים קז, ח). אמר רבי הונא הכהן: הוא שמשה מוכיחן בסוף משנה תורה: "לא בצדקתך

נס העלייה מרוסיה

כך הוא סדר גאולתם של ישראל. כדי שתוכר עומק הגאולה, שהיא תוכן או שיהיה אפשר לקלוט אותה, היא חייבת לבוא בשלבים, כדי שנראה עד כמה גדולה היא הגאולה השלמה, עד כמה אדירה היא וכמה שלבים עוד צריכים להתקדם - וכל שלב הוא נפלא שבנפלאות. אילו פינו מלא שירה כים ולשוננו רינה כהמון גליו אי אפשר להספיק להודות לקב"ה על כל הטובה שגמלנו. אמנם כבר עברו כמה שנים. הודינו והתלהבנו והתרוממנו, אבל יש הרבה אנשים שבשנים הראשונות היו יותר מלאי שמחה והתלהבות והיום נראה להם כאילו אנחנו דורכים במקום, ואומרים: יש כל כך הרבה קשיים. אבל זו שוב פעם אותה בעיה של "ענני ד' ענני". הקב"ה מקדם אותנו שלב אחר שלב. מה היה יכול להיות יותר גדול מזה? אילו היו אומרים לנו לפני כמה שנים שבעוד שלוש או ארבע שנים יעלו מאתיים אלף יהודים לארץ ישראל מרוסיה? הרי זה היה נראה לנו כמו חלום. עברה שנה, עלו אלפי יהודים וממשיכים לעלות. זה לא נס? אמנם צריך לשלם עליו בייסורים, בהקרבה מסוימת. אך המחיר נמוך. התופעה החדשה הזאת עצומה ואדירה בגדולתה, אי אפשר היה לתאר אותה. כל המהלכים הפוליטיים הולכים ומשתפרים כל הזמן. הקב"ה הולך בתוך האומה וכוונות הקודש, הכוחות הבריאים, תופסים את המקום המרכזי, את המנהיגות של המדינה. לא יכולה להיות ממשלה יותר טובה ממה שיש היום. אין אפשרות כזאת. ומי שמלאים בתלונות הבעיה היא אצלם, ואמנם יש חולשות פה וחולשות שם ויש צורך בתיקונים, אך החולשות הן במבקרין, כאלה שלא רואים ומבינים בנס.

כל יום עוד כתים מתרוממים ועוד יסודות נחפרים, ומכשירים עוד שטחים ביש"ע ובכל ארץ ישראל. הדמות שלנו והעוצמה שאנו משרדים הם הגורמים לייאוש הערבי. אולי זה יכעיס את האמריקאים שאנחנו נתקדם, ויכלל שאנחנו נתקדם זה יכעיס אותם עוד יותר, אבל זה דבר הגיוני, פשוט וטבעי. ככל שהמציאות שלנו בארץ תהיה יותר איתנה, הגויים יחששו שעוד מעט הם לא יוכלו לשנות את המצב, ותתעורר התנגדות גדולה יותר. זה טבעי מאוד. אז

שקוה זו היצירה. הארץ נבנית, מתחזקת, מתבססת ויש תגובה של התנגדות וישיבת סיסה של זעם, של ייאוש ושל כעס מצד אלה שלא רוצים שעם ישראל ישוב ויבנה בארצו. אם יש קשיים סימן שאנחנו מתקדמים, אם יש עוד התנגדות זה סימן עוד יותר גדול להתקדמות. כך צריך לראות את המציאות. אם רואים שההתנגדות היא דווקא להתיישבות, זאת אומרת שההתיישבות זה הדבר הכי חשוב שצריך לעשות. לפי ההתנגדות של השונאים שלנו, אנו יכולים לדעת איך צריך לנהוג וכמה להתחזק. זאת המציאות. ב"ה אשורנו מה טוב חלקנו. אנו הולכים ונבנים, הולכים ומתקדמים משנה לשנה ומפרק לפרק.

וכאן שכולנו יודעים שהשנה הזאת שעברה עלינו היא אחת השנים הגדולות והמפוארות. הייתה תקופת מלחמת השחרור, מלחמת ששת הימים והעלייה מרוסיה, אלו שלושת התקופות המפוארות ביותר שהיו לנו ואנחנו עכשיו חיים מתקופה מיוחדת ומשום מה אין את אותה התעוררות ושמחה של תחושת הגודל והעוצמה. הרי אחרי מלחמת ששת הימים, הייתה אוירה של התרוממות רוח גדולה, ומדוע עכשיו אחרי העלייה הגדולה מרוסיה אין אותה התלהבות? איננו יודעים למדוד את המדינות ולהשוות ביניהן, הן כל כך גדולות שקשה למדוד זו לעומת זו. אבל על כל פנים המציאות הזאת של זרם העלייה של יהדות רוסיה לארץ ישראל זו מציאות מהפכנית שמרימה את האומה לא רק במובן הפיזי של יהדות רוסיה, אלא העולם נוכח שהעם היהודי שייך לארץ ישראל וארץ ישראל ועם ישראל זה דבר אחד. הרי זה טבעי שיהודי רוסיה עולים לארץ ישראל. למה לארץ ישראל ולא לכל הארצות? למה לא לאמריקה או לכל מקום אחר? כי יהודים שייכים לארץ ישראל! אשורנו מה טוב חלקנו, ואנחנו עצמנו עומדים מהיום הזה לקבל עוצמה חדשה, אמונה וכוח. עלינו לראות את מעשי ההטובים אלינו, ולהודות ולהלל ולשבח לקב"ה בכל פה וכמה שנשתדל להודות לקב"ה על כל הנפלאות שעשה עמנו, הלוואי שנאמר חד מאלף ומני הכמה ממה שאנחנו צריכים להודות ולהלל לקב"ה על כל הטובה אשר גמלנו.

לעשות מהפכה ביהדות הדתית

את אור האמונה השלם שאנו אמונים עליו בכל חוגי היהדות הדתית התורנית. ואנחנו יכולים לעשות את זה. אנחנו צריכים ללכת בכיוון הזה ונצליח לעשות את זה וזה יקרה בסופו של דבר. אין ברירה. זאת הדרך, זאת האמונה, זאת השלמות. כולם יגיעו לדרך הזאת. יהדות התורה שחסרה את הגודל הזה של האמונה חייבת להגיע לזה בסופו של דבר. ורחוקי התורה חייבים גם הם להגיע לדרך הזאת כי הדרך הזאת כוללת את הכול, היא השורש של הכול וכך יהיה בסופו של דבר. וכיוון שעלינו הדבר מוטל, עלינו לאסוף את כל הכוחות, לאמץ את כל הרצונות בתפילה ובהחלטה פנימית ובעוצמה פנימית. ללמוד מהעוצמה שהייתה לרב צבי יהודה, שכח הרצון הפנימי שלו ההחלטות שלו, האמונה שלו, היא פעלה כל זאת, כך עלינו לפתח כוח רצון אדיר בעצמנו, כוח של אמונה גדולה, של ביטחון עצום, של תקווה גדולה, של שאיפות גדולות והעוצמה הזאת תלך ותפעל את פעולתה. בעז"ה נזכה אנחנו להיות שותפים עם הקב"ה בהשבתם של חלקי הציבור השונים לאמונה השלימה והגדולה עם הגאולה השלמה שנוכה לה במהרה כימינו בקרוב.

מהלך הגאולה

בימים האלה מחויבים אנו להחזיק בספר "לנתיבות ישראל", בו נמצא את הנתיבות שידריכו אותנו כיצד ללכת לכיוון האור. מן הרב האיר את האורות, והרב צבי יהודה הראה את הנתיב, איך ללכת אל האור הזה בתוך כל המציאות המורכבת של החיים לפרטיהם: בקשיים, בנפילות, ואף בעליות.

במאמר "המדינה כהתקיימות חזון הגאולה" (לנתיבות ישראל א, מאמר פ, ה), אחרי שמסביר הרב בהרחבה את ענין ה"קמעא קמעא" בדרכה של הגאולה, הוא אומר:

אותה הירכת ההדרגה קמעא קמעא, שהיא קובעת את מהלך גאולתם של ישראל לכל צדדיה המעשיים והרוחניים, הלא היא כוללת בתוכה גם את כל ההפסקים והעיכובים, גם את כל הנסיגות והכשלונות, גם את כל העיכובים והסיכוכים, אשר לכל פרישת המהלך הזה, אשר לכל שלשלת חלקי ההדרגה הזאת.

זה הסדר. סדר מהלך הגאולה כולל הכל:

תופעת דורות מופלאה זו, כל זמן שלא נתמלא כל אורה ולא נתגבר כל כוחה, כל זמן שלא באה לידי השלמת כל צורתה ולא הגיעה לידי גמור שכלולה, הנה במידה זו של העדר ההשלמה והשכלול, של חסרון הכח והאור, מוצאים מקום לחול ולהתבלט מיני פגמים ורפיונות, מחשכים וקלקולים, - והם מזיקים לתגבורת של תיקון וחיוזק, לתוספת של

לזמן הזה

ההדרת בתמונת המצב שאנו נמצאים בו. לפעמים יש מצב כזה, שלאדם כואב איבר אחד. הוא פציע. אפילו רק איבר קטן. לא כל הגוף, אבל כל הגוף מוטרד מכך, והוא סובל. הרגל השמאלית מרוסקת, והכאב הוא במקום מסוים מאוד ברגל, אבל כל הגוף כואב בשל כך. וכשאדם הולך ברגלו המרוסקת, מוכן שהוא צולע. יש לו סטייה שמאלה כל הזמן, מפני שרגלו איננה הולכת ישר, ואז נראה כאילו כל גופו נוטה הצידה כל הזמן, בעוד שבאמת כל יתר גופו שלם ובריא, ורק איבר אחד כואב. כל עוד זה המצב, במבט הזמני נראה שהכאב הצורב הזה, השבר הזה, הריסוק הזה, כל עוד הוא אינו בתיקונו, כי אז כל הגוף עלול להיות מושפע מכך. אין שקט ואין שלווה. כל הזמן שריר האדם בטרדה עצומה. כך יכול להיות במצב הפיזי הגופני של אדם, וכך יכול להיות גם במצב הרוחני של האדם אשר דרכו סלולה לפניו. אם יש לו איזו שהיא נטייה פרטית מנקת ומטרידה אותו, זה גורם לו בלבול כללי בכל רוחו, בכל מחשבותיו. אין מנוח לנפשו, בגלל איזה נקודה מסוימת פעוטה. כי הגוף אחד, אורגני, וכשאבר אחד כואב, כל הגוף כואב. וכן בנפש. הנפש אחת היא, וכשיש איזו שהיא בעיה בפרט מסוים בהלכי הנפש, כל הנפש מוטרדת מכך ועסוקה בזה.

להבדיל, כך היה אצל המן הרשע, שאמר: "כל זה איננו שוה לי" (אסתר ה, יג). שפע של טוב נפל בחלקו והוא קצר הצלחות לרוב, אבל איש אחד מציק לו. רק אחד אינו כורע ואינו משתחוה לו. מורים יודעים לספר על תופעה דומה, שלפעמים כל הכיתה מקשיבה ורק תלמיד אחד משחק בצד ואינו שם לב לנעשה סביבו. זה מטריד את המורה ומפריע לו ללמד. ואם ישאל השואל את המורה: מה אתה שם לב לפרט הזה? הלא כולם מקשיבים! רק שם בצד יש אחד שאינו מקשיב. התשובה היא: "ככה זה!" באמת ההפרעה הנקודתית הזו עשויה להפריע את כל שלוות הנפש. כך הוא בהוראה, וכך בעניינים אחרים. לפעמים פרט קטן יכול לבלבל את כל המערכת. אף שבעצם אין הדבר כך. זה רק נדמה כך. כי כל המציאות הכללית היא מבוררת. ההצלחה הכללית היא בדררה, אבל פרט אחד או פרטים אחדים עלולים להעיק, מפני שהמציאות היא כגוף אחד אורגני, וכשפרט מסוים בה פגוע, הרי עלול הדבר להטריד את הכל.

המדרגות של המהלך הזה, עד שלא נגמרה כל מידתה של החירות יש עדיין מקום למשהוים של עבדות, עד שלא נתגלתה התשובה השלמה, יש עדיין מקום לסרכות חטאים. עד שלא נתבררה כל פעולת השיחור העלין והחדרת ההתחדשות הפנימית יש עדיין מקום לצחצוחי טומאת הגלות ולאבקות חלודתה. עד להופעת כל האורה יש עדיין מקום לערובי צללים וערפלים - וכל אלו כאילו מסבכים ומבלבלים את כל עיקרו של המהלך הגדול הזה, והרי הם מחייבים ומזוזים, בכל תוקף ואומץ, את התאורות התמצומות של שותפותנו למעשה אלינו במפעל ראשית אחרייתנו המבורכה והשניאה מאוד.

זוהי ההדרה שקיבלנו פה אל פה מפי מורנו ורבנו הרב צבי יהודה: לדעת שורכה של הגאולה היא קמעא קמעא; שהיא כוללת נסיגות, עיכובים ומחשכים. עיכובים רוחניים ומעשיים, ואלה מחייבים ומזוזים אותנו להרכות כוחות, תוקף ואומץ. להשתתף במעשה אלקינו.

תהליך ארוך של הבשלה

עוד לפני קום המדינה נשאל הרב צבי יהודה: האם צריך לתמוך בדרשה להקמת מדינת ישראל מאת העמים? במאמר שכתב (לתיכית ישראל א, מאמר יא) הוא משיב על כך: אין צריכים לדרוש את הדבר הזה אלא מעצמנו, זו דרישה שאנחנו צריכים להפנות אותה אלינו פנימה, ומתוך כך, אחרי שהדרישה הזו תהיה נובעת בתוכנו, אז יש גם מקום לדרוש מהעמים למלא את החפץ הפנימי הזה שלנו להקמת מדינת ישראל. ושוב נשאל: אבל מי יהיו המנהיגים של המדינה? ומהי דרכה של המדינה? האם על פי התורה או צריכים לעודד מדינה כזו שאין בווד כן מי יהיו מנהיגיה? על זה משיב הרב, כאמור, לפני קום המדינה, טרם שהיה ברור מה יהיה, וכשאדרכה, הסתמן שלא מנהיגי התורה הם שיהיו מנהיגי המדינה שתקום, כי המנהיגים יהיו אלה שהאומה תוציא מתוכה. מנהיגי הרוח ומנהיגי המעשה. לאומה מתוך תוכה, יש תביעה פנימית רוחנית עליונה של קודש, ובסופו של דבר היא תוציא מקרבה את המנהיגות הראויה. כך זה

עבודה; "סידור להם עבודה", לבנות ערי מסכנות, והנה הם יוצאים ממצרים, ונוטלים מהמצרים את כל הרכוש! גם בין היהודים היו שהודוה עם טענות אלו של המצרים, ובכל עת שהתרחש נס, התחזקה אצלם גישה זו וגבר חששם שהצרה תגדל. הם סברו שכלל שהמצרים יוכו יותר, כן יהיה נורא יותר. לכן הם הסיקו שצריך "להסתדר" עם המצרים. צריך להכין את דאגתם. לעומת כל הטענות האלו נוכל אנו לטעון: אבל המצרים כל כך רעים אלינו, ומדוע עלינו לדאוג להם? גם על כך יש לאוהדי מצרים תשובה: המצרים היו כל כך רעים אלינו מפני שהם חששו שמא נתערבב כיניהם, ונהיה חלק מהם. הם לא רצו לפגוע במסורת העתיקה שלהם, ומאידך גיסא הם חששו "והיה כי תקראנה מלחמה, ונוסף גם הוא על שנאינו" (שמות א. c). המצרים נאלצו לעשות זאת מחוץ התגוננות. הם היו מוכרחים להחזיק אותנו ביד חזקה, בעבודת כוז, מפני שלא הייתה להם כל ברירה אחרת. אותם יהודים חשבו כי באמת אנו אשמים בזה. היינו צריכים להיפתח יותר למצרים. אילו זכינו לאמונם של המצרים, כל היחסים היו שונים, היינו צריכים לצעוד כמה צעדים בנוי אמון לקראתם. ישראל אשמים בכל המצב הזה שהמצרים מדכאים אותם. הכל הוא מפני שישראל מתבודדים, הולכים בדרךם העצמאית. הם מסוכנים. הם נטע זר.

כשיש השקפת עולם כזאת, כל מה שיקרה לא יעזור. גם אם יעשה הקב"ה ניסים רבים ונפלאות גדולות, דבר לא יעזור. כל נס מתפרש לשלילה. כל מכה שהמצרים מקבלים מתפרשת לפי השקפתם של מצרדי מצרים, כמתחת יתר שאנו מוחלים את היחסים בינינו לבין העמים. הם חוששים מהיריחו שאנו מתרחקים מהמצרים ומאומות העולם ומסכנים את קיומנו. מה לעשות לנוכח התופעה הזו? כשאדם מסוג לעצמו מבט עקום, כל מראה יפה שאתה מראה לו, כל הסבר יפה שתסביר לו, לא תשכנע אותו, מפני שהכל מתקבל אצלו בצורה עקומה. תראה לו דבר ישר והוא יראה אותו עקום. איך משכנעים אנשים כאלו? איך מזיזים אותם מדעתם המשובשת הזו? איך משחררים אותם מן האמונה המשובשת והעקומה ש"נתקעה" להם בראש, האמונה במין שלום שקר כזה עם המצרים? ובכן, מה עושים?

אפשר להבחין שהבעיה היא מקומית, פרטית, צדדית, ואיננה מהרסת. אין זו בעיה כוללת, ולכסוף היא תבוא על פתרונה. זאת המציאות שאנחנו נמצאים בה. ישנה בעיה מטרידה מאוד, מציקה מאוד, מין כלכל הנובע מכך שמחשבת האומה עדיין לא הבישילה. האומה לא הגיעה למיצוי כוחותיה הרוחניים. אכן יש בכך סכנה, אבל אין זו סכנה המאיימת על הכל. אין כאן בעיה שורשית. היא לא פשטה באיברים שהנשמה תלויה בהם. זהו איבר צדדי, אלא שהוא מטריד ומבלבל את כל המחשבות. המציאות הכללית, יש לדעת, היא בריאה ותשלח את כוחותיה הבריאים גם לאיברים החולים, ובסופו של דבר הגוף יבריא וגם הנשמה תבריא.

איך משתחררים מההשפעה השלילית

זה עתה חגגנו את חג הפסח, וחווינו מחדש את קריעת ים סוף. הנה עם ישראל יוצא ממצרים, אחרי שהקב"ה הכה את המצרים בעשר המכות. עמוד הענן ועמוד האש מובילים אותם אל המדבר. יש חלקים בעם שאחרי כל הניסים כבר התחזקו מאוד באמונת ד', דבקו בו, וגם במשה האמינו. אך גם יש חלקים אחרים, שההשפעה הזדה של המצרים במשך השנים הרבות שעם ישראל היה שרירי ביניהם, פעלה פעולה חזקה עליהם, עד שאפילו בעת הזאת, אחרי המכות, לא הצליחו להשתחרר ממנה. הם התחלקו לכיתות כיתות והיו ויכוחים. היו כאלה שאמרו שכל המהלך הזה הוא מהלך מוטעה, מפני שיש בו סכנה גדולה. כל מכה שהקב"ה נתן למצרים, הרעידה את נפשם. הם חששו שעבשיו המצרים יתקמו בהם ויציקו להם עוד יותר. העם ראה שבכל פעם שהקב"ה מביא מכה נוספת, המצב מחמיר. כל מכה שבאה על המצרים, רק הבהילה יותר את האנשים האלה. הם טענו שבשם עם ישראל נעשות פעולות כוחניות; שהפעולות האלה פוגעות במצרים יותר מדי. הם חששו שהעולם כולו יתקומם נגד עם ישראל, וירדוף אותו רדיפות קשות.

דברים אלה מזכירים את דברי המדרש שזו בדיקת הייתה טענת המצרים על ישראל: שהם טבעו בים, אף על פי שהם הצילו את ישראל בעת שבכל העולם

- הרי הנץ. אמר לה הקב"ה: "הראיני את מראיך" - את כשרון פעלך, למי את פונה בעת צרה.

די! זהו. אלה הרגעים האחרונים. צריכים להיפרד מהחיים. הרגשה זו ממלאה את כל התודעה. האנשים נפרדים מילדיהם; מכל משפחתם. כל המחשבות שיכולות לצוץ בשעה שאדם עומד בפני תחושה של מוות קרב והולך ממלאות אותם. הוועזע נורא.

כתוצאה מן הוועזע הזה, מסכנת המוות הבטוחה, כביכול, ההולכת וקרבה, פורצת זעקה הבאה מהמעמקים היותר פנימיים, ומסלקת את כל השכבות החיצוניות, את כל הפילוסופיות, את כל המחשבות, את כל ההשקפות. פתאום הנשמה קופצת החוצה - "ייראו מאוד ויצעקו בני ישראל אל ד'" (שמות י"ד). זו הייתה הדרך היחידה לגרום לעם ישראל, לחלקים המדולדלים שלו, וגם לחלקים הטובים שבו, להעמקת האמונה. רק בדרך הזאת היה אפשר להגיע לתוצאה זו. דווקא ממצב כזה של חוסר אונים מוחלט, של סכנת מוות מוחלטת, של דרך ללא מוצא, של רגע כזה של פגישת עם האמת, עם ישראל מגלה את אלוהיו.

קריעת ים סוף חדשה

הקב"ה פועל שתי פעולות הפכיות בבת אחת: בתחילה - מוריד את ישראל מאיגרא רמא לבירא עמיקתא, ומיד אחר כך, מעלה אותם מבירא עמיקתא בחזרה לאיגרא רמא. באופן מיד מתרחש הנס הגדול הזה, שהקב"ה מוציא את ישראל מהסכנה. אך לא רק מוציא את ישראל מן הסכנה, אלא "יורא ישראל את מצרים מת על שפת הים" (שמות י"ז). כל האנשים כעלי השקפת העולם של "מה יהיה", ושל "מה המצרים יעשו לנו" וכו', רואים עתה את מצרים "מת על שפת הים", ואז מיד: "יורא ישראל את הים הגדול אשר עשה ד' במצרים, וייראו העם את ד' ויאמינו בד' ובמשח עבדו" (פס' לא). או אז מתפרצת האמונה במשה ובדרך שולכו בה, ומתבררת האמונה בדרך הנסית הזאת, שבעצם אינה כותנית, והיא בלתי מוזיקה, אך היא הדרך האמתית, דרך הישר, הדרך הבונה, הדרך שברכה רבה טמונה בה. יש לי תחושה שגם אנחנו נמצאים במעין מצב

שאתה מסביר, ומנסה לשכנע, אתה מרחיק את עצמך עוד יותר. במקרה כזה לכאורה אין ברירה אלא לתת מעין מכת חשמל. אם מחשבת האדם השתבשה, ונהייתה מבולבלת כל כך, צריך להפסיק אותה ולהתחיל הכל מחדש. יש לתת מין מכה נוראה כזאת, מוועזע, פסיכולוגית או פיזית, שתוציא את האדם משינוי המשקל שלו. הוא יאבד בכלל את קו המחשבה שלו ורק כאשר הטבע הבריאי ישוב אליו, הוא יתחיל לחשוב ולהתנהל באופן בריא. הקב"ה צריך לתת מכה מיחדת במינה. וכך מתרחשים הדברים בקריעת ים סוף. ד' מעמיד את עם ישראל בפני מצב של סכנת מוות גמורה, מוחשית, ברורה, מיידית, ואימת מוות נופלת על כולם. עם ישראל עומד כאמצע. בחוץ. הים מצד אחד, ומצרים נוסעים אחריהם מצד שני. אין מקום שאפשר לברוח אליו. הנה המוות מגיע מיד. כל ישראל רואים את הדבר הזה, ומזדעזעים. כשאדם נמצא במצב כזה הוא כבר ממש עומד ואומר וידוי, ופורצת מפיו צעקה של פחד מוות. המצב נואש עד כדי כך שהמאמינים התבלבלו אף הם, והם שואלים את עצמם: מה יהיה על כל הדרך שהתקדמנו בה? מה יהיה עם כל המהלך שחשבנו כי אנו צועדים בו? מה יהיה על כל התקוות, על כל השאיפות העתידיות של האומה, על כל האמונה של האומה? עכשיו מצרים הורסים את הכל! עכשיו אנחנו עומדים בפני מוות בטוח. הכופרים וראי התבלבלו לגמרי. המתלכטים, אנשי השלום, אנשים שחשבו שהדרך הזו של יציאה ממצרים בצורה כזו אינה טובה ואינה בריאה, אלה שסברו שצריך לשוב למצרים, שצריך להשתעבד אליהם, נדהמו מכל המצב, וכוודאי מדיניות המצרים אחריהם. כולם היו נתונים לוועזע עמוק. הקב"ה העמיד את ישראל במצב כזה שאין מוצא ממנו.

מעמקים קראותיך

הדברים מומחשים בדרך ציורית מאוד בדברי חז"ל על הפסוק: "יונתי בחגוי הסלע בסתר המדוזה הראיני את מראיך השמיעני את קולך כי קולך ערב ומראיך נאוד" (שיר השירים ב, יד) וברש"י שם (על פי מכלילא בשלה, ב):

זה נאמר על אותה שעה שדרך פרעה אחריהם והשיגם חונים על הים, ואין מקום לנוס לפניהם מפני הים, ולא להפנות מפני חיות רעות. למה היה דומין באותה שעה? ליונה שבורחת מפני הנץ ונכנסה לנחמיה

להפריכן. הראש מבין את המציאות בדרך עקומה, המבט מעוות וכול שאתה מסביר יותר מתהפכים דבריו בסברה של האנשים שחושבים ההיפך. כל סברה שאתה חושב שהיא לטובתך, הם מפרשים אותה לטובתם. אין משגים את המבט הזה?

הקב"ה מוליך אותנו לדרך כזאת שהוא ללא מוצא, למין קיימת ים סוף חדשה. אנחנו הולכים, רצים, כלפי קיר אטום, לדרך סגורה, שבקצה שלה ניצב קיר או שפעור בסופה פי תהום. רבים הם שרצים אל הקיר הזה או לעבר התהום, ואינם שמים לב לאן הם רצים, וכך יהיה עד שנגיע לרגע הזה, הקריטי, שיעמיד אותנו בפני המציאות הברורה, שאין לנו שום דרך אחת, אלא לעזוב אל ד'. הזעקה הזו בונה את כל צדדי הכוחות: את המאמינים היא הופכת למאמינים גדולים יותר, ואצל האחרים היא מעוררת את האמונה שטרם נתגלתה אצלם. מצב כזה יוצר הכרת. הוא מכריח את הנשמה הפנימית להתגלות, וכך פורצת האמונה הפנימית שבתוך ישראל מן המעמקים. מי יודע אם לא בדרך הזו הולכים גם אננו. זה כמו בקריעת ים סוף; ואנחנו מקודים שהזעזוע ייגרם רק מן הפחד ובסופו של דבר יתהפך המצב, ורק האימה תהיה מספקת בשביל לעזוב. במובן מסוים הדבר קשה יותר מהמציאות הקשה, שהרי "הרהורי עבירה קשים מעבירה" (יומא כט א), והרהורים של פחדים יותר קשים לפעמים מהצרות עצמן, אבל הביטחון בד' הוא שמדגיג.

אשרינו מה טוב חלקנו

ב"ה זכינו שיש לנו כתפיים גדולות ורחבות ועליהן אנחנו יכולים להישען. והם מורינו ורבותינו: מרן הרב זצ"ל, ובנו, מורנו ורבונו זצ"ל. הם האירו לפנינו את הדרך, וזו סלולה לפנינו בבהירות. גם במצבים המורכבים והקשים האלו, שאנו פוגשים בזמן האחרון, איננו מאבדים את העשתונות. אנו יודעים שעלינו לשנס מותניים. אם אנחנו מוצאים את עצמנו מעטים, ורבים הם שאינם הולכים בכיוון שאנחנו הולכים בו, גם על זה אנחנו מביטים במבט חיובי, ויודעים כי "אשרינו מה טוב חלקנו" שזכינו להיות מהבודדים האלו. מרן הרב זצ"ל בעצמו כותב באגרת כלשון הזון. הרב עצמו היה בורד בהשקפת עולמו; בורד עוד יותר מאתנו. כעת יש כבר זרם שלם שהולך בדרכו של הרב, אבל בזמנו של

הרב, הוא היה בבידוד. הוא היה אדם יחיד שראה את האורות המאירים של התחייה. איש לא ראה את מה שהוא ראה. הוא חש תחושה של בדידות, אך הוא לא הרגיש מסכן בשל כך. הוא הרגיש את עצמו דווקא מאושר. הוא ידע: רק אני נבחרתי לראות את הדברים האלה באורם הגדול. רק אני ראה את הדברים הללו, "אשרי ומה טוב חלקי". רק אנחנו היחידים המעטים שזכינו להכיר את גדולת הימים הללו; את תפקידו של עם ישראל בימים הללו. את עניינה של ארץ ישראל. אשרינו מה טוב חלקנו. אין הדבר מחליש אותנו, אלא מחזק. אנו חייבים להרים בדמיה את המבט הזה שאנחנו זכינו לו.

השבע התחלנו את הזמן החדש. זמן הקץ. אנחנו חייבים לשנן ולחזור ולשנן לעצמנו, שהזמן הזה מחייב. אנחנו צריכים לרומם אותו אל שיא הרוממות. דווקא בשל כל המורכבות של המצב, וסיבוכיו. אנו חייבים, מפני שאנחנו אולי יחידים. 'אנחנו' זה כמוכן לא רק התבורה שלנו היישוב פה, אלא כל התולכים בדרך זו. ובכל זאת מעטים אנחנו. מבחינה איכותית אנחנו מרובים מאוד, אבל מבחינת הכמות אנו מעטים, ומסתכל עלינו משימה גדולה ואדיירה, והמשימה הגדולה והאדיירה אינה דווקא לצאת החוצה, לא דווקא להתפורר, לא דווקא להפגין, אלא להתרומם בעצמנו, להתעלות באמונתנו, להחמיד בדרךנו, ולהעמיק בחוררתנו, וזה המסר היותר גדול שאנו יכולים להעביר לאחרים ולעצמנו. עלינו להפוך את הזמן הזה לזמן שבו תבער בעצמותינו אש של תורה; שנהיה שקועים בעולמה של תורה, למרות הכל, חרף הקשיים ובגללים. הקשיים לא יפריעו לנו, אלא ידחפו אותנו לשקוע בעולמה של תורה, לעסוק בדברי תורה, לבררם, ללכנס, ולחדש בהם חידושים, במחשבה, כהלכה, בסוגיות שאנחנו לומדים, ובכל תחום ותחום. הלא כל החוויה כולה היא מציאות אחת וכל אור תורה, כל פן אחד שאנחנו מאירים, מאיר על כל הגוונים של התורה, על כל חלקיה, מפני שתרי"ג מצוות תלויות בכל פרט ופרט מענייני התורה. אין כאן הסתגרות; אין כאן התעלמות מהמציאות. אין זו אדישות אלא אכפתיות. זהו עומק של אכפתיות. אנחנו עושים את הדברים שאנחנו מאמינים בהם, את הדברים היותר גדולים שצריכים לעשות כעת: ללמוד, ולשקוע בעולמה של תורה. להתעלות, להתרומם, להתקדם, להעמיק כאהבת ארץ ישראל מבחינה רוחנית, תורנית, אמונית. להעמיק באהבת תורה, וכן להעמיק באהבת עם ישראל, בעומק פנימי שורשי.

זה מה שיוצר את האחדות האמיתית. לא על ידי שאנחנו נדבר על זה באופן חיצוני, אלא מתוך שנעמיק בתוכנו את עניינו של עם ישראל, את סגולתו, ומתוך כך את הכרת ערכו של כל אדם ואדם מישראל, בין שיש לו קליפות עבות ובין שיש לו קליפות שאינן עבות. גם הרחוקים, כולם זכו בסגולה הפנימית. אם אנחנו נעסוק בשורשים, נמלא בכך את הייעוד העיקרי שלנו, ונתרום למהלכים שמתרחשים כעת את התרומה המרכזית ביותר שאנחנו מסוגלים לתרום. אנחנו בטוחים שתרומה זו אכן תפעל את פעולתה. אנחנו נמצאים בימים קשים, אבל הם גדולים. "וממנה יושע". אין לנו כל ספק. ייקח עוד חודש, עוד חודשיים, עוד חצי שנה, כמה שייקח, אבל בוודאי ממנה ניושע. בעזרת ד'!

לח. קיבוץ נדחי ישראל: שיטת הרמב"ם 343

הרמב"ם את עניין המלכות, אף שגם זה אינו נוגע להם עצמם, ואם כן השמטת בניין המקדש אומדת דרשני אם אכן מוקדמת היא. שנית, אדרבה, אם אכן בניין המקדש קודם לקיבוץ, הרי דווקא אז חייב היה רמב"ם לציין זאת, ומשהשמיט הורה בעקיפין על קדימת הקיבוץ. שהרי מגמת הרמב"ם באגרת זו לבני תימן הייתה - בין השאר - לפרט את סדרי זיהוי וקביעת אמותות של המשיח, לכל יסעו ויכשלו במשיח שקר. לכן אם הקיבוץ קודם לבניין המקדש והוא סמור לגילוי ועמידתו של המשיח, אזי יודעים הם שמיד כשהתבשרו על בואו של משיח, יצפו לקיבוץ ולהתאחדותם עם שארית ישראל לקהל אחד, ומכאן ואלך שוב אין מוטלת עליהם לבדם אחריות ודאגה ייחודית לזיהוי המשיח, אלא על כל קהל עדת בני ישראל, ומעתה ישבו הכול יחד ויציפו במעשייו. ברם לעומת זאת, אם בניין המקדש קודם, הרי שזהו סימן זיהוי שחייבים הם לידיע אותו, שהרי מועדו קבוע סרם קיבוץ, כלומר לזמן היותם עדיין קהילה בודדה אשר לבדה צריכה להכריע בשאלת המשיחיות, וכיצד תעשה זאת אם אינה יודעת את סדרי הזמנים?

ומכאן שאם עד עכשיו, דיוקנו באגרת היה מבוסס רק על הצמדת הקיבוץ לגילוי ועמידתו של המלך המשיח, הרי עתה מביאר שעצם ההשמטה אף היא מורה בבירור שלדעת הרמב"ם קיבוץ הנידחים קדם הוא, ומיד אחר עמידתו יקבע המלך המשיח, ובניין המקדש מאוחר יותר, ולכן יכול היה הרמב"ם להשמיט את בניין המקדש ולא להזכירו באגרת, ובכל אופן שבים אנו לקושי הנ"ל שתפיסה זו סותרת מפורשות מה שכתב בהלכותיו¹.

ב. הסתירה בסוגיות הש"ס

למאורה ישנה סתירה דומה ומקבילה בין שתי מיתרות בש"ס. מחד גיסא ביאר בגמרא בברכות (מט ע"א) את משמעות הפסוק "בונה ירושלים ד' נדחי ישראל יכנס - אמתני בונה ירושלים ד' בזמן שנדחי ישראל יכנס". כלומר, בניין ירושלים קודם לכינוס וקיבוץ נדחי ישראל, כלשון רש"י שם: "בונה ירושלים ד' ואז נדחי ישראל יכנס", ולא הגיעה שעת הקיבוץ אלא לאחר בניין ירושלים².

וענין בספר התקופה הגדולה עמ' שכז: "נראה שיש לחלק בין ישראל הקרובים לחרוזים, כי באגרת תימן מדבר מהקרובים היינו מא", שאותם יקבץ מיד לירושלים, ובהלכה זו מדבר מנדחי ישראל החרוזים כמיש באגרת תימן, והלשון צריך נדקון".

ברם הדוחק הלשוני בולט - ואף הוא הגיש בו וכאמור 'הצריכי' תיקון - מה גם שעיקרה של האגרת מוסבת לבני תימן החרוזים. זאת ועוד, אם כן הוא, מדוע לא ציין הרמב"ם בהלכותיו שני קיבוצים, האחד לקרובים והשני לחרוזים, והלא שניהם מסימי פעולה משיחית הבה וראה עוד שם עמ' שמ"א (ואף זה דחוק, הן מצד אי הזכרת משיח, הן יוסף בלשון הרמב"ם, והן מהמפורש שם על קיבוץ בארץ ישראל בכלל, בעוד שבאגרת החרוזים חוצה לה). אכן יש להעיר לשיטת הרב א' הילבין, חקרי זמנים, ב. עמ' תפ"ה הערה 91: "בכלל באגרת תימן נראית שיטתו של הרמב"ם שונה ברובה מדבריו שפסק להלכה בחיבורו... וכפי הנראה שזה היה צורך השעה לאנשי תימן...".

וכן ראה נתחומא נח יא: "אמר רבי שמואל בר נחמני, מסורת אגדה היא שאין ירושלים נבנית עד שיכנסו הגליות, ואם יאמר לך אדם שכבר נתקבצו הגליות ולא נבנית ירושלים, אל תאמין, למה,

לח. קיבוץ נדחי ישראל: שיטת הרמב"ם

א. סתירה בדברי הרמב"ם: קיבוץ גלויות ובניין המקדש - מה קודם?

כתב הרמב"ם (הלכות מלכים יא, א): "המלך המשיח עתיד לעמוד ולהחזיר מלכות המשיח...". מסדר הדברים שמנהל נמצאו למדים שלדעתו לא הגיעה עת קיבוץ נדחי בית דוד ליושנה לממשלה הראשונה, ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל וחוזרין כל ישראל אלא רק אחר עמידתו של משיח, אחר שישב את המלוכה והממשלה לתיקנה ואף אחר בניין המקדש, רק אז יפקדו וייקבצו נדחי ישראל, ואכן כך גם מורים המשך הדברים שם, הלכה ד', בכתבו אודות 'סימני' של משיח ("חזקת משיח" "משיח ודאי"): "...אם עשה והצליח ובה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל הרי זה משיח בודאי...". אף כאן גרס כי לא הגיע זמן קיבוץ הגליות אלא לאחר בניין המקדש.

ועל כך התמיהה רבה, אם אכן כן היא שיטת רמב"ם ולא יקובצו נדחי ישראל אלא לאחר בניין המקדש וכינונו על מכונו, צריכים עיון, בירור וביאור דבריו - הסותרים לכאורה - אשר באגרתו, זו הדיעה בשם "אגרת תימן". שהרי שם קירב הרמב"ם זה לזה, ואף הצמיד, את קיבוץ נדחי ישראל מיד אחר גילוי ועמידתו של המלך המשיח, ולא הפסיק דבר ביניהם, כדבריו: "אחר שיגלה בארץ צבאי ויקבץ כל ישראל לירושלים ולשאר ארצות' אז תמשך האומה ותתפשט ימה וקדמה עד שיגיעו לכם אל ארץ תימן וליושבים אחרים בארץ הודו". כלומר, מיד אחר גילוי ועמידתו של המלך המשיח, כבר אז מקבץ הוא את הנידחים לירושלים, ואינו ממתין לבניין המקדש לצורך זה! ולאור האמור לעיל בהלכות מלכים, אין זו אלא סתירה מפורשת ואין לומר שבכתבו את האגרת לא נזקק הרמב"ם כלל לדון בבניין המקדש שאינו העיקר הנוגע למכותבו באותה שעה, ולכן פסח עליו, ראשית, בהמשך דבריו באגרת מצין

1. תיבת "בית" הושמטה בדפוסים גלילים, ומצויה בדפוס רומי ר"מ (ראה מהדורת מוסד הרב קוק, ירושלים תש"י).
2. ומה שכתב הרמב"ם "ולא אלו הדברים וכוונתו כן לא ידע אדם אף היו עד שיהיו" זהו רק בענינים שמדובר בהם בפסוק יב, מה שאין כן בפסוק י - כך ביאר האדמו"ר רמ"מ שניאורסאהן מליזבוואיטש, הבא דבריו בספר חקרי זמנים, חלק ב. עמ' 25 בהערה. וענין שם עמ' תפ"ד: "ביחס לפעולותיו של מלך המשיח קבע הרמב"ם סדר מוחלט כצד יחזי פעולותיו שיתקבל בתורת חזקת משיח ואחריו זה יתקבל כמשיח בודאי... אבל אין המצב כך ביחס לתנועות הקשורות בפעולותיו...". וכן כתב הרב גרשון אראלי בשלהי ספר תורת המלך (מלכים יא, א): "הנה בע"כ צ"ל, דסידור הדברים שכתב הר"ם דוקא הוא והילכתא היא...".
3. בתלומה שנקבעה במהדורת מוסד הרב קוק, ירושלים תש"י, בתור פסוק ד, עמ' קמ"א.
4. ענין שם הערה ג.
5. ענין שם הערה ד.
6. ראה נוספת לצד זה בשיטת רמב"ם, יש להביא מדרשו של החתם סופר אלו חק"פ (ציון כמה פעמים בספר אם תבנים שמחה) הלמד מדברי הרמב"ם בפירושו למשנה לסוחרין (ג), שקיבוץ הגליות קודם לבניין המקדש, עיי"ש.

הקיבוץ השני, לעומת זאת, קיבוץ נדחי, ישראל, אינו נעשה אלא רק אחר שכבר התבסס המלך המשיח במלכותו, נלחם את מלחמות ד' ואף בנה את המקדש במקומו: רק אז הוא שב ומקבץ את כל נדחי ישראל. כאן הוא צריך להגיע למצב "שיתיישב ממלכתו ויתקבצו אליו כל ישראל", ולא יהא ולו ישראלי אחד אחרון מרוחק ומשועבד אשר נמנע ונבצר ממנו מלראות את פניו. מובן שדבר שכזה רק בכוחו של המלך המשיח לעשות, אחר מלחמותיו וניצחונותיו על האומות.⁹

נמצאו הקיבוצים מחולקים לשני סוגים ולשלוש תקופות: הסוג הראשון - קיבוץ גליות - מחולק בין תקופת "הקץ המגולה" שקודם עמידתו של המשיח, ובין ראשית זמן עמידתו, עוד קודם לשאר פעולותיו (ניצחונות, מקדש). בסוג זה אין חותמו של המשיח ניכר ביותר, ואין הוא מסביב בו אלא פיתוח והיקף, אך לא מרות. הסוג השני לעומת זאת, המאוחר, זה שבא רק אחר כינון המקדש על מכונו, זהו קיבוץ כל נדחי ישראל אשר ייחודי הוא למלך המשיח בעצמותו ותוקפו, מהותו ואיכותו.¹⁰

מעתה מובן ומיושב הכול בשופי: בהלכות מלכים לא בא הרמב"ם לדון אלא רק בענייני המשיח עצמו, סימניו ותפקידיו. זו הסיבה שהביאנו להזכיר את קיבוץ נדחי, ישראל שאחר בניין המקדש, שזהו אכן אחד מתפקידי המשיח, מסימניו ומקובציו "למשיח ודאי". לעומת זאת את קיבוץ הגליות הראשוני כלל לא היה מקום לציון, שהרי זה אינו מסימניו של המשיח, ואינו ייחודי לו - שהרי כבר קדם לפיכך ברור שבהלכותיו נקט רק את קיבוץ הנידחים המאוחר, ולא את קיבוץ הגליות המוקדם.

⁹ בזה גם מיושבת קשיית פרשנים (עיי' אם הבנים שמחה, מהדורת תשמ"ג, עמ' קנא), לשם מה נצטרך קיבוץ גליות ע"י המשיח, והלא הובחנו על השבת הנידחים בדי' הגויים ומלכיהם: וראה בראשית דבה צת' ט: "למה מלך המשיח בא ומה הוא בא לעשות, לכנס גליותיו של ישראל", ויש ביפה תואר: "הלא הקב"ה בעצמו יקבצם... ומשינו יש בו צורך בעת ביאתו וגם אחרי כן, כי בעת ביאתו צריך לכנס את ישראל להיות להם לראש אשר אליו יפנו העמים בהביאם את ישראל לארצם". כלומר, רק מתוך כוחו ועצמותו של המלך המשיח, אשר בא לידי ביטוי בניצחונותיו על האומות, יבוא ויתקבצו יחד לארץ ישראל כל שארית הפלטה.

¹⁰ אפשר שלהבנתו זו שימשו שני הביטויים במקורם: 'קיבוץ גליות' ו'קיבוץ נידחים', כאשר 'גלה' משמעו עצם היציאה באונס החוצה, ואלו 'נדחי' בסמוך במקרא לגלות מרוחקת עוזבה ושכוחה. 'אם יהיה נדחך בקצה השמים משם יקבצך ד' אליך ומשם יקחך' (דברים לו ד - והלא זו ראית הרמב"ם) [הלכות מלכים יא, א] לחיוב אמונה בן התורה בביאת המשיח: "... אם יהיה נדחכם בקצה השמים משם אקבצם והבאתים [הנידחים] אל המקום אשר בחרתי לשכן את שמי שם" (נחמיה א ט) ועוד.

עוד יש לומר, שגבר זה אמרו בברכת הגאולה ג' עניינים: (א) תקע בשופר גדול להחיותו (ב) ושא נט לקבץ גליותיו (ג) וקבצנו יחד מארבע קצוות הארץ לארצנו. החלק הראשון מכון עוד טרם ביאת המשיח, על פי מה שביארנו קודם, צריך, מאמרי הרא"ה, א, עמ' 268: "בשם שופר של משיח אנו מתכוונים להחיותו ולהחיותה הגורמת להחיותו ולגאולתו של עם ישראל... השופר הגדול והמגולה - רצון עם להבא מתוך הרצון הנעלה למלא את תעודת הגדולה שאינה נתנת להתחלף בהיותו גולה ועלול". אחריו השלב השני - נשיאת נסו של המשיח המחזק קיבוץ גליות זה, ולבסוף קיבוץ כל נדחי ישראל מארבע קצוות הארץ (בהחלק מפי' אמר"ד שליט"א).

מאידך גיסא, מוצאים אנו במקום אחר כי שעת קיבוץ גליות קודמת קידמת בהרבה, ושייכת עוד לתחילת תקופת התנוצצות אורו של משיח, עוד קודם שהוא עצמו התגלה, שהרי אמרו בגמרא במגילה (ז ע"ב): "ומה ראו לומר קבוץ גליות לאחר ברכת השנים דכתיב ואתם הרי ישראל ענפיהם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבנו לבוא". כלומר, טעם סמיכותו זו לזו, ברכת השנים וברכת הגאולה, אינו אלא משום סמיכותו וצמידותו ההיסטורית; כלשון רש"י שם: "אלמא קיבוץ גליות בעת ברכת השנים היא" - באותו זמן ובאותה תקופה. ולפי זה נמצא שאיתור תקופת קיום "ברכת השנים" יורה לנו גם על תקופת "קיבוץ גליות".

והנה דבר זה אינו צריך לפנים; הלא פסוק זה שב ונדרש בגמרא בסנהדרין (צח ע"א) על ידי רבי אבא שאמר: "אין לך קץ מגולה מזה שנאמר ואתם הרי ישראל ענפיהם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל... ופירש רש"י: "כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה אז יקרב הקץ, ואין לך קץ מגולה יותר". כלומר, זהו אחד מסימני גאולה, מסימני קירוב קץ הימים, וברור שהוא קדום לבוא ולגלוי של המלך המשיח, ואם כן, אם ברכת השנים קודמת לבואו של משיח, כך גם קיבוץ גליות שנסמך ונצמד לה, אך הוא קודם - וזו לכאורה סתירה לנאמר בגמרא בברכות ה"ל ששעת הקיבוץ מאוחרת היא!

ג. שלמים שונים בקיבוץ גליות

דומה אפוא שאכן כאן מונח שורשו של הביאור אשר צמח והתפשט ללשונות הגמרא והרמב"ם: יש להבחין בין שני סוגי קיבוצים. הראשון, ראשיתו קדומה, עוד בתקופת ה"קץ המגולה" שלפני גילוי משיח; כבר אז שבים ונלקטים מעט מעט פזווי ישראל ושובים לאדמתם טיפין טיפין. ואז ועמידתו של המלך המשיח אינם משנים מהותית מצב זה אלא רק מגבירים אותו בכמות ובהיקף. הווי אומר, קיבוץ הגליות החל כבר קודם לבואו, ואין הוא - המשיח - אלא מחזקו, מגבירו ומסייעו, ומכוח כך נשמע שמעו למרחוק.

שכן כתיב: בונה ירושלים ד' ואחר כך, נדחי ישראל יבנים, וראה עין יוסף שם, ובמהדורת ר"ש באבער (שם, זו) ובהערותיו.

עוד ראה מדרש הנעלים - זוהר, ח"א, קלט ע"א: "...תנו בית המקדש קודם לקבוץ גליות, קבוץ גליות קודם לתחית המתים, ותחית המתים הוא אחרון שכולם מל' דכתיב בונה ירושלים ד' נדחי ישראל יבנים הרופא לשכור לב ומחשב לעצבותם... בונה ירושלים תחלה ואחריו נדחי ישראל יבנים, והרופא לשכור לב אחרון על הכל. תנו מי שנה קודם הקבוץ גליות לתחית המתים...". הרי שכאן מפורש כי המונח "בונה ירושלים" מכון הוא לביני המקדש גופו - ולא לעיר לבדה, שאפשר שתקדם, וכן אמרו בפסיקתא רבתי פרק כח: "...מקדש ראשון שבנו בטר דם נפל ביד שונא אבל מקדש אחרון שהקדוש ברוך הוא בונה אותו שנאמר בונה ירושלים ד' נדחי ישראל יבנים, שוב לא יחדב...". אך כאן מפורש שהביטוי "בונה ירושלים" מכון לכינונו של מקדש (ובפרט לשיטת הרמב"ם) שמקדש הוא עיקרה של ירושלים, וכל העיר קרויה על שמו, כספך לעיקר, ראה מאמרי "מקדש ומדינה - תגדרות נבואה", הלחן סימן לו) וראה גם רש"י, מגילה יח ע"א: "וכיון שנבנית ירושלים בא ידו שנאמר אחר ישובו בני ישראל - אחר ישובו לבית המקדש".

ואילו באיגרתו לבני תימן - אשר אינם מן הנידחים אלא מן הגולים - להם כתב רמב"ם כי תיכף אחר עמידתו של המלך המשיח, כבר אז תוגבר מגמת העלייה והקיבוץ לארץ ישראל, באופן שעוד קודם בניין המקדש יזכו להתאחד עם כלל ישראל. וזה שדייק בלשונו - התמונה לכאורה" - ואמר שאחר גילוי של המשיח בארץ הצבי וקיבוץ ישראל המוגבר, אז תתפשט האומה (או השמועה) ותגיע עד אליהם בני תימן והודו. ולכך לא הזכיר שם באיגרתו את בניין המקדש, שהוא מאוחר לקיבוץ הגלויות שלהם.

נמצאו דברי רמב"ם מיושבים ומבוארים כפתור ופרח. מחד גיסא הוא סבור שאחד מתפקידיו החשובים של המשיח - ומקובעיו כ"משיח ודאי" - זוהי פעולת קיבוץ כל נדחי ישראל מכל קצווי מרחקים; ומאידך גיסא הוא סבור כי עצם הקיבוץ יתחיל עוד לפני עמידתו וגילויו, בוודאי קודם ניצחונותיו וקודם בניין המקדש. לכך בהלכות-משיח דן בנוגע לו, ובאיגרת תימן - בנוגע להם ותו לא.

מובן מאליו שממילא סרה כל התמיהה והתהייה הנ"ל על הסתירה בש"ס. שכן בגמרא בברכות הנ"ל דנו על קיבוץ נדחי ישראל, שזהו הקיבוץ המאוחר, ולכך הקדימו לו את בניין ירושלים והמקדש כנאמר: "בונה ירושלים ד", ואז נדחי ישראל יכנס". בגמרא במגילה הנ"ל, לעומת זאת, דובר על עצם קיבוץ הגלויות, ולכך כתבו שהוא מוקדם, ומתחיל עוד בתקופת "ברכת השנים", בעת "הקץ המגולה".¹²

11 עיין שם. מחד גיסא הוא מדבר על קיבוץ ישראל, ומאידך גיסא כותב שהאומה מתפשטת כלפי חוץ (וזה נוח יותר לגרסה "שמועה").

12 כאן המקום להעיר, שחלוקה זו שבין הקיבוצים, קיבוץ הגלויות וקיבוץ הנידחים, מפורשת היא בלשון הרמב"ן, כתבי הרמב"ן, עמ' תקטו ("שיר השירים" ח, יג): "אמר ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל, קרא עשרת השבטים נדחים לפי שהיו עומדים ביחד אבל נדחים ממקומן, וקרא גלות יהודה נפוצים, ונפוצות יהודה יקבץ... וזהו נאום ד' אלהים מקבץ נדחי ישראל, אלו עשרת השבטים... ועד אקבץ על הנקבצים ההם קובץ אחד הם נפוצות יהודה, ואפשר שבין שתי קיבוצי גלויות אלו יהיה זמן מרובה". אמנם לא בכול שוו הרמב"ם והרמב"ן, ובפרט ששם תלה את הקיבוץ הראשון במשיח בן יוסף - שהרמב"ם כלל לא הזכירו - ואת הקיבוץ השני במשיח בן דוד. אאמו"ר שליט"א העיר למה שכתב בעל "תוצאות איש ישראל", תלמיד הרמב"ן (ראה ספר הגאולה מהדורת הגר"מ אהרנסון, עמ' קיא): "כל איש אשר נשאו לבו ונדבה אותו רוח טהורה והכשר חבת הקודש לבא בא", ועליהם יגלה מלך המשיח...". וע"ע במדרש "אגדת משיח" הנדפס בחלק ב של "בית עקד האגדות" לרח"מ הלוי הורוויץ (וכן בספר בתי מדרשות - יעללינעק, ג, ומצוי כבר במדרש לקח טוב, בלק, לפסוק "אראנו ולא עתה") וכן במבוא שם עמ' 21-22, וכן בסופו של מדרש "עשרת המלכים" שם. וראה גם אברבנאל לתהלים קמז, ב ובספר שבילי אמונה, לר' מאיר אלדבי, נתיב עשירי פרק א.

יום שלישי כ"ט בניסן תשע"ז 25.04.2017

דף הבית מי אנחנו

ראשי > חדשות ועדכונים

דיני יום הזיכרון ויום העצמאות - הודעת הרב הראשי לישראל, הגאון הרב דוד לאו שליט"א

היות ובשנה זו, יום הזיכרון הוקדם לתאריך ג' באייר ויום העצמאות הוקדם לתאריך ד' באייר, מפרסם הרב הראשי לישראל, הגאון הרב דוד לאו שליט"א הודעת הבהרה, בעקבות פניות רבות שהתקבלו בלשכתו.

בהודעתו ביקש הרב הראשי להבהיר, כי כל הדינים הנהוגים ביום הזיכרון- יש לקיימם השנה ביום רביעי, ג' באייר, וכל הדינים הנהוגים ביום העצמאות יש לקיימם ביום חמישי, ד' באייר, ואילו יום שישי יישאר כרגיל.

לשכת רב הקמפוס

אוניברסיטת בר-אילן

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת אמור, תשע"ד
מספר 1066מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

רוח וגשם ביום העצמאות

אהרן ארנד

תרומת הרב עובדיה יוסף למנהגי יום העצמאות

יש מרבתינו החוגגים את יום העצמאות ויש המתעלמים ממנו והוא להם יום רגיל. לרב עובדיה יוסף זצ"ל (1920-2013) הייתה גישה מיוחדת ליום זה. בדרשותיו ביום העצמאות נהג לציין את היתרונות בהקמת מדינת ישראל. הוא ציין שבימי המנדט הבריטי פגעו בזכויות היהודים, ואילו עם הקמת מדינת ישראל יכול כל יהודי לעלות ולגור בארץ. הרב נהג לשבח את גידול האוכלוסייה היהודית במדינה במשך השנים ואת העובדה שהמדינה נהפכה למרכז התורה בעולם. לעתים הזכיר את נצחונות צה"ל במלחמות ושיש להודות על כך לקב"ה. למשל, לאחר תפילת שחרית ביום העצמאות תשע"ג, האחרון בחייו, אמר שיש להודות לקב"ה על ריבוי הישיבות כיום ועל ניצחון ישראל במלחמת השחרור בתחמושת דלה על צבאות ערב שהיו מצוידים תחמושת: "להתגבר על שבע ממלכות, כולם אנשי צבא. מה היינו אנחנו? ישתבח שמו ברוך פודה ומציל, זה היה נס בלי ספק".¹ בעת ששימש רב העיר תל-אביב, בסוף שנות ה-60 של המאה ה-20, תלו בנותיו דגל ישראל בחלון הדירה ביום העצמאות ולא מיחה בהן.² על מהותה של הקמת המדינה התבטא פעם:

יש אומרים שהמדינה היא מעשה שטן, ויש אומרים שהיא אתחלתא דגאולה, ויש אומרים שהיא סוף הגלות, וכן אני אומר שהיא סוף הגלות.³

הרב יוסף ראה בחיוב את הקמת המדינה אך לא תמך בשינויים בסדרי התפילה ביום העצמאות. בתשובה מפורטת קבע שאין לומר בו הלל בברכה, אך אפשר לומר הלל בקריאה בעלמא אחרי חזרת הש"ץ של תפילת שחרית, ועדיף בסוף התפילה. בתשובה אחרת פסק שאין לברך בו שהחיינו. על תחנון אין ליצור מחלוקת: אם תחנון אומר – יאמרו, ואם נמנע מלאמרו – יימנעו.⁴ בהלכות ימי ספירת העומר שניסח לא הזכיר את יום העצמאות,⁵ אף שכאמור דן בו בתשובות ובדרשות.

* ד"ר אהרן ארנד, מרצה במחלקה לתלמוד, אוניברסיטת בר-אילן.

¹ דרשת ר"ע יוסף ביום העצמאות תשס"ט, You Tube, 16.4.10; צ' גרוניך, 'תיעוד נדיר: הרב עובדיה יוסף על יום העצמאות', כיכר השבת, ו' באייר תשע"א; דרשת ר"ע יוסף ביום העצמאות תשע"ג בסרט 'יום שכולו תורה' במוסדות תפארת רפאל, 2013, You Tube, 17.4.13.

² נ' חן וא' פפר, מרן, ירושלים 2004, עמ' 168, 357-356.

³ י' ששון, אביר הרועים, ירושלים תשע"ג, עמ' 107.

⁴ ראו ר"ע יוסף, שו"ת יביע אומר, ו, ירושלים תשל"ו, אורח חיים, סי' מא, מב; פ' פרץ (עורך), משיעורי מרן הראשון לציון, ירושלים תשנ"ח, עמ' שעג-שעה; צ' אלדז וי' אליטוב, בן פורת יוסף, אור יהודה תשס"ה, עמ' 74. על תחנון ביום זה ראו א' ארנד, 'בענין אמירת תחנון ביום העצמאות', דף שבועי 1012 (יום העצמאות תשע"ג). מסר לי ר' צורי כי-טוב כי בבית כנסת 'מחנה ישראל' של חסידי ברסלב בגבעת שאול בירושלים מיעטו באמירת תחנון במשך השנה מסיבות שונות. לא אמרו שם תחנון גם בשבעת ימי המילואים קודם ראש חודש ניסן וכמובן בכל חודש ניסן. ביום הראשון של ימי המילואים הגבאי הכה על השולחן והכריז: 'כאן אין אומרים תחנון מהיום ועד ה' באייר, ולא עד בכלל'.

⁵ בתוך ספרו חזון עובדיה – הלכות יום טוב, ירושלים תשס"ג.

והנה, הרב יוסף יום מנהג ביום העצמאות, שאינו נוגע לתפילה אך קשור לבית הכנסת, ומנהגו זכה להיות נחלת רבים. יש לומדים ביום זה ענייני קדושת הארץ והמקדש, מצוות התלויות בארץ והלכות מלכים בספר משנה תורה,⁶ אך לימוד זה מתקיים רק בקצת ישיבות ציוניות. והנה, בבתי כנסת רבים ברחבי הארץ מקיימים ביום זה סדרת שיעורים, שעליהם פרסמו מבעוד מועד מודעה שכותרתה 'יום שכולו תורה'. יזמה זו העלה לראשונה הרב יוסף. לקראת יום העצמאות בשנת תשכ"ד אמר בשיעורו לבעלי בתים: 'ממילא אין לכם עבודה ביום זה. אם כן נתכנס ביום זה בבית הכנסת אוהל רחל (לעדת הפרסיים) ונלמד יחד'. רבים נענו לקריאתו ובאו להשתתף בשיעורו שנמשך כמה שעות. בשנים שלאחר מכן נתפשטה יזמה זו לבתי כנסת רבים ברחבי הארץ.⁷ הרב יוסף נהג לעודד את הדבר. למשל, בדרשת מוצאי שבת לפני יום העצמאות בשנת תשנ"ו אמר:⁸

יום העצמאות. נהגו כליל יום זה וביומו – כיון שאין הולכים לעבודה, מנהג טוב – לקיים בכמה מקומות 'יום שכולו תורה', ואין להסתובב ברחובות קריה, כיון שיש ריקודים ופריצות ברחובות, וכשאין צניעות בישראל יש זעם אצל הקב"ה, ועל כן יש להשתתף ביום הלימוד.

גם לאחר תפילת שחרית ביום העצמאות בשנת תשע"ג עודד הרב יוסף את הציבור להשתתף במסגרות לימוד התורה ביום זה:⁹

היום קוראים אותו חג העצמאות. רבותינו אומרים אין לך בן חורין אלא בן אדם שעוסק בתורה. היום יום פנוי, לא עובדים, עושים יום שכולו תורה. כל אדם שיכול לעשות, ילך ללימוד תורה. 'כי אקח מועד אני מישרים אשפות' (תה' עה:ג), אומר הקב"ה: למה אתה לא עוסק בתורה? אומר לו: אני טרוד בפרנסה, צריך להביא פרנסה לבית שלי. אומר לו הקב"ה: ביום העצמאות מה עשית? נו, מה עשית – למדת תורה? לא למד תורה. ילכו ישראל בבתי כנסיות ובבתי מדרשות בהתאסף ראשי עם, ללמוד וללמד לשמור ולעשות. תורתנו היא תורת חיים, אין לך בן חרות אלא מי שעוסק בתורה.

קריאת הרב יוסף לציבור לילך ביום העצמאות, שהוא יום שבתון, לשמוע שיעורי תורה אך טבעית הייתה, שהרי כל ימיו עסק בלימוד תורה בהתמדה עצומה ובדירוז הציבור ללמוד תורה בכל רגע פנוי.

אכילת בשר ביום העצמאות

במשך השנים הוצעו הצעות שונות למאכל שישתלב בסעודת יום העצמאות וישמש לו סמל. בסידורים מצויה לעתים הוראה כללית לקיים סעודה, אך בדרך כלל לא נזכר תפריט או מאכל מיוחד שיש לאכול בו.¹⁰ פירוט מסויים מצוי בסידור לבני תימן שערך ר' מרדכי יצהרי, ובו הקדיש דברים לסעודות הלילה והיום. בעניין סעודת היום כתב כותרת 'קידוש ליום העצמאות' ומתחתיה שבעה פסוקי שבת לקב"ה לאמירה, ולאחר מכן כתב:¹¹

ואומר סברי מרגן וכו', מברך 'בורא פרי הגפן' ושותה. ואחר כך מברכים על התקרובת, 'בורא פרי העץ', 'בורא פרי האדמה' ו'שהכל'. ואחר כך נוטל ידיו וסועד. ושירים שירים ופזמונים האהובים עליהם מעניין היום, ואחר כך נוטלים ידים וסועדים במסגרת משפחתית חברתית וקבוצתית.

משנות ה-70 למאה ה-20 הלך ופשט הנוהג לאכול בשר 'מנגל' ביום העצמאות. לנוהג זה יש תומכים ומסתייגים.¹² מקצת רבנים דנו בנושא, ונביא כאן דברי אחדים מהם.

הרב שמעון גרשון רוזנברג (שג"ר, 1949-2007), ראש ישיבת 'שיח יצחק', ביאר את הנוהג מבחינה רעיונית. הוא הבחין בין זמן ישראלי לזמן יהודי. זמן ישראלי הוא זמן אקטואלי המחובר לטבע. מועדי ישראל קשורים לטבע הארץ-ישראלי, לחילופי העונות בה ולאדמתה. זמן יהודי הוא זמן מטא-היסטורי, שבו העבר הרחוק חוזר ונוכח בכל שנה מחדש. לדעת הרב שג"ר יום העצמאות צריך להיות יום של קדושה ישראלית ולא יום יהודי המשתלב במסורת ישראל סבא, ולכן מתאים לו נוהג אכילת הבשר בחוצות. והנה מקצת דבריו:¹³

על יום העצמאות להיות חידוש של שיבה אל טבע הארץ ולא שיבה אל 'הרוח', שהיא המסורת. לכן צורת החגיגה 'הפגאנית' של המנגל ו'על האש' 'על כל גבעה גבוהה ותחת כל עץ רענן' שהתגבשה בשנים

⁶ ראו רמ"צ נריה, **תיקון יום העצמאות**, ירושלים תשכ"ב, עמ' יז.

⁷ ראו ח"ש רביע, **מלך ביופיו**, ביתר עלית תשס"ט, עמ' 168.

⁸ **משיעורי מרן הראשון לציון** (לעיל הערה 4), עמ' שעג.

⁹ ראו דרשתו הנזכרת לעיל, הערה 1. יסוד הדרשה מ'כי אקח מועד' בדברי ר"א פאפו, **פלא יועץ**, ירושלים תשס"ד, ערך 'עדות'. ראה עוד להלן, הערה 12.

¹⁰ א' ארנד, **פרקי מחקר ליום העצמאות**, ירושלים תשנ"ח, עמ' 102-92.

¹¹ **תכלאל תפילת קדמונים המבואר**, בעריכת מ' יצהרי, ראש העין תשע"א, עמ' 579.

¹² ראו **פרקי מחקר** (לעיל הערה 10), עמ' 102-96. נוסף שבמשך מספר שנים הגיע ר"ע יוסף לבית חתנו, ר"י צ'יקוטאי, רבה של מודיעין, לסעודת 'על האש' ביום העצמאות, ובכדיחות הרעת היה שואל אם קיימו את דברי ההפטרה 'עוד היום בנוב לעמוד ינופף ידו'. ראה א' בנימין, 'הצד הסרוג של הרב עובדיה', **עולם קטן** 421 (כ"ח במרחשוון תשע"ד), עמ' 7.

¹³ הרב שג"ר, **ביום ההוא: דרשות ומאמרים למועדי אייר**, ירושלים תשע"ב, עמ' 36. וראה שם, עמ' 83, 271-274.

האחרונות, מתאימה ליום העצמאות יותר מההקשר הדתי-מסורתי של הסעודה הביתית, משום שהיא מבטאת קשר עם הארציות, עם הילידיות, שכה חסר לנו בגלות.

רבנים אחרים דנו בתוכן המלווה את אכילת הבשר. הרב אורי בצלאל פישר, ר"מ בישיבת 'כרם דיבנה', כתב שראוי ביום זה לערוך סעודת הודיה ושבח לקב"ה, והיא נחשבת סעודת מצווה. ואף שאין חיוב, ראוי שיהיו בה פת, בשר בהמה ויין – הכול לפי המצב הכלכלי, העיקר לאכול מאכל מיוחד לכבוד היום.¹⁴ הרב אורי סדן, רב המושב נוב, נשאל על מה להקפיד בעת הכנת מנגל ביום העצמאות. הוא ענה על השאלה, ואשר לעצם הנוהג כתב שהתורה 'לא התלהבה' בלשון המעטה מאכילת בשר סתם, אך כיוון שיש דעה שמצווה לעשות את יום העצמאות 'שמחה ויום טוב', הרי קיימת מצוות שמחה ואכילת בשר ביום זה. לכן ראוי שאכילת הבשר תיעשה "לא רק מתוך גהרה על סיר הבשר ועשן הצלייה אלא מתוך שמחה והלל לקב"ה על הנסים שנעשו לנו".¹⁵ ברוח דומה השיב הרב שלמה אבינר, ראש ישיבת 'עטרת כהנים', על השאלה: "שייך ביום העצמאות המנהג לצלות בשר על אש?" ותשובתו:¹⁶ "כמובן אין לזה שום קשר. כמובן מותר ליהנות, במשפחה ובין חברים, אבל אין זה עניינו של היום, אלא זהו ביסודו יום של הודאה לד', תפילה ולימוד".

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע
כתובת המייל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: הרב ד"ר חיים טלבי
עריכה לשונית: ד"ר יצחק הילמן

¹⁴ רא"ב פישר, הלכות יום העצמאות ויום ירושלים, ראשון לציון תשס"ח, עמ' 307-314. וראה רא"א אדרי, שחר אהללך, ג, ירושלים תש"ע, סי' לה, שקבע שסעודות יום העצמאות הן סעודות מצווה אם הן לכבוד היום, אף אם לא ייאמרו בהן דברי תורה.

¹⁵ ר"א סדן, 'בשר בשר בשר', עולם קטן 394 (ב' אייר תשע"ג), עמ' 1.

¹⁶ ר"ש אבינר, פסקי שלמה, א, בית אל תשע"ג, עמ' 232.

כס"ד ניסן תשע"ד
 לחברי השיעור שלום. כל שנה אני מדבר בישיבה ביום העצמאות בשנים הקרובות הפעם אשתדל
 מה שאמתי והעליתי על הכתב אתחיל השנה עם מאמר שיש בו הרבה מן החידוש עם מקורות חדשים
 ליום העצמאות אקווה לקבל תשובות בלשון 0543316298 או במייל avinzom@gmail.com. אשמח לקבל
 כתובות מייל שלכם. מאמרים שאתם כתבתם בכל מיני נושאים ואולי נצליח בעזרתם להקים פורום של
 חברי השיעור שיהווה ערוץ לתאודיו/רפני הישיבה

בצורה לאטאלה
 אבינעם זומר

בס"ד יום העצמאות הס"ג (הגנה) למדינת ישראל
 אבינעם זומר

כי טובים דודיך – למשמעות יום העצמאות בימי הספירה

שהחיינו וקיימנו והגיענו

"שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה" – ג' שלבים. בשנים הראשונות במדינה ההרגשה היתה
 'שהחיינו'. לאחר המציאות שעברנו בשואה הרגישו שעכשיו מתחילים לחיות, תחיית העצמות
 היבשות, 'תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא יהלל י-ה' (תהל' קביט ובא"ע). גם הפחד מהערבים מסביב
 היה מרצונם להשמיד אותנו שנפסיק להתקיים. ובשלב השני 'וקיימנו' – אין חשש למלחמה קיומית
 אלא רק מטרור, וההרגשה היא שאנו ודאי קיימים ועוסקים בבנין המערכות הפנימיות. אלא שיש גם
 'הגיענו' יש מטרה למדינת ישראל שלשם צריך להגיע, ואנו צריכים לעסוק בבירור המטרה שאליה
 צריכים להגיע, ובסלילת הדרך כדי שנוכל לומר 'הגיענו'. כי אנו באמת נמצאים בדרך, בימי ספירת-
 העומר לקראת מתן תורה, בונים בחול ואח"כ מקדשים. ויש צורך לברר להיכן בדיוק צריכים להגיע.
 הזכרנו בשנים שעברו את דברי התוס' (ר"ה ה.) ז"ל: "שיתנו עיניהם כמה הלבנה גדולה בחמשה
 לחודש (אייר) וכשיראוהו בסיון באותו שיעור ידעו שלמחר יתקדש עצרת". יש להתבונן ביום העצמאות
 על כנס"י המשולה ללבנה כדי להבין את המשמעות של מתן-תורה. בעבר התמקדנו מהי תורה,
 והשנה ננסה להתמקד איך יום העצמאות מברר לנו לאיזו תורה עלינו להגיע, לאיזו תורה עלינו לצפות
 בימי הצפייה והשתוקקות, בימי ספיה"ע. ואע"ג שהיום ו' אייר ולא ה' אייר, סו"ס הזכרנו מה שאמר
 הר"י יוסף ריבלין בזמן חנוכה הבית הראשון של שכונת נחלת שבעה שהיה בה' אייר (כל לעומר) ש"יום
 העשרים בעומר" שווה בגימ' להגנת ישראל, מובא בספר מוסד היסוד עמ' 184 בהערות והרי אנו בשנת
 'הגנה' (ס"ג) לישראל, ובוודאי שהשנה הוא היום שבו התייחדנו עם חללי צבא 'הגנה' לישראל, וכדברי
 הרצ"י זצ"ל שאנו נקראים צבא הגנה ולא התקפה כביטוי שאנו נלחמים בעל כרחנו ולא כי זה טבענו.
 יש להבין את המשמעות שאנו היום פחות מתאבלים על מות תלמידי ר"ע, בה' אייר ולמי שמתחיל בא'
 אייר גם לא ביום ים. ויש להבין האם יש קשר בין זה לבין ל"ג בעמר שגם אז מפסיקים (לחלק
 מהדעות) יום אחד מלהתאבל.

הקשר בין א"י וחודש אייר חודש זיו

חודש אייר – חודש זיו. 'ונתת מהודך עליו', ובתרגום 'ותתן מזיוך עלוהי', ההוד זה הזיו, ולכן ח"י אייר
 החיות של חודש זיו הוא הוד שבהוד. ההוד והזיו קשורים לאור, להארה. בפסח' (ב) מבאר רש"י 'קרא
 אלהים לאור יום' שקרא לבריא המאירה שברא מהוד מעטה לבושו. והמהר"ל (נתיב התורה פ' יב)
 ביחס לל"ג בעומר כותב: "כי הכבוד נקרא אור דכתיב 'והארץ האירה מכבודו', וידוע כי אין הזיו והאור
 בעולם רק מפסח עד עצרת שאז האור הוא זך וטוב לכך נקרא חודש אייר זיו ... וכל זה מורה על כבוד
 ואור תורה, והם לא נהגו כבוד בחבריהם שהם ת"ח יודעי תורה לכך מתו בזמן הזה, וכל אשר חוטא
 בתורה ראוי למיתת אסכרה".

הוד גם מלשון הודאה (תקו"ז תקון יג, מובא בפרי-צדיק על חמכה אות ב) ואומרת הגמ' (סוטה ז) שיהודה וראובן
 הודו ולא בושו, ושכרן בעוה"ז שלהם לבדם נתנה הארץ, שראובן נטל ראשון ויהודה זכה למלכות (ע"פ
 רש"י). ובשערי אורה (שער ג-ד) "כי כשמתלבש השם הנקרא אדני" לבוש הו"ד, נוצח כל מלחמות ישראל
 ונפרע לנו מצרנו ומשלם גמול לכל אויבי נפשנו, ולפיכך אנו צריכים להודות למי שנתלבש לבוש הוד
 וזהו אל ההודאות אדון הנפלאות". א"כ הוד מתחבר עם הודאה על נצחון במלחמות בהקשר למלכות
 שיש לנו בא"י. א"כ בחודש ההוד יש צורך לעסוק בעניני א"י, חודש אייר הוא החודש של א"י, של
 שלטוננו ונצחוננו בא"י, ואפי' ל"ג בעומר קשור לא"י מצד שחלק מהשמחה ביום זה לעומת הצום בז'

אדר יום הסתלקות משה רבנו, היא על שמו רבנו דרך רשב"י שהוא ניצוץ שלו זכה להיכנס לא"י ובז' אדר צמים כיון שלא זכה להיכנס (טעמי המנהגים ומקורי הדינים עמ' רסז בשם הילולא רבא), וגילוי סתרי תורה מביאים את הגאולה (אורות עמ' צא, צה).

לפ"ז בשלושת החודשים ניסן אייר וסיון יש לעסוק בעם ישראל, א"י ותורת ישראל. אנו נמצאים בימי הספירה, בימי הציפייה לתורה, ויוצא שהציפייה לתורה כוללת גם ציפייה לא"י. כי יש קשר מהותי בין הדברים כמו שמאריך הרצ"י במאמרו 'התורה והארץ'. ונזכיר כמה נקודות: שתיהן נקראות מורשה – "תורה צוה לנו משה מורשה, ונתתי אותה לכם מורשה" שתיהן סיבות ליצ"מ – "בהוציאך את העם ממצרים תעבדון את האלהים על הר הזה, ואותנו הוציא משם למען הביא אותנו לתת לנו את הארץ הזאת". [שמעתי מהרב שנדורפי בשם הרב יואל בן-זון שלפי פשוטו של מקרא אחד עשר יום מחורב שהחלו בכל אייר יומי ההכנות בספר יהושע לחציית הירדן יוצא שהכניסה לארץ היתה צריכה להיות בו' סיון]. ולולא חטא העגל היה ניתן ה' חומשי תורה וספר יהושע ערכה של א"י.

חודש אייר הוא לא רק גשר בין ניסן לסיון, בין הבנין הלאומי לבנין הרוח, אלא עיקר הקשר בא לומר לנו שבנין הגוף הלאומי ובנין הרוח קשורים ולא מנותקים. לא רק מצד שהוא חודש זיו שבו נקלט האור של ניסן בבחינת יום העצמאות ושל סיון בבחי' יום י"ם (עי' עין איה שבת פ"ט פס' נה), וממילא מכיון שבחודש אייר יש את שני ההארות סימן שיש קשר ביניהם. אלא גם מצד שהוא חודש של א"י שרק שם מתגלה הקשר בין קודש לחול, בין חומר לרוח, ושם נשמה בריאה בגוף בריא וחקלאות כהנחת תפילין כדברי החת"ס, משא"כ בחול"ל ששם ככל שיוסיף שם הגוף בנין יוסיף השכל חורבן, כדברי חובה"ל. ושיא הקשר, בביהמ"ק המקודש מא"י במ' המתוך, ששם נשקי ארעא ושמיא, ושם היה גשר בין ביהמ"ק לארמון של שלמה, ששם אפשר להזכיר במפורש את שם ה' שם י"ה שבו נבראו עוה"ב ועוה"ז, שכל אחד בנפרד אינו שם ה' אלא בחיבורם. ששם בא לידי ביטוי גילוי כבוד שם ה' בתוך ומתוך המציאות הגשמית, שממבט חיצוני עיקר העבודה היה נראה כמו בית מטבחים. אותו ביהמ"ק שנוצר ע"י הצדיקים שמעשיהם גדולים ממעשה שמים וארץ, כי ביהמ"ק נוצר ע"י שתי ידיים לעומת שמים וארץ שכ"א ע"י יד אחת, (כתבות ה), וכביאור המהרש"א שהצדיקים יודעים לחבר ימין ושמאל, לחבר שמים וארץ, לצרף גבורות ודין עם רחמים וחיים (ע"ש). וההוד זה ביהמ"ק, א"כ בחודש אייר בחודש ההוד מתבררת בו היכולת לחבר חומר ורוח, יום העצמאות יום י"ם [יש להאריך איך זה קשור גם לל"ג בעומר, חיות אייר]. [וע"ע אורות התחיה (ד') תפקיד הכהונה ביחס לחומר, ובאורה"ק (ג, רפת) שא"י דבור וביהמ"ק מחשבה, וביטוי לחיבור גשמי ורוחני הוא דיבור (מחשבה הבאה לידי ביטוי בכלי הגוף) וא"כ רק א"י היא ביטוי לחיבור ואולי ביהמ"ק הוד וא"י זיו ויש לחלק בין הוד לזיו כמ"ש פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה ג' דרגות, זיו גילוי ההוד הפנימי כמו זיו הפנים החושף אור הנשמה ע"י דעת תבונות ס' פו, או שזיו מסמל קליטת האור, יחס אור והארה. וע"ע עור' ח"א עמ' יב, אורות התחיה סג, וביחס להוד והדר השוה גר"א בדבה"א, טז לדברי הרב באור התח' ט]

ספירת העומר וא"י

אמנם לא רק אייר קשור לא"י אלא כל ימי הספירה. שאומר המדרש (ויק"ר כח, י) "אל תהי מצות העומר קלה בעיניך, שע"י מצות העומר זכה אברהם לירש את הארץ". והנה אע"פ שאנו סופרים 'היום יום לעומר' אנו מברכים 'על ספירת העומר' ולא על ספירת הימים (מהעומר), אנו לא אומרים מהו היום, היום-העשרים, אלא עשרים ימים – סה"כ הימים. כי ענין ספיה"ע לקחת את העומר ולחברו לשתי הלחם, ולכן אנו לא מגדירים את היום ביחס לעומר אלא את סך ההתקדמות שלנו בכמה קידמנו את העומר. מגמתנו היא לא להתנתק ממאכל בהמה ע"מ להגיע למאכל אדם, לא להתנתק מהמציאות הטבעית ע"מ להגיע למתן תורה, אלא לרומם את המציאות הטבעית אל התורה. וכ"ז מתאים כמו שאמרנו למדרגת א"י שכל עניני הגוף הישראלי והגויה הלאומית הינם גופי תורה, ונפש בריאה בגוף בריא.

ודווקא הבירור הזה נצרך לבוא לפני קבלת תורה. כי התנאי לקבלת תורה הוא לא רק השתוקקות לקבל תורה, אלא גם בירור שאנו בעלי הגוף מסוגלים לקבל התורה השכלית. כי כאשר נעשה הבירור שהמצי' הבהמית הופכת לעליונה, שהעולם התחתון הופך מוכשר לקבל תורה, ודווקא כאן מתגלה 'כי ה'... בשמים ממעל ועל הארץ מתחת אין עוד', ממילא ישנה תשובה לטענת המלאכים 'תנה הודך על השמים' – שהגילוי וההוצאה לפועל של כבוד ה' יהיה דרך הנבראים הרחננים ולא ראוי ש'חומר' גס ובזוי יביע כבוד שמים. ולכן יש תשובה כי מתברר ש'מלא כל הארץ כבודו', וטוב יצר כבוד לשמו' – שאין טוב יותר גדול מהופעת כבוד שמו דווקא ע"י שפלים בעלי בחירה שמתגברים על יצה"ר שלהם וזה בטוי יותר גדול למה שמכבדים אותו (ביאור ר' אברהם בן הגר"א לתפילה), ולכן רק האדם ראוי שיקבל תורה ויגלה את ההוד של ה' בבריאה. לכן כל ימי הספירה שעיקרם בחודש אייר, לברר שהארץ מאירה מכבודו כלשון המהר"ל (שהובא לעיל), שפה נמצא ההוד השלם, קרני ההוד הבוקעים דרך החשך, דרך המציאות הגשמית, ומיום ליום מימי הספירה האור הולך וגדל.

ובפסיקתא דר"כ (פסיקה מתן תורה ס' ב): "מפני מה ברא הקב"ה בניסן ולא נבראו באייר... שאני מבקש לברוא את עולמו באורה, ואחר האורה מה אתה בורא אמר לו חושך (ובמפרשים-טלה לבן שור שחור). ואחר החושך מה אתה בורא, אמר לו תאומים שעתידי לראות אדם באור ובחושך, א"כ לפי

המדרש יוצא שאייר הוא חודש של חושך להיפך מהמהר"ל שהוא חודש של אור ולפי דברנו י"ל שהוא חודש של אור שבוקע מהמצי' החשוכה, מהארץ

סדר החדשים ניסן אייר סיון

לפ"ז הסדר של שלשת החדשים ניסן, אייר, סיון – עם ישראל, א"י, תורה מובן. אך בפועל הסדר היה אחר קודם קבלנו את התורה ורק אח"כ נכנסנו לא"י [ועי' סידור ר' יעקב עמדין שהעיר שבברהמ"ז על שהנחלת לאבותינו ארץ קודם להזכרת יצ"מ ומ"ת ומבאר כי א"י זאת התכלית של יצ"מ ומ"ת]. אלא מבאר בספר בית דוד (דחש יב): "והנה אחרי אשר גילה את אזנו (של משה) מהעדר שלימות מעשיהם, שב לבאר לו עוד איך נשתנית ענין הגאולה כעת ממנה שהיה הכוונה בתחלה ברדתם מצרימה. כי אז נא' ליעקב אע"ה 'אנכי ארד עמך מצרימה ואנכי אעלך גם עלה', הנה כי מאז ירד ה' אתם מצרימה למען יגאלם בכבודו ובעצמו בלי שום אמצעי. אמנם היה באפשרי זה אם היו מתחזקים עמוד על התכונה הנכבדת ועל המעלה הנפלאה אשר היו עליה ברדתם שמה, כי אז היו מתאחדים ומתקשרים זב"ז וגם בעצמותו ית', ולזאת היה באפשרי שתהיה גאולתם ע"י ה'. ולזה אמר ג"כ הכל בלשון יחיד אנכי אעלך וכו'. ואם כה היה הדבר היה מחוייב היות ענין גאולתם ראשונה, ואחריה תהיה הנקמה בפרעה ובמצרים, כענין הגאולה העתידה להיות אי"ה וכו' כי אחרי אשר יקבץ נדחינו יכנס פזורינו ויושיבנו לבטח על אדמתנו, אז יתן ה' בלב כל הגוים וכו' לבוא י"ם למלחמה עליה, ושמה נקום ינקם מהם. זאת ועד אחרת כי אם היתה לפי הכוונה הקדומה היו נכנסים לארץ תיכף ומיד בצאת ישראל ממצרים בלי שום עיכוב ואיחור. ונתינת התורה הקד' היתה ראוי להיותה בארץ הקד', ואז בלי ספק כי היתה כלולה בשלימות יותר ויותר מאשר היא עתה, והיה מתגלה לנו סתריה וצפונה וטעמי סודותיה אשר נעלמו מעינינו כעת וגם היינו מקבלים כל התורה כולה מפי הגבורה, כאשר יהיה באמת כן לעתיד, כדבר הכתוב 'ישקני מנשיקות פיהו' אמנם כעת בהיות נזרו אחור מאת ה' וכו' היה מהכרח להפך הסדר הנכון, ושתהיה ראשית הגאולה ע"י הנקמה בפרעה, עד כי הוכרח לשלחם בעצמו, וגם נתינת התורה הוכרח להיות קודם לביאת הארץ למען כי על-ידה יתמרקו ויזדככו להיותם מוכנים לביאת הארץ, ולזאת לא נשלם ענין הגאולה בשלימות, ונעתקה הכוונה הקדומה עד עת קצ'". עכ"ד

יוצא לפי דבריו שסדר החדשים ניסן, אייר, סיון – עם ישראל, א"י, תורה, זהו הסדר האידיאלי שכן היה צריך להיות, וכך יהיה בגאולה שלנו. ממילא מובן שבגאולה שלנו הצבא הוא בעיקר צבא 'הגנה' לישראל, לא הצבא שהיה במלחמת השחרור אלא הצבא שבא אח"כ להגן עלינו מפני האויבים שיבואו אח"כ. ויותר מזה משמע שעכשיו בגאולה שלנו צריכה להופיע תורה חדשה [אולי תורת משיח שתורת משה הבל כלפין] 'ישקני מנשיקות פיהו', ויתגלו סתרי תורה וצפונה. שהרי כותב רש"י עה"פ "ונאמר דוגמא שלו ע"ש שנתן להם תורתו ודבר עמהם פנים אל פנים ואותם דודים עודם ערבים עליהם מכל שעשוע, ומובטחים מאתו להופיע עוד עליהם לבאר להם סוד טעמיה ומסתרי צפונותיה ומחלים פניו לקיים דברו". לפי רש"י יוצא שיהיה מעין נתינת תורה פעם נוספת. אפשר אולי להבין שהכוונה לעולם הסוד, לגילוי תורת רשב"י. אולם ה'בית הלוי' (פ' יתרו) מבאר שהכוונה לכל התושב"ע, שישראל מבקשים שהקב"ה יגלה להם חידושי תושב"ע הצפונה ורמוזה בתורה שבכתב.

מות תלמידי ר"ע

והנה על ר"ע אומרת הגמ' (סוטה מט.) משמת ר"ע בטל כבוד תורה. ובאר רש"י "שהיה נותן לבו לדרוש כל קוץ וקוץ של כל אות ואות, וזהו כבוד תורה גדול שאין בו דבר לבטלה". ר"ע גילה איך כל התושב"ע רמוזה בתושב"כ. א"כ התורה שמובטחת ממנו להופיע היא תורתו של ר"ע. והנה מבואר ברמב" (בבאשית ריש פר' ב) שאלפים שנות תורה הסתיימו בחורבן הבית. וממילא כדי שהעולם לא יחזור לתווה צריכה להופיע תורה חדשה, הקשורה לא"י, תורה המופיעה מתוך אלו הגרים בא"י ולא יצאו עדיין לגלות בחו"ל. ויותר מזה תורה הקשורה לאלפים שנות משיח, הקשורה לגאולה, תורה שהיא כחלק מההתעוררות הלאומית שהיתה בימי ר"ע במרד בר- כוכבא, ובתקופת שלטונו הקצרה בארץ. זוהי תורה הקשורה לענינה של א"י, תורה המבררת שאין שום דבר בעולם שלא קשור לתורה, להדרכה האלקית, שאין שום דבר שאין לתורה מה להגיד עליו, שהתורה אינה יכולה להאיר אותו. אלו תגי תורה שדרש ר"ע. כל התפקיד של תלמידי ר"ע היה להופיע את התורה החדשה הזאת ושהיא תופץ על ידם בכל האומה הישראלית, ואם התורה לא תופיע, כביכול אין ערך להופעתם בעולם, והעולם כביכול חוזר לתווה ובוהו, כי אין פה תורה המתאימה לדור, לדור הראשון של אלפים שנות משיח. ולכן מתו במגפה, לא בגלל שלא נהגו כבוד כי ע"ז אין חיוב מיתה, אלא בגלל אי הופעת תורת ר"ע, ומיתה נוראה כזו, אסכרה, באה על ביטול תורה (שבת לג: לדעת רשב"י), וממילא זה קרה בימים בהם אנו בונים את ההשתקקות לקבל תורה. והמיתה על ביטול תורה היתה למעשה בשמדא, (כמבואר באג' רב שריא גאון) במרד בר כוכבא. כי דווקא כאשר מתעוררת התודעה הלאומית יש הבנה שצריכה להופיע גם תורה חדשה, כי לולי הקודש המחיה את החול אין יכולת לחול להחזיק מעמד (כמו שרואים היום בפוסט- ציונות). ומכיון שהקודש לא הופיע דרך תלמידי ר"ע, שראשית הופעת תורתו של משיח לא נתגלה

במציאות הישראלית, ממילא תחילת הופעת המציאות המשיחית - דרך כוכב מיעקב, רק כוכב קטן - שהיתה בבר כוכבא, לא החזיקה מעמד יותר מתקופת עצמאות קצרה, והמרד נכשל ולכן מתו במרד. א"כ האבל הוא לא על מותם, כי מדוע נתאבל עליהם יותר מאשר על י' הרוגי מלכות, על המתים בפילגש בגבעה, או בשואה. מדוע כאן ההתאבלות לא מתמצתת ליום אחד כמו האבל על חורבן הבית והגלות. אלא כאן האבל הוא על התורה שלא הופיעה ולכן האבל הוא דווקא בימי הספירה שבהם אנו בונים את ההשתוקקות שלנו לתורה, במהלך כל התקופה שהיא המכשירה את הופעת התורה החדשה.

ממילא בל"ג בעומר פוסקים להתאבל כי אז החלה להופיע תורת 'ישקני מנשיקות פיהו', החלה להופיע דרך רשב"י שגילה את תורת הסוד. לכן מובן מדוע לא מתאבלים בימים המסמלים הכשרה לקראת הופעת התורה הזאת, ימים שגרמו לקיום מצות ישוב א"י בשלמות (ע"פ הרמב"ן) שהחל ביום העצמאות עד גמר כיבושה במלחמת ששת הימים, ומתוך כך הקומה הנוספת השלטון על הר הבית מקום ההוד.

ה' אייר - כל לעומר

אמנם כל"ז קשור גם לתאריך בו אנו לא מתאבלים, לה' באייר. אומר השל"ה הקדוש (סוף מס' פסחים בענין ספירה"ע): "ימי הספירה ימי הדין שאף ישראל נתונים בדין כי עדיין לא נטהרו לגמרי. ומצאתי בקונט' דהאר"י ז"ל שבימים האלו פוגע מדת אלהים במדת הדין, לפיכך פגעה מדה"ד בתלמיד ר"ע וכו'. ולפי שבאלו הימים שולט סוד 'אלהים' אנו מחשבים מהבינה תמורה לשלש אותיות האמצעיות כדי למתק דינו והחילוף הוא כד"ט (האותיות לפני לה"י) נוטריקון 'כי טובים דודיך', ובכל יום אנו ממשיכים המיתוק מן האם העליונה שהיא מתפשטת בעשרים הימים הראשונים לאות כל' ובד' הימים האחרים לאות ד' ובט' ימים לאות ט', אשר בהצטרפם עלו למספר ל"ג בעומר כמנין כד"ט שבו פסק המיתה". ואע"ג שאלו דברים עליונים מצאנו פה התיחסות לכ' בעומר לה' באייר. מיתוק דינים - מבאר הרב הנזיר (קול ואור עמ' קנה) שזה נעשה ע"י בירור השורש שלהם שהוא טוב, וע"י קבלת הטוב בשורשן ממתקים אותם. זה אולי מתבטא בהתייחסות לאות הקודמת שהיא השרש לאות הבאה, היא הטוב שממנו הופיע הדין, בחינת יתרון האור מן החושך במ' המתוך, האור שהוא שרשו של החושך, שדווקא בגלל היותו אור כ"כ גדול צריך חושך, צריך דין שיצמצם את האור. כך חודש אייר חודש זיו, שדווקא מצד היותו כ"כ גדול שמכיל גם את האור של יצ"מ וגם את האור של מ"ת באחדות, ולכן אנו יכולים לקלוט רק הארה ממנו, בחי' זיו, וממילא זוהי תקופה המסתירה את האור הגדול, את החסד ביצירת האומה, כמו בלידת ילד ברגע הלידה נולדה בו הנשמה ביחד עם המפגש שלנו עם גופו, אלא שצריך תהליך עד שניפגש עם הנשמה, וזו כוונת הפסיקתא שחודש אייר הוא חודש של חושך, חושך שבא אחרי האור ולא לפניו. ממילא בכל ימי הספירה אנו צריכים לחבר את הבחינה הנמוכה, הגוף הלאומי, העומד עם התורה שלאט לאט הארציות תאיר מכבוד ה'.

המיתוק הזה קשור לכט"ד 'כי טובים דודיך' המרמז על הופעת תורה חדשה, תורה הקשורה לגילוי סוד טעמיה ומסתר צפונותיה כדברי רשב"י. ממילא מובן שפעולת המיתוק הנגמרת בל"ג בעומר, קשורה בהופעת תורת הסוד, התורה הפנימית המביטה על שרשי המציאות ומצידה שייך למתק את הדינים, הופעתה גורמת להתמתקה. ל"ג בעומר - הוד שבהוד, וההוד זה ביהמ"ק ששם כפי ביאור המהרש"א יש צירוף שתי הידים, צירוף שמים לארץ, רחמים לדין, המתקה. [ואם נלך לפי סדר כט"ד (ולא כד"ט) יום כ"ט לעומר - פסח שני - חיבור אכילת מצה עם חמץ בבית, תחילת שבוע ההוד, ושיאו הוד שבהוד גמר צירוף דין לרחמים]. וכל זה מתחיל מכל' לעומר יום עצמאות, התזרה לא"י (בשליטתנו), ששם המקום ששיך לחבר קודש וחול, שרק שם בסופו של תהליך אפשר להגיע לל"ג בעומר, להתמתקת הדינים. וממילא כמו שבסופו של תהליך המתקת הדינים והופעת התורה של ר"ע לא מתאבלים, כך גם מתחילת התהליך של הופעת התורה הרמוזה ב'כי טובים דודיך', בכל' לעומר, לא מתאבלים.

והנה כותב הבית דוד (דחש הנ"ל בהערה) ביחס לשמש והירח "כי כל אור הוא מבחינת חסד, וחושך הוא כינוי לתוקף מדת הדין, וגם זה הוא ממידת טובו וחסדו ית' לתת את הירח והכוכבים לממשלות בלילה, בכדי שיהיה חשכת הלילה המורה על תוקף מדת הדין נמתק קצת באור הירח והכוכבים". והגר"א בביאורו לתורה עה"פ 'ממגד גרש ירחים' מבאר: "הם שעורים שמתבשלות מן הלבנה בלילה, וכן בעומר כתיב גרש אלא ששם שייך שמאלית וכאן ימנית. ולפי שהיא סמוכה לשמש הוא גבורות ממותקות, ולכן בא העומר ממנה" (אדרת אליהו דברים לב, יד) יוצא לפ"ז שהלבנה והעומר הגדל ממנה מבטא המתקת דינים, וא"כ תמצית כל ספירת העומר היא כט"ד, תמצית כל ספירה"ע היא מה' אייר עד י"ח אייר, בספירה"ע שאנו שלב ע"ג שלב בונים את ההשתוקקות שלנו לתורה, בתמציתם אנו מבררים גם לאיזו תורה אנו משתוקקים שמכוחה אנו יכולים לזכות לקבל תורה. אנו משתוקקים לתורה שיש בה המתקת דינים, תורה המופיעה כבוד תורה במובנה היותר שלם שכל הארץ מאירה מכבודו, שאין בחינה אחת במציאות, בעומר (המתפרטת למ"ט בחינות) שלא יכולה לא להיות מוזרזת ומוארת

מאור התורה. ולכן כבר בל"ג בעומר ביום הראשון של טו"ב הימים האחרונים של ספיה"ע - ואין טוב אלא תורה - מתחילה להאיר תחילת הארת קבלת התורה (קדושת הלוי ס"פ ויצא).

שנת הגנ"ה לישראל וצבא הגנה לישראל

לפי דברנו נבין מה המשמעות של שנת הגנ"ה (סג) למדינה, שהרי כל תהליך החזרה לארץ והמלחמה באויבים זה פעולתו של משיח בן יוסף. והרב חרל"פ (מי מרום בראשית עמ' קעז) מבאר שהמשמעות שלאה היא בחי' עלמא דאיכסיא ורחל עלמא דאיתגליא, שרחל היא בחי' הקדושה הנגלית בישראל, והוא כח ההגנה על הקדושה הפנימית, ובחינה זאת של רחל היא המכניעה את הכוחות החיצוניים המתנגדים לקדושה. ובמקום אחר (מעייני הישועה עמ' קג-קה) מבאר שצללים יש שבאים מצד המסתירים שרוצים להסתיר את האור ויש שבאים כדי שיוכלו להנות מן האור כי בלא צל א"א לתפוס את האור מפני זהרו. ולכן יוסף הוא שטנו של עשוכי מגמתו של עשו הוא לעכב את גילוי האור. ולעומתו יוסף הוא הצל שבקדושה שכל מגמתו להחדיר את האור. וא"כ הופעת מלכות משיח בן יוסף, מלכות הגנה צריכה להופיע בחודש אייר בחודש החושך, הצל שכל מגמתו להחדיר את האור, ואולי זה עומק צה"ל צבא הנלחם מול האויבים מתוך מגמה של הגנה על הקדושה הפנימית, האור החדש שצריך להאיר על ציון, אור ה'. צה"ל - אותיות צל ה'

גדול קידוש השם מחילול השם

ניתן להוסיף שממה שיום העצמאות הוא בימי הספירה הממתיקים את הדינים, ממילא זה יתבטא בדרך הקמת המדינה. הרצ"י זצ"ל היה חוזר שלמרות כל החסרונות וחילולי-השם שעדיין קיימים במדינה, בכפירה בבתי המשפט, בנסיגות, למרות נקודות החושך בהופעת אור הגאולה צריך לשמוח על הקדה"ש בהקמת המדינה. על זה אמרו בירושלמי (קישין פ"ד ה"א) גדול קידוש-השם - של בית המלכות בישראל - מחילול השם, כשיש קדה"ש וחה"ש ביחד קדה"ש מכריע (ע"י מזמור י"ט למדינת ישראל בסופו). אולם מוסיף להעמיק הרצ"י (שיחות הרצ"י דברים עמ' 570) שגדול קדה"ש מתוך חה"ש יותר מאשר קדה"ש בלי חה"ש, ובאמת בירוש' המקור לגדול קדה"ש מחה"ש זה קד"ש שנמשך מתוך חה"ש. המקור הוא מהחלטת דוד על תלית בני שאול שהיה חה"ש בתליתם אך למעשה ככל שהמשיך חה"ש, יותר ויותר גרים יתווספו לישראל (ע"ש). הרצ"י (בשיחה לפורים מועדים ח"א 288) אומר שהבירור על צח ישראל דרך נס פורים נעשה דווקא בגלות שאכתי עבדי אחשורוש במציאות חה"ש של 'עם ה' אלה ומאמצו יצאו'. והנה נס פורים, הקדה"ש מתוך חה"ש, שהתחיל בתלית המן והסתים בנצחון על עמלק, היה בט"ז ניסן, יום הקרבת העומר. וגם המקור בתנ"ך לגדול קדה"ש וכו' תלית בני שאול, מבואר בירושלמי שנתלו בט"ז ניסן. אולי זוהי המתקת הדינים הקשורה לעומר שהשורש שעמד ביסוד חה"ש הוא קדה"ש שיוצא ממנו, ואולי יותר מזה שהקדה"ש הזה יותר גדול מקדה"ש לולי חה"ש, כי כמו שיתרון האור מן החושך שיתרון האור הבא מתוך החושך הוא מצד היכולת להגדיל את האור ע"מ שיוכל (לסלק או יותר מזה) להאיר את החושך, כך גם בגאולה שהרב זצ"ל מבאר שכל הכפירה גורמת לנו להעמיק את האמונה ובה נוכל לסלק את הכפירה, וכך נאמר גם ביחס לנסיגות שיש היום בפוסט-ציונות. יוצא שהכרזת העצמאות, בית מלכות בישראל בימי הספירה ובמיוחד שהחלה בה אייר תחילת הסימן שאנו בתהליך המתקן, אומר לנו שהגאולה תהיה באופן שמעורב בה גם חה"ש. אולם לא רק למרות זה יש לשמוח אלא בגלל זה יש לשמוח מתוך ודאות אמונה שע"י זה יופיע מתוך הצורך שלנו להעמיק במהלכי הגאולה הקדה"ש היותר גדול, אור חדש כזה שצריך מסכים ע"מ לקלוט את הזיו שלו.

תורה וצבא

יש להוסיף עוד נקודה שהיכולת לחבר חומר לרוח, עומר לתורה, גשמי לרוחני נכון יותר דווקא כאשר אנו חיים במדינה ככלל ולא כפרטים כמו שהיינו בגלות, שהרי אומר הרב (ע"ר ח"א שעה) שאצל הכלל יהפך כל ענין גשמי לרוחני. א"כ חודש אייר לא קשור רק לא", לקיום מצוות ישוב א"י בשלמות ע"י שלא עזבנה ביד האומות, לשליטה על הארץ שהחלה ביום העצמאות, שהרי לא התחלנו לשלוט בפועל עד סיום מלחמת השחרור. אלא חודש אייר (גם) קשור למדינת ישראל מצד היותו חיים כאומה, ככלל ולא כפרטים, וזה החל ברגע ההכרזה של בן גוריון. הדבר הזה בא לידי ביטוי יום יומי בעיקר בצבא. סבי ז"ל הצטער שהוא היה רק במחתרות אך לא היה בצבא (פטרו אותו בקום המדינה בגלל הגיל ומס' הילדים). ואמר לי שביום יום היכולת להרגיש שיש לנו מדינה בא לידי ביטוי בצבא, כי בכל מקצוע א"א להרגיש כל רגע שיש לנו מדינה, כי גם תחת שלטון הבריטים היינו צריכים פועלים רופאים וכדו'. משא"כ כאשר אדם נמצא בצבא, יוצא לחודש מילואים, שם יכול לחוש כל רגע ורגע שיש לנו מדינה וצריך להגן עליה. ויותר מזה כל פעולה גשמית שלו, כל מבצע צבאי שעושה גורם לכבוד האומה שזהו כבוד ה', 'ובכן תן כבוד ה' - לעמך'. ודווקא בצבא מתבטא ביתר שאת שכל ענין גשמי הוא רוחני.

בה' באייר כאשר מתבוננים על הלבנה מזכרים שענינה של כנס"י הוא למתק דינים, לצרף חומר לרוח, מזכרים השנה בחיילי צה"ל, שכל טנק הוא קודש, ומהאמציות של הפעולות שחללי צה"ל שנפלו בהם, מאיר כבוד ה', ומתוך כך אפשר להתבונן מתי יהיה חג שבועות, איזו תורה חדשה אנו בני הישיבה צריכים לקלוט בחג ומתו"כ לבנות באומה לאחר שיש לנו מדינה. כי תחית האומה מקיפה את כל רבדי האומה תחיה גשמית ותחיה רוחנית.

וא"כ ניתן לומר שהיכולת להרגיש כל יום ויום שאנו בתהליך תחיה, שיש לנו מדינה, יכול לבוא לידי ביטוי גם אצלנו, אצל בני הישיבה במה שיעסקו כל יום בלימוד אמונה. וכמו שהגוף של האומה כבר לא עצמות יבשות, כך התורה כבר לא יבשה אלא עוסקים בלימוד אמונה כדברי הרב ב'קריאה הגדולה': "כי סוף של הנהר של התלמוד להיות יבש וחרב אם לא נמשך לתוכו תמיד מים מני ים, מימא דחכמתא וקבלה, מים דעת האלהים מים טוהר האמונה הטהורה הנבעת מנשמתו פנימה משרשה ממקור החיים" (אורות קא).

אולי הקשר שמצאנו בין בני הישיבה לומדי התורה הגואלת לבין חיילי צה"ל אולי אומר לנו שתפקידנו להיות כמו תלמידי ר"ע. לא רק בהתחדשות תורתו מתוך שגנהג כבוד זה בזה, אלא גם להיות נושאי הכלים של הצבא, לתמוך בצבא גם כאשר אומר 'לא תכסוף ולא תסעד' גם כאשר רואים בו צדדים חשוכים, גם לאחר שלקח חלק בגירוש מגוש קטיף, שהופיע בקטנותו בבחי' יעקב (דרך כוכב מיעקב) לעומת ישראל, ולומר היינו מלך המשיח, הצבא הוא ביטוי למשיחיות, בו מתבטא תחית האומה, ומתוך כך לרומם אותו להפוך את המשיחיות בו מוכב קטן המאיר בחושך ללבנה. אין הכוונה רק ע"י שנהיה חיילים ונשפיע מבפנים (למרות שגם זה חשוב) אלא כדברי הרב: "מוצא אני את עבודת הרבנים לא בתוכן המעשי של בנין האומה החמרי, כי אם בהשפעתם לחבב את הדעות המביאות לאימוץ וסידור אורגני לאומי, לחזק את ההכרה הלאומית ולאמץ ידים רפות של פועלים מוכשרים לעבודה זו, לעדן את המחשבות לחדדן ולהרבות בהן אמונה אמיצה ועמוקה משפעת הגיוני קודש האצורים בנשמתם, ולהעלות בזה את התחיה הלאומית כולה למרומי הקודש שמשם לוקחה" (אגרת תשכ"ו). אך לא מתוך הרגשה של התנשאות אלא מתוך הרגשה של נושאי כלים, מתוך שותפות של כאלה החיים כל רגע ורגע את תחית האומה ובכוחות משותפים פועלים עם א-ל להתקדם בשלבי הגאולה ולהאיר את המחשכים שעדין נשארו, עד להופעת האורה השלימה בב"א.

תוקפו של יום

למהותו של יום העצמאות

מן ראש הישיבה, הרב מרדכי גרינברג שליט"א

א. לאומיות ישראלית

זה למעלה מיוכל שנים שאנו חוגגים את יום העצמאות, ועדיין רבים שואלים "לשמחה זו מה עושה". יום זה היה צריך להביע את עצמאותנו המדינית ובטחון חיינו, אך העצמאות והבטחון מאתנו והלאה. עדיין אנו נתונים למתקפות טרור, חששות מלחמה ובעיות קיומיות כבדורות עברו, בזמן היותנו בגלות. מהו א"כ יחודו של יום זה?

שרשו של הויכוח הוא במבט על הענין הלאומי. השאלה היסודית היא ראשית הכל, האם קיים מושג לאומיות בהשקפת עולמה של היהדות, שהרי אפשר שעיקר תוכנה של היהדות הוא בחיבור עם אלקים ע"י קיום תורה ומצות, ללא קשר להשתייכות הלאומית ואפשר ליהודי להיות נתין עם אחר, לקיים כל מצות התורה, ולא נגרע ממנו דבר.

על השקפה כזאת כתב הרב גליזר, מגדולי רבני הונגריה, כאשר פרץ ויכוח בין היהודים שם במפקד האוכלוסין, כיצד לרשום בסעיף הלאום, יהודי או הונגרי. וכה אמר, "דעתי איפוא, שהצהרה על השתייכות לדת ישראל, ויחד עם זה לאומיות הונגרית, גרמנית או סלאוית, כמוה ככפירה גמורה, ואיסורה בגדר יהרג ואל יעבור".¹

אחד מנכדי בעל החידושי הרי"ם מספר, שבשבת הראשונה אחרי שהניפו הפולנים את הדגל הלאומי שלהם לאות מרד, בשנת תרכ"ג, נכנס הרי"ם לבית מדרשו, וטרם נטל את הכוס לתוך ידיו, נאנח אנחה עמוקה ואמר: חוששני פן חלילה יהא קטרוג בשמים על עם ישראל. אנו רואים איך אומה כפולנים מוסרת נפשה בשביל שחרורה ושחרור ארצה מיד זרים, ואנו – מה אנחנו עושים?²

אלא שגם אם נקבל שקיימת לאומיות ישראלית, עדין נטוש הויכוח על מהותה של לאומיות זו.

יש שטענו שמבחינה לאומית אין הבדל בינינו לשאר העמים, ודרישתנו למדינה יהודית אינה שונה משאיפות כל עם לעצמאות וביטוי לאומי. אלא שאנו התייחדנו בדבר נוסף – תורה מסיני. מושג הלאומיות, אף בישראל, הינו מושג חילוני, המשותף לכל בני תרבות, ואנו איננו שונים בזה משאר העמים.

אך היו גדולי ישראל שראו במושג לאומיות דבר שונה. אין זה אותו מושג המקובל בין העמים, אלא דבר יחודי שיש בו תוכן אלוהי, שאיננו מצטמצם רק במושגים של עם וארץ. ולא זו בלבד, אלא שכל יחודו של עם ישראל – על מושג הלאומיות הוא מבוסס. "כי אין השי"ת מייחד שמו על הפרטי, כי הפרטי בלא הצרוף הכללי, אינו תכליתי כלל".³

וכך טען הרב קוק זצ"ל כבר בצעירותו, כשהתווכח עם הרב מרדכי אליסברג בדבר הלאומיות הישראלית. כשהרב אליסברג טען שהלאומיות הישראלית צריכה להיות לאומיות טבעית כראוי ומוכרח לכל אדם לאהוב את אומתו ולהדבק בה. ולעומת זאת טען הרב קוק שהלאומיות הישראלית היא במהותה מיוחדת בתכן קדושתה העליונה והיא שייכת לצורה המיוחדת של ישראל הקשורה באחדות של ישראל, אורייתא וקב"ה. ובתגובה אמר לו הרב אליסברג: רב דזיימל, עם כבוד תורתו יהיו להבא ענינים גדולים בארץ ישראל.⁴

פעמים רבות חזר הרב קוק זצ"ל בכתביו על יסוד זה. "מה שאנו דורשים בשבחה של כנס"י בכלל, היא על דבר הסגולה האלקית הנמצאת בנשמת האומה בכללה, ומצדם של יחיד הסגולה אין אנו מוצאים הבדל בין עם ולשון".⁵

והחרה החזיק אחריו בנו, הרב צבי יהודה זצ"ל, שאמר שטעות היא לחשוב "כאילו מהותנו המיוחדת שייכת היא לאישנו היחידים ולא לצבוריותנו השלמה, תחת אשר באמת כל עיקרה של התייחדותנו הישראלית היא בהבדלה שבין ישראל

לעמים, אשר בחר בנו מכל **העמים**, הבדיל אותנו מן **העמים** להיות לו **לעם**, יצר לו **עם** זו לסיפור תהלתו, ושם לו **עם** עולם".⁶

וכך גם בפי תלמידו המובהק של הרב קוק, הרב חרל"פ זצ"ל:

שונה ונבדלת היא לאומיות ישראל מלאומיות שאר העמים. עם ישראל החי וקיים אך ורק על מושגו הכביר בנצחיות עתידו, חש ומרגיש כי אך החיים האלקיים, החיים הנצחיים, הם החיים המקוריים שלו, לא יוכל בשום אופן להסתפק במגמות חמריות וזמניות, היא נדרש דוקא למגמות רוחניות, שנצחיותן קיימת לעד ולעולמי עולמים, ולרומם ע"י זה את המגמות החמריות והזמניות, שתהיינה המעבר למגמות האלהיות וכו'.⁷

הרעיון הלאומי בישראל, הוא הרעיון היותר נאצל והיותר מקיף ורחב אצלנו. בלי הכרת הלאומיות שלנו, לא היינו זוכים לשום מצוה כללית או פרטית, כי כל יסוד קיום המצוות הוא מצד ההתקשרות עם כלל ישראל, וכל מה שאנו מקיימים הוא בשם כל ישראל.

ולזאת אחרי שיצאנו ממצרים והיינו לעם, רק אז נתקרבנו להר סיני לקבל את התורה מן השמים, ועתיד העולם להכיר שכל פרט ופרט ממצות ה' בתורה שבכתב ובתורה שבע"פ, מוכרח להתקיים מצד הצורה הלאומית, וכשם שהכל מודים ומבינים שכל תביעתנו לכל א"י קשורה עם הענין הלאומי שלנו וכו', כן יהיה ניכר ומובן לכל היחס המוכרח שיש לכל פרט מהמצוות לגדלות לאומיותנו. ויותר ממה שאי אפשר לנו להיות עם בהעדר אחת ממצות ה' – יותר מזה אין שום תקומה לשום מצוה מבלעדי היותנו לעם, וכל מה שנזדכך ונתרומם יותר, נתקרב ביותר לקיים הכל מצד הצורה הלאומית, מרום פסגת אחדותם של ישראל.

ומפני זה הרגש הלאומי בישראל וארצו הוא מקורי ונצחי, וכל ההרגשים הלאומיים שאצל שאר העמים, אינם אלא חיקוי בלבד, וגנובים הן אצלם מארץ העברים, ואינן שלהן כלל שכן כל חייהם אינם חיים של אחדות, כי אם של פירוד, "יתפרדו כל פועלי או"ם".⁸

מעתה יש ענין לברר מהם ביטוייה המעשיים של לאומיות מיוחדת זו.

אימרה ידועה מן הברית החדשה תבהיר את השקפתה של היהדות. "תנו לקיסר אשר לקיסר, ולא לקים אשר לקים". פירושה של אימרה זו היא הפרדה מוחלטת בין הדת ומדינה. אך יש לה משמעות עמוקה ויסודית ביותר. והיינו שהענין המוסרי והקשר לאלקים, איננו ענין למדינה ולחברה, אלא ליחיד בלבד. משום שאי אפשר לנהל מדינה על יסודות מוסריים. פוליטיקה, שלטון, צבא ושאר עניני המדינה, אינם יכולים להיות מושתתים על יסודות דתיים.

את אידיאל היהדות, המנוגד להשקפה זו, ניתן לראות בפסוק בס' מלכים,⁹ כאשר מלכת שבא באה לבקר את שלמה, "ותרא מלכת שבא את כל חכמת שלמה והבית אשר בנה ומאכל שולחנו וכו' **ועולתו** אשר יעלה בית ה', ולא היה בה עוד רוח". וציין שם המלבי"ם לדברים המקבילים בס' דברי הימים¹⁰, ושם נאמר "**עלייתו** אשר יעלה בית ה'". והיינו, גשר שהיה מחבר את בית המלך עם ביהמ"ק, ודבר זה שהמלך מחובר עם אלקים, לא ראתה מעולם, "ולא היה עוד רוח" מרוב התפעלות.

משמעותו של חיבור זה הוא, שאין תחום חברתי או מדיני שאיננו מובסס על צדק ומוסר. יחידים בעלי מדרגה מוסרית יש גם אצל אומה"ע, אך זהו ענין אישי. חיים מוסריים ליחיד אינם קשים ומסובכים כמו הנהגת אומה. והרי זו היתה טענת הנוצרים מקדמת דנא, שמוסריותם של היהודים נובעת מכך שאין להם צורך להנהיג מדינה. ורק בהיותם יחידים יכולים הם להיות בעלי מוסר גבוה. אך א"א לנהל חברה ומדינה, יחסים בינלאומיים, מלחמות וכדו', ולהתחשב בעקרונות מוסריים.

ואברהם צוה את בניו ואת ביתו אחריו לשמור דרך ה', לעשות צדקה ומשפט, לא רק בחיי היחיד, אלא כעם, וכעם אנו שואפים להראות שגם מדינה יכולה לשמור דרך ה', ובזה מתייחדת לאומיותנו, שכעם אנו חפצים להגשים את האידאל האלקי, מבלי להפקיע אף לא תחום אחד מענייני המדינה, מהקשר שלו לאלקים.

"ישנם בעולם חסידים, פילוסופים, אנשי קדש ואנשי אלקים, אבל אין בעולם אומה, שנשמתה העצמית לא תוכל להשתלם כי אם עפ"י המגמה של האידאה האלקית העליונה בעולם, כי אם ישראל".¹¹

ולשם כך אין די בדרשות והטפות, אלא יש צורך בהגשמה ובדוגמא מעשית, וע"כ יש צורך לעם ישראל במדינה שבה יוכל להגשים את דרכו כעם, כדי להוות דוגמא ומופת בחיי העמים, שהתביעות המוסריות שמציגה התורה, אפשריים הלכה למעשה, לא רק בחיי היחידים, דבר שהוא פשוט ומובן אף לשאר העמים, אלא גם בחיי האומה.

למילואה של שאיפה זו, צריך דוקא שציבור זה יהיה בעל מדינה פוליטית וסוציאלית וכסא ממלכה לאומית. ברום התרבות האנושית, עם חכם ונבון וגוי גדול, והאידאה האלוקית מושלת שמה ומחיה את העם ואת הארץ במאור חייה. למען דעת שלא רק חכמים מצוינים, חסידים נזירים ואנשי קדש, חיים באור האידאה האלוקית. כי אם גם עמים שלמים מתוקנים ומשוכללים בכל תיקוני התרבות והישוב המדיני. עמים שלמים הכוללים בתוכם את כל שדרות האנושיות השונות. מן רום האינטליגנציה האמנותית, הפרושית, המשכלת והקדושה וכו' ועד לפלטריון לכל פלגותיו, אפילו ביותר נמוך ומגושם מזה.¹²

עם ישראל צריך להיות חפשי על אדמתו, כשהשלטון בידיו, והוא מסדר את חייו הלאומיים עפ"י הענין המיוחד שבו. מכאן החשיבות הגדולה של המשפט העברי, הבא להשתית את יחסי החברה, לא עפ"י מוסכמות אנושיות, המתאימות לכל עם ולשון, כדי שלא לבא למצב שאיש את רעהו חיים בלעו, אלא עפ"י הענין האלוקי דוקא. מה שאי אפשר היה להעשות בלא מדינה וכל מכשיריה ומדינה זו חייבת להיות דוקא בא"י.

אלא שמגמה זו אינה פשוטה כלל ועיקר, וכבר אמר בעל חובת הלבבות "כל מה שירבה הישוב תיקון, ירבה השכל חרבן"¹³, והעיסוק בענייני החומר והצורה לעולם מתנגדים הם זה לזה.

"ולפי"י ישוב העוה"ז והקדושה ביראת השם ואהבתו ומדות יפות ומועילות ועבודת אמת, לא יכנו יחד, כמ"ש הרמב"ם ז"ל בפירוש המשנה (סוף סדר קדשים) "שבשעה שהם (זקני התורה) מזקינים ונחלשים ויפסד גופם, תרבה חכמתם ויתחזק שכלם ויוסיפו שלמות". וכ"כ חובה"ל "כל זמן שהוסיפה הארץ ישוב, הוסיף השכל חרבן". אמנם באמת אין דבר זה לכלל מוחלט, ואין זה תכלית השלמות, שאי אפשר לומר כלל שענין הגוף וישוב העולם יהיה בעצמו ענין רע, שהרי לעתיד לבא יעמוד הגוף בתחית המתים, ואם היו ענייני החומר חסרון מוחלט, איך יהיה זה תכלית נכבד"¹⁴.

וזוהי המעלה המיוחדת שבארץ ישראל, ששם אין חשש שירבה השכל חרבן בעיסוק החמרי, וכ"כ החתם סופר¹⁵: ר' ישמעאל נמי לא אמר מקרא ואספת דגנך אלא בא"י ורוב ישראל שריים, שהעבודה גופא מצוה משום ישוב א"י, ולהוציא פירותיה הקדושים, וע"ז צוותה התורה ואספת דגנך, ובוועז זורה גורן השעורים הלילו, משום מצוה, וכאילו תאמר: לא אניח תפילין מפני שאני עוסק בתורה, ה"נ לא יאמר: לא אאסוף דגני מפני עסק התורה. ואפשר אפ"י שאר אומניות שיש בהם ישוב העולם, הכל בכלל מצוה, אבל כשאנו מפוזרים בעו"ה בין אומה"ע, וכל שירבה הישוב תיקון ירבה השכל חרבן, מודה ר' ישמעאל לר' שמעון בר יוחאי". "התכלית המבוקשת היא, שהגוף יתעלה ויתקרב אל הנשמה, ולא יהיה בהם שום ניגוד ולא יהיו בבחינות דו פרצופין – הנשמה מושכת לכאן והגוף לכאן. ולדרגה זו אי אפשר לזכות זולת בארץ ישראל"¹⁶.

וזו מעלתה של הארץ,

"שיעלו בה ישראל לעבודה רמה כל כך, עד שכל מה שיתוסיף להם ברכה בענייני העולם, כן יוסיפו כבוד בנפשם ברוממות מעלה וקדושת אמונה ואהבת ה' באמת, ולתכלית זו אמרה תורתנו הקדושה תמיד ענייני היעודים על טובות העולם הזה, אעפ"י שהן נבזות ופחותות אצל כל בר דעת

מצד עצמם, אבל באמת הכל מיוסד על זה הסוד הגדול, שאין פחיתות כלל לשלמות החומר, אדרבא, מעלה היא, אלא שע"י חלישות השכל תהיה במקרה שבה לענין רע, אבל כשתהיה קדושת השכל ברוממות תכליתה, אז זהו תקפו וגבורתו ותפארתו, כשיהיה לו כל טוב עולמו, ועל ידו וחרץ בעניניו לגדל ולרומם עניני הקדושה העליונה למען כבוד שם ה' ית'.¹⁷

ועל כן "אי אפשר לאור המלכות של ישראל להתגלות בשום ארץ בעולם, כי אם דוקא בארץ ישראל, ואף אם יתקבצו כל האומות וירצו לכוון מלכות ישראל בארץ אחרת, לא תקום ולא תהיה"¹⁸ וכך ביאר הרב קוק זצ"ל מאמר חז"ל על הפסוק "מכנף הארץ זמירות שמענו צבי לצדיק"¹⁹, גנאי הוא לחזקיהו וסיעתו שלא אמרו שירה, עד שפתחה הארץ ואמרה שירה, שנא' מכנף הארץ זמירות שמענו וגו'²⁰.

חזקיהו היה צדיק גמור ועיקר מחשבתו היתה רק בענין תורה ועבודת ה'. ואדרבא, ישוב הארץ ירד בימיו בגלל שקידתו בתורה. "והיה ביום ההוא יהיה כל מקום אשר יהיה שם אלף גפן באלף כסף, לשמיר ושית יהיה"²¹. מה עשה, נעץ חרב על פתח בית המדרש ואמר, כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב זו. בדקו מדן ועד באר שבע, ולא מצאו עם הארץ, מגבת ועד אנטיפרס ולא מצאו תינוק ותינוקת, איש ואשה, שלא היו בקיאים בהלכות טומאה וטהרה.²²

"אבל רצון ה' היה, שאעפ"י שזהו בודאי דרך מקודש, ואשרי האיש אשר בתורת ה' חפצו באופן כזה עד שישליך עסקי הארץ אחרי גוו, אבל ישוב א"י היא בעצמה דבר קדוש ונשגב, והצלחת ישראל בא"י גורמת טובה גדולה לכל העולם וכו' וזהו ענין "מכנף הארץ", שעם שטבע הארץ להיות מושבה בשפל, מ"מ ארץ ישראל ע"י קדושתה פרחת לעילא, ומוסיפה כח בגבורה של מעשה ע"י ברכתה"²³.

חזקיהו הבין שהנס הגדול שהיה בהצלת ישראל מחיילותיו של סנחריב, לא באו רק להציל את ישראל, שלצורך זה אפשר היה לגרום לסנחריב לעזוב את הארץ, אלא שעיקר הישועה היתה שע"י מיתתם של חיילות סנחריב, מצאו העם שלל רב, וענינו העוה"ז לא נחשבו בעיני חזקיהו סיבה מספקת כדי לומר שירה, ואמנם שבח גדול הוא לצדיק זה שעניני העוה"ז היו פחותים בעיניו, ומ"מ אין זה ראוי להיות משיח, שהמשיח תפקידו לרומם את הכל, ואילו חזקיהו לא הבין שא"י איננה ארץ חמריית אלא בעלת כנפים המסוגלות להתרומם ולומר שירה.

וזה היה חטאם של המרגלים, שאף הם לא השכילו להבין ענינה של הארץ ותכליתם של ישראל בא"י, והעדיפו להמשיך בחיי המדבר, שאינם מחייבים התמודדות עם העולם החמרי.

ונאמר בתנא דבי אליהו²⁴ "לשמור את דרך" – זו דרך ארץ. "עץ החיים" – מלמד שדרך ארץ קדמה לעץ החיים, ואין עץ החיים אלא תורה, שנא' "עץ חיים היא למחזיקים בה", וכתב ע"ז ר' עקיבא יוסף שלינגר: וצריך ביאור, איזה דרך ארץ מכוון בזה, ולפי המבואר בילקוט "כי נגרשו מן הארץ, זו א"י, אפשר לומר שקמ"ל לאפוקי מן דעת המרגלים אשר מאסו הארץ, ואמרו תורה מוקדם לא"י, ע"כ ביקשו שלא להכנס לא"י, כי אם להיות נשאר במדבר, ללמוד תורה מפי משה רבנו ע"ה, שלא נתנה תורה אלא לאוכלי המן, ע"כ בא לומר לנו כי דרך ארץ וכו' זה הדרך המביא לארץ, הוא מוקדם לתורה, כמו שכתוב בספרו: מלמד ששיבת א"י מכריע את כל התורה"²⁵.

ב. חורבן הלאומיות

"מפני חטאינו גלינו מארצנו", דבר זה יודע כל תינוק של בית רבן. אך השאלה היא מדוע דוקא עונש כזה, ומדוע אי אפשר היה להענישם בעודם על אדמתם.

אנו מבינים שכשהקב"ה מעניש, אין זה רק סטירת לחי על מנת להכאיב, ובודאי לא מתוך רגשות נקמה. אלא יש בזה ענין של תיקון, וא"כ השאלה, על איזה חטא בא דוקא עונש הגלות ובמה מתקנת הגלות את הקלקול. והתשובה היא, שדוקא בענין היסודי של הגשמת לאומיות ישראלית במדינה יהודית, נכשלנו. בכל תקופת הבית הראשון והשני, לא השכלנו לנהל מדינה המגשימה את חזון הנביאים. חסידים וצדיקים היו, אך השלטון וסדרי החברה היו רחוקים מצדקה ומשפט. די לקרא את דברי הנביאים על המלכים והכהנים כדי להוכיח בזה. וכיון שלא עמדנו במשימה, נדחתה המגמה העליונה הזאת לתקופה מאוחרת יותר. ולעת עתה אין עוד דרישה להגשמת האידיאל הגדול של מדינה המבטאת בכל דרכיה אידיאה אלוקית. מעתה הדרישה היא רק רוממותם של היחידים, שיזה כאמור משימה פשוטה יותר. ע"כ יעדה ההשגחה האלקית את הגלות, והפקיעה מן האומה את העיסוק בעניני חומר כלליים. תפקיד הגלות הוא לפרק את המסגרות הלאומיות והחברה המדינית, ולהפוך את האומה לקהילות ומשפחות, ובזה הרחיקה את היעד הנשגב של הקמת מדינה יהודית.

מהלך זה של שבירת האומה נעשה בעיקר ע"י הרס האומה וחרבן הארץ, שני יסודות הבונים את המסגרת הלאומית.

הארץ, שהיא הבסיס לקיומה של האומה, חרבה. "והשימותי אני את הארץ ושממו עליה אויביכם היושבים בה"²⁶. וכך היתה הארץ עד לימינו. כך כתב כומר שעלה לרגל בשנת תרל"ד: רכבנו על פני השפלה שזרהה בגוון ירוק בהיר של ראשית האביב, וכו' אבל היכן התושבים? שפלה פוריה זו העשויה לכלכל אוכלוסיה עצומה, שוממה כמעט לחלוטין. שנים שלשה כפרים זעירים עלובים, לא יותר וכו' מדי יום ביומו למדנו את הלקח שנכפה עלינו כאן, שדברי הנבואה הקדומים נתגשמו בלשונם, "הארץ הנשמה מאין יושב.

חרבן האומה נעשה בשני מישורים. הפיזור החצוני וההרס הפנימי.

הפיזור החצוני הוא הרס הריקמה החברתית של האומה. "והפיצך ה' אלקיך מקצה הארץ ועד קצה הארץ"²⁷ האומה מנופצת לרסיסים ומפוזרת בין שבעים אומות, ומאומה הפכנו ליחידים.

אך יש גם מישור שני, והוא החרבן הפנימי. הפחד, הפאסיביות, חוסר המוטיבציה לפעילות לאומית, והחשש מפני האומות. מציאות זו נתנה מקום לספרות ההשכלה להתגדר בה. ברשעות או בטעות הוצג הדבר כאילו זו היא צורתה של היהדות. ולא היא. זוהי מציאות שיעדה ההשגחה העליונה לאומה כדי שהאומה תפסיק לעסוק בענינים כללים, בהעדר מכשירים לאומיים, ותסתגר ותתרכז בבנין הפרטים, תעסוק רק בעניני רוח, ותעבור תהליך של ניקוי והטהרות, עד שתוכשר השעה, נקום מתרדמת החורף הארוכה, ונחדש את הממלכתיות היהודית ביתר הצלחה.

"השביתה הארוכה של עסקי מדיניות וסכסוכיהם, השקיטה לתקופות ארוכות את רוח הכללי, עד שכנס" במובנה הלאומי היה לה די זמן ודי נסיון להעמיק יפה בחשבון עולמה וכו', גרמה לה אותה השביתה לכנס", שהמוסר האלקי הטבעי לה, החל לאט לאט לשוב לחדור לתוך נקודת עצמיותה. הכוחות האלקיים הנרדמים בקרבה שבו לתחיה וכו'".²⁸

בזה יובן מאמר חז"ל מפורסם במס' כתובות,²⁹ שג' שבועות השביע הקב"ה את ישראל, אחת שלא יעלו בחומה (יחד ביד חזקה – רש"י). ואחת שלא ימרדו באומה"ע וכו', ומסיימת שם הגמ' בדברים חריפים "אמר להם הקב"ה: אם אתם מקיימים את השבועה מוטב, ואם לאו אני מתיר את בשרכם כצבאות או באיילות השדה", ודבר זה נלמד מהפסוק בשיר השירים "השבועתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באיילות השדה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ".³⁰

מקור זה שימש אסמכתא לכל מתנגדי התנועה הציונית בדורות האחרונים. אלא שרבים דחו את המשתמע ממאמר זה, כאילו יש איסור לעלות לארץ, שהרי לא יתכן שהקב"ה ישביע את ישראל לא לקיים מצוה מרכזית כ"כ, והרי הכלל הוא שא"א להשביע על דבר שאנו מושבעים עליו מסיני, וכבר כתב הפתחי תשובה³¹ שכל הפוסקים, ראשונים ואחרונים, הסכימו עם דברי הרמב"ן שמצות העליה לארץ קיימת על כל יחיד, ואף בזמן הגלות.

אלא שמאמר זה לא בא להורות הלכה למעשה. כשחז"ל אומרים שהקב"ה השביע את ישראל, אין לזה תוקף הלכתי, אלא זוהי תכנית אלקית המתקיימת לא כהלכה וכצווי אלוהי, אלא כהליך מכוון עפ"י מגמה אלקית. כשהקב"ה משביע את ישראל לא למרוד באומות ולא לעלות כחומה, פירושו של דבר שההשגחה העליונה מסובבת את המציאות כך, שישאל יחיו באוירה כזאת שאיננה מאפשרת להם לעלות לארץ, הן משום חורבנה, הן מפאת פיזורם, חוסר יכולתם להתקבץ ולהתאחד לפעולה כזאת, והן משום אונאת הפחד והחולשה המעשית ורפיון כוחות הנפש והתנגדות האומות.

כדוגמא לכך הביא הרב צבי יהודה קוק זצ"ל³² את אגרתו של בעל האור שמח, איש הלכה, שכתב באגרת תמיכה לקרן היסוד "אמנם כעת הסבה ההשגחה, אשר באספת הממלכות הנאורות בסן רמו ניתן צו אשר א"י תהיה לעם ישראל, וכיון שסר פחד השבועות, וברשיון המלכים כמה מצות ישוב א"י ששקולה כנגד כל המצות שבתורה למקומה. ומצוה על כל איש לסייע כפי יכולתו לקיים מצוה זו.³³

לא כתב בעל האור שמח שעד עתה היה איסור לעלות לא"י, אלא שהיה פחד מהשבועות, ועתה סר הפחד.

פרשנות זו כמעט מפורשת בדברי הרמב"ם, וכך כתב באגרת תימן, "ולפי שידע שלמה ע"ה שהאומה הזאת באורך זמן גלותה, תפצר להתנועע בלא עתה הראויה, ויאבדו בשביל זה, ויבואו עליהם צרות, הזהירם מלעשות זה, והשביע האומה **על דרך משל**, ואמר השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות או באיילות השדה אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ".

אין השבועה הוראה מעשית, אלא "על דרך משל", אילוצים אלקיים, כדי שלא נקדים להתעורר לשוב ארצה, לפני בוא זמן התיקון והשאלה היא: כיצד נדע שאכן הגיע העת, החטא תוקן, ושוב הותר לנו לחזור לארצנו ולהגשים את מאווינו הלאומיים.

ג. סימני הגאולה

חז"ל מסרו לנו סימנים על זה. סימנים אלו אינם שייכים לאיסור חישוב הקץ, אלא נובעים הם מהבנת המטרה של הגלות וסימניה.

אם מטרת הגלות היתה לשבור את גופנו ורוחנו הלאומי, כדי שנתרכז בהווייתנו הפרטית, הרי שכאשר המציאות משתנה, יש ביזה הוראה מגבוה שאכן הגיע העת.

מטרת הגלות היתה כאמור למנוע מן האומה לעלות לא"י לפני הזמן, וע"כ סימניה של הגלות היו, הפיזור של האומה, חולשתה, רפיון הרוח וכוחות הנפש והתנגדות אומה"ע. ומאידך, חורבנה המוחלט של הארץ, שאיננה יכולה לקבל את בניה. והנה משתנית המציאות בתכלית. הארץ מתעוררת מתרדמתה ומשוממותה ומתחילה לתת פירות. ישראל מתנערם בכל מקומות פזורים, הרגש הלאומי מתעורר, וישראל מתחילים להתקבץ, מתמלאים עוז וגבורה, ואומה"ע מסכימים עמם – כל אלו אותות מן השמים שאכן נתמלאה הסאה והגיע זמנה של כנס"י לקום מעפרה. וזהו שמסרו לנו חז"ל: ואמר רבי אבא אין לך קץ מגולה מזה שנא' "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא".³⁴ וכ' שם המהרש"א: לפי שכל זמן שאין ישראל על אדמתם, אין הארץ נותנת פירותיה כדרכה, אבל כשתחזור ליתן פירותיה, זהו קץ מגולה, שקרב לבא זמן הגאולה שיחזרו ישראל על אדמתם.

וכך קבעו אנשי כנה"ג בסדר התפילה, ברכת קיבוץ גלויות לאחר ברכת השנים. ואמרו בגמ' ומה ראו לומר קיבוץ גלויות לאחר ברכת השנים, דכתיב "ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבא". (אלמא קיבוץ גלויות בעת ברכת השנים היא ג' ש"ן).³⁵

וכתב הרמב"ן ענינו שיצוה להרים לשאת פרים כאשר יקרב קץ ישראל לשוב טרם בואם.³⁶

וכל זה מורה על שייכותה של הארץ לישראל בלבד, ואף כשגלו מעליה, לא נתנה פירותיה לעם זר, וכהבטחת הכתוב "והשימותי אני את הארץ, ושממו עליה אויביכם היושבים בה".³⁷ ונאמר ע"ז בתו"כ: זו מדה טובה, שלא יהיו ישראל אומרים, הואיל וגלינו מארצנו, עכשיו האויבים באים ומוצאים עליה נחת רוח, שנא' ושממו עליה אויביכם היושבים בה, שאף האויבים הבאים אחרי כן, לא ימצאו עליה נחת.

כ"כ הרמב"ן שם: היא בשורה טובה מבשרת בכל הגלויות, שאין ארצנו מקבלת את אויבינו. וגם זו ראיה גדולה והבטחה לנו, כי לא תמצא בכל הישוב ארץ אשר היא טובה ורחבה ואשר היתה נושבת מעולם, והיא חרבה כמוה. כי מאז יצאנו ממנה לא קבלה אומה ולשון, וכולם משתדלים להושיבה ואין לאל ידם.

ובסגנון מליצי כתב הרמב"ן דברים דומים בתפילתו שנשא על חרבות ירושלים:³⁸

דימיתך הורתי ליולדת שמת בנה בחיקה,
והחלב בשדיה למכאובים, ותיניק את גורי הכלבים,
ואם כל זה מאסו בך עוגבים, ושממו עליך אויבים,
ובמרחקים יזכרוך, ויתפארו בעיר הקדושה לאמר לנו נתנה למורשה,
וכאשר יבואו אליך ומצאו כל מחמדי עין, יברחו כמפני אויב ורודף אין,
ורבה העזובה בקרב הארץ השמנה והרחבה,
כי הם אינם הגונים לך, וגם את אינך ראויה להם וכ'.

קיבוץ גלויות וא"י נותנת פירות, אלו סימנים מעשיים וגלויים, שדרכם נדע שהגיע לקיצו עידן הגלות. שכן אלו הם שני היסודות שעליהם בנויה האומה – עם מאוחד בארצו. הגלות הרסה אותם, ועתה משנבנו מחדש, אות היא לתחיית האומה. וכדי שלא נטעה בהגדרת קיבוץ גלויות נתנו לנו גדולי ישראל סימנים ברורים. "ואין ספק כי הקיבוץ הוא אתחלתא דגאולה ובפרט עתה שראינו התשוקה הגדולה, הן באנשים פחותי ערך, הן בבינונים, הן בישרים בלבותם, קרוב לודאי שנתנוצץ רוח הגאולה"³⁹ "ואצלי כבר ברור שאם יקיימו ישראל שיתחילו לעבוד אדמת הקדש בסך ק"ל משפחות שתהיה התחלת הגאולה גם כשלא יהיו ישראל ראויים לכך"⁴⁰. ובספר קול התור מספר ששאלו את הגר"א איך יפתרו את הבעיות

הרבות והקשות שבסידור הישוב. "אחרי עיון רב בשאלה זו ענה לנו רבנו, אם יהיה אפשר להעביר לא"י ס' ריבוא בפעם אחת, צריכים לעשות זאת מיד, כי מספר זה של ששים ריבוא כוחו גדול ושלם להכריע את הס"מ בשערי ירושלים, ואז תשתלם הגאולה מיד".⁴¹ וכך חזר על חשיבות מספר זה כמה פעמים שם.

וכ"כ הרב קוק זצ"ל, על ההלכה שכשרואים ששים ריבוא בארץ ישראל יש לברך "ברוך חכם הראים", "והאוכלוסיה שתהיה לא בארץ הגלות, כי אם בא"י, ובמספר הראוי, ששים ריבוא, תהיה תחילת צמיחת קרן לבית יעקב, ובה הננו בטוחים שתהיה נאמנה עפ"י רוח ה' אשר עלינו, להקים עדות ליעקב ותורה לשום בישראל, להיות לעם לפני ה' והקדישו את קדוש יעקב ואת אלקי ישראל יעריצו".⁴²

ובאמת מקור הדברים הוא במדרש חז"ל, עה"פ "וענתה שמה כימי נעוריה" – "מה יציאתם ממצרים בס' ריבוא וכניסתם לארץ בס' ריבוא, כן לימות המשיח בששים ריבוא".⁴³

וכבר נתפרסמו הדברים, שבשנת תש"ח, כשהוכרזה המדינה היהודית, היו בה עפ"י דו"ח ועדת החקירה של האו"ם שש מאות עשרים וחמש אלף יהודים.⁴⁴ וזאת לאחר ששלושים שנה לפני כן, בשנת תרע"ח, זמן הכרזת בלפור, היו בארץ חמישים ושש אלף יהודים בלבד.

יש שהעירו שמקור המספר ששים ריבוא הוא ביציאת מצרים, ושם היו ששים ריבוא גברים מבני עשרים ומעלה, ואילו בשנת תש"ח היתה האוכלוסיה הכללית ששים ריבוא. אמנם בהקדמה לזהר בראשית כתב שאין הקב"ה נכנס לירושלים של מעלה עד שאוכלוסיה של ישראל תכנס לירושלים של מטה, והגמ' בברכות אומרת שאין אוכלוסיה פחות מס' ריבוא. ואוכלוסיה אין משמעה דוקא גברים מבני עשרים.

אלא שהרב כשר בספרו התקופה הגדולה⁴⁵ כתב, שלפי מפקד האוכלוסיה הרשמי בישראל, אכן היו בשנת תשכ"ז, בזמן שחרור ירושלים, שש מאות ושבעים אלף גברים יהודים למעלה מעשרים שנה.

ועל השאלה, האם תתכן גאולה בלא תשובה, כבר דנו חז"ל בדבר, וחלקו בזה תנאים ואמוראים במס' סנהדרין⁴⁶: אמר רב כלו כל הקיצין ואין הדבר תלוי אלא בתשובה ומעשים טובים (אם כל ישראל חוזרין בתשובה יבוא הגואל, ואם לא, לא יבוא – רש"י). ושמואל אמר דיו לאבל שיעמוד באבלו (דין לישראל צער הגלות, דאפי' בלא תשובה נגאלין – רש"י), ומביאה שם הגמ' מחלוקת ר' אליעזר ור' יהושע. שר' אליעזר אמר אם ישראל עושין תשובה נגאלין, ור' יהושע אמר לו: אם אין עושין תשובה אין נגאלין? אלא הקב"ה מעמיד להם מלך שגזרותיו קשות כהמן וישראל עושין תשובה וחוזרין למוטב. והביאו ראיות לשיטתם, ולבסוף מסיימת הגמ' "ושתק ר' אליעזר, ואמר ר' אבא אין לך קץ מגולה מזה שנא' ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל כי קרבו לבוא". וכתב הרמב"ן⁴⁷ שהעיקר כדברי ר' יהושע, שנצחו לר' אליעזר ששתק. וכ"כ בפ' האזינו שהבטחת הגאולה העתידה אין בה תנאי בתשובה ועבודה, והיא מובטחת לבא עכ"פ. וכן מורים סדר הפסוקים בפ' נצבים ובס' יחזקאל, "ואמר ר' יוחנן אמר הקב"ה לישראל, אעפ"י שנתתי קצבה לקץ, בין עושין תשובה ובין אין עושין, בעונתה היא באה, ואם עושין תשובה אפי' יום אחד אני מביא אותה שלא בעונתה, הוי' היום אם בקולו תשמעון".

ואף שר' יהושע הזכיר ג"כ בדבריו תשובה, כבר ביאר המהרש"א שכוונתו לתשובה שאינה רצונית, אלא מתוך הצרות שיבואו עליהם. ולא תהיה זו תשובה שלמה, ומבוארים הדברים בס' אורות התשובה, שזהו החילוק בין תשובה "עד ה'" לתשובה "אל ה'" המזכרים בפרשת נצבים, שתהיה בתחילה תשובה שלא לשמה ורק אח"כ תהיה תשובה לשמה. ואלו דברי התוס' במס' שבת, שאף שיזכות אבות תמה, ברית אבות לא תמה,

"וכל עיקרה של ברית אבות, שאיננו פוסק אפי' כשתמה כבר זכות אבות, הוא בא מצד כח הסגולה, ובעקבות משיחא מתגבר ביותר כח הסגולה, שהוא תוכן "זוכר חסדי אבות ומביא גואל לבני בניהם למען שמו באהבה", כלומר לא מצד הבחירה שהיא באה מצד המעשים הטובים שבבנים ומצד התשובה, אלא למען שמו המתגלה ע"י זכירת חסדי אבות". וזהו שאמר הכתוב "לא למענכם אני עושה בית ישראל, אלא למען שמי הגדול אשר חללתם בגוים אשר באתם שמה"⁴⁸.

אמנם התקוה העתידה רכל חמדת ישראל, שהם כל היעודים אחרונים דימות המשיח והיי העוה"ב, הנה הם תלויים באמת רק בברית ולא בזכות, והיא ברית אבות וישראל, והברית לא תופר לעולם וכי מבואר שם כמעט בפירוש שהגאולה האחרונה אינה תלויה בתשובה ומעשים טובים כלל, והיא בטוחה עכ"פ וכי והרי לנו מכל זה כי הגאולה העתידה אינה תלויה בזכות ומעשים כלל".

ודברים נמרצים כתב האור החיים⁵⁰ "ואומרו ואם לא מצאה ידו די השיב, פי' אם יראה האדון כי אין כח בעם לסבול חבלים עוד, ורבו חובותיהם למעלה ראש ואפס בהם כח הסבל, והיה ממכרו עד שנת היובל, שהיא זמן המוגבל לגאולה בעתה, ואז ויצא בשנת היובל ושב לאחוזתו, כי הקץ ישנו אפי' יהיו ישראל רשעים גמורים ח"ו", והאריך בזה הרד"ק בפירושו לס' ישעיהו⁵¹, ושם כתב ענין מחודש, "כי רוב ישראל ישובו בתשובה אחרי שיראו סימני הגאולה". הרי שסימני הגאולה הנזכרים למעשה יבואו לפני חזרתם של ישראל בתשובה.

"זהנה נצטרפנו בכור עוני, עברו עלינו שנות אלפים שלא היה לנו מצד כללות האומה עסק עם דברים חמריים, היינו אומה פורחת באויר וחלמנו רק ע"ד מלכות שמים, ע"ד הטוב האלקי המוחלט, מצב משונה זה היה לנו לרפואה יפה, הוקלטה בקרבנו פנימה השאיפה הטבעית לנו ע"ד הטוב האלקי הכללי. אבל עכשיו שוב קרואים אנו לגשמה בחיים – זהו דבר התחיה, אם חלקים רבים מהסתעפות חזיונותינו יתקטנו בכמותם בהפגשם עם המציאות, בראשית דרכנו, אין רע. המציאות אין לה כנפים מהירים כאלה אשר לחזיון".⁵²

מקובלים אנו שמרידה רוחנית תהיה בארץ-ישראל ובישראל, בפרק שהתחלת תחית האומה תתעורר לבא. השלוח הגשמית שתבא לחלק מהאומה, אשר ידמו שכבר באו למטרתם כולה, תקטין את הנשמה, ויבאו ימים אשר תאמר אין בהם חפץ. השאיפה לאידיאלים נשאים וקדושים תחדל, וממילא ירד הרוח וישקע, עד אשר יבא סער ויהפך מהפכה, ויראה אז בעליל כי חוסן ישראל הוא בקודש עולמים, באור ד' ובתורתו, בחשק האורה הרוחנית שהיא הגבורה הגמורה המנצחת את כל העולמים וכל כחותיהם. הצורך למרידה זו, היא הנטיה לצד החמירות, שמוכרחת להוליד בכללות האומה בצורה תקיפה אחר אשר עברו פרקי שנים רבות שנאפסו לגמרי מכלל האומה הצורך והאפשרות להתעסקות חמרית, וזאת הנטיה כשתולד תדרך בזעם ותחולל סופות, והם הם חבלי משיח אשר יבסמו את העולם כולו ע"י מכאוביהם⁵³.

ד. תוקפו של יום

וכאן הגענו לברור ענינו של היום הזה. אין זה רק ענין לעצמאות מדינית ובטחון, אלא שביום זה עברנו את המחסום המבדיל בין גלות לגאולה. עדין רחוקה הדרך, אך אנו מעברו השני של המתרס. תמה תקופת הגלות ואנו צועדים בדרך הגאולה. הותר לנו מן השמים לחזור לממלכתיות וללאומיות הישראלית, שוב אין אנו דוחקים את הקץ, לא עולים בחומה ולא מורדים באומות. ומעתה יש לנו. היכולת להקים מדינה, להשליט בה משטר וסדרי חברה כנדרש מאתנו מפי הגבורה. שוב יכולים אנו לחבר את הקיסר עם אלקים ולבנות עלייה אשר תעלה בית ה'. גם אם רחוקים אנו עדין מן הפסגה, מ"מ המניעות ששמה בפנינו ההשגחה במשך אלפים שנה, סרו. הכוחות שנצברו בתוכיותנו משך הגלות הארוכה יתעוררו, וסוף סוף נבוא אל חפצנו – הקמת מדינה יהודית שתגשים את האידיאל האלקי בחיי האומה, לעיני כל העמים.

על הערך המרכזי של קיבוץ גלויות בא"י, עוד לפני התגשמות החזון הרוחני, ועל הפיכתה של א"י ללב האומה, ותפסת תפיסת המקום החשובה של מדינה יהודית כמקום המאחד את כלל ישראל, עמד בעל אם הבנים שמחה, וז"ל:

ונראה לי להוסיף על דבריו הקדושים. ולבאר איך יגרום הקיבוץ שיהיה נעשה תחילה בארץ ישראל, אף בלי בנין בית המקדש, למעט פיזור הגלויות. אף דאי אפשר בתחילה לקבץ את כל האומה בכללה בארץ ישראל. עד שנוכח שהארץ תתפשט עורה לאסוף עליה את כל בניה. כמו שאמרו ז"ל. שארץ ישראל דומה לצבי כידוע, ועל כרחק ישארו עוד ישראל בארצות הגוים עד עת בא דברו לקבץ בתוכה כלל כל ישראל. וכמו שכתב הרמב"ן על דברי ישעיה שאמר "נאם ה' אלקים מקבץ נדחי ישראל. עוד אקבץ עליו לנקבציו" – פירוש. שמתחילה יקבץ רבים מנדחי ישראל ולא כולם, ואחר מלחמות גוג אמר "עוד אקבץ עליו לנקבציו". שיתקבלו שנית על הנקבצים שנקבצו כבר. נראה לי, דבזה שיעשה קיבוץ ישראל בתוככי ירושלים וארץ ישראל, יהיה נעשה ע"י זה מרכז כללי לישראל בכלל, עד שאפילו אלו שישארו בגולה יהיו עיניהם ולבם שם, ויהיו אגודים וקשורים בכל נימי נשמותיהם למרכז הכללי שנתסד בארץ ישראל, עד שזה יהיה מאחד ומאגד אותם יחד אף בגולה, ולא יהיה פיזורם נחשב לפיזור כלל, כי כולנו אגודים ומאוחדים יחד למרכז אשר בארץ ישראל. משא"כ עתה, שה פזורה ישראל, וכשה אובד בין העמים. ואין לאף אחד שותפות עם חבריו ישראל. והמה כאברים המדולדלים בכל מקומות מושבותיהם מבלי איגוד ואיחוד עם הפרט, וכל שכן עם הכלל. על כן, הוא פיזור באמת ובתכלית הרע, רחמנא ליצלק, כי כולנו ממש הפקר כדגי הים, כמו שראינו בשנים הקשות האחרונות – שכל פחות וגרוע כפר ידו בנו, ועשה עמנו מה שלבו חפץ מהשפלות והרציחות מבלי גבול ומבלי שום קבלת אחריות על מעשיו שעשה עמנו. כי אין לבן בליעל הזה למי לתת דין וחשבון על מעשיו שעושה עמנו. משא"כ אם נייסד בעזר ה' מרכז כללי בארץ ישראל. ותתרום קרנינו בכבוד נגד כל עמי הארץ. ונחשב לאומה יקרה וחשובה בכלל. וכראייתא במדרש (שיר השירים) על פסוק "הבו לה' משפחות עמים, הבו לה' כבוד ועוז" – כשתהיו מביאים אותן לא תביאו דרך בזיון אלא בכבוד ועוז, ועיי"ש. אז, אף הפרט שישאר בגולה – לא יהיה הפקר מבלי אחריות. כי כל הרוצה לעשות איזה דבר חמס בנו, ידע שיהיה מי שיבקש ממנו דין וחשבון על מעשיו, ויקבל אחריות על פעולותיו, על כן יהיה בשב ואל תעשה, ולא יעשה דבר שאינו הגון עמנו. נמצא, דע"י הקיבוץ שיהיה נעשה בארץ, נצא מתכלית הרע אף בגולה, וזה אמת וברור. וגם יגרום קיבוץ לבבות כל ישראל אף בגולה, ויהיה שלום בינינו ונשיג האחרית והתקוה הטובה לבוא על ידה לגאולה שלימה בב"א⁵⁴.

"אין המדינה האושר העליון של האדם. זה ניתן להאמר במדינה רגילה, שאינה עולה לערך יותר גדול מחברת אחריות גדולה, שנשארו המונה האידיאות, שהן עטרת החיים של האנושיות, מרחפים ממעל לה, ואינם נוגעים בה. מה שאין כן מדינה שהיא ביסודה אידיאלית, שחקוק בהיותה תוכן האידיאלי היותר עליון שהוא באמת האושר היותר גדול של היחיד. מדינה זו היא באמת היותר עליונה בסולם האושר, ומדינה זו היא מדינתנו, מדינת ישראל, יסוד כסא ד' בעולם, שכל חפצה הוא שיהיה ד' אחד ושמו אחד, שזהו באמת האושר היותר עליון. אמת, שאושר נשגב זה צריך הוא לביאור ארוך כדי להעלות אורו בימי חושך, אבל לא מפני זה יחדל מלהיות האושר היותר גדול"⁵⁵.

יום העצמאות (67) - תודה לה'

א. מדינת ישראל כהתגשמות חזון הנביאים:

נכון שמדינת ישראל כיום אינה מושלמת מבחינה רוחנית, אך בעצם קיומה היא סיבה גדולה להודאה ושמחה, שכן רק בזכותה אנו מקיימים דברים שלא יכולנו לעשות בתור עם בעבר:

1. קיבוץ גלויות שקרה וקורה בימינו בזכות מדינת ישראל - "א"ר יוחנן גדול קבוץ גלויות כיום שנבראו בו שמים וארץ שנאמר ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו ושמו להם ראש אחד ועלו מן הארץ כי גדול יום יזרעאל וכתוב ויהי ערב ויהי בוקר יום אחד" (פסחים פח.).

2. מצוות ישוב א"י בזכות מדינת ישראל - "ת"ר לעולם ידור אדם בא"י אפי' בעיר שרובה עובדי כוכבים ואל ידור בחו"ל ואפילו בעיר שרובה ישראל שכל הדר בארץ ישראל דומה כמי שיש לו אלוה וכל הדר בחוצה לארץ דומה כמי שאין לו אלוה" (כתובות קי.).

3. מדינת ישראל היא תחילת הגאולה - "ואמר רבי אבא אין לך קץ מגולה מזה ואתם הרי ישראל ענפכם תתנו ופריכם תשאו לעמי ישראל" (סנהדרין צח:) וכתב רש"י על כך: "מגולה מזה - כשתתן ארץ ישראל פריה בעין יפה אז יקרב הקץ ואין לך קץ מגולה יותר".

לפי האמור לעיל יש לנו די והותר סיבות לחגוג ולשמוח, ואף אם נאמר שהמדינה חילונית באופיה (וגם על זה אפשר להתווכח), מה זה קשור לעצם השמחה, ויש הרבה יותר דברים טובים בקיום המדינה מאשר דברים שאינם טובים (כדאי להסתכל על מספר ההרוגים שיש לנו בשואה כשלא היתה מדינה לעומת מספר ההרוגים במדינה ביום הזיכרון...).

ב. חובה להודות לקב"ה:

1. חובת ההודאה על הצלה מתקנת נביאים - "אמר רב יהודה אמר שמואל שיר שבתור-ה משה וישראל אמרוהו בשעה שעלו מן הים, והלל זה מי אמרו? נביאים שביניהן תקנו להן לישראל שיהו אומרים אותו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבא עליהן ולכשנגאלין אומרים אותו על גאולתן" (פסחים קיז.).

2. חובת הודאה על נס של הצלת נפשות - "אמר רבי יהושע בן קרחה ומה מעבדות לחירות (כלומר בפסח) אמרינן שירה, ממיתה לחיים (כלומר בפורים) לא כל שכן?" (מגילה יד.).

3. חוסר הודאה נחשב ככפיות טובה כלפי הקב"ה - בימי חזקיהו מלך יהודה עלה סנחריב מלך אשור על ירושלים להחריבה ואיתו מאה שמונים וחמישה אלף ראשי גייסות! ועשה הקב"ה לישראל נס ונהרגו כל מחנה אשור מבלי שהוצרכו ישראל להילחם כלל, "ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור מאה שמונים וחמישה אלף וישכימו בבקר והנה כלם פגרים מתים" (מלכים ב' יט, לה), ומבארת לנו הגמרא מה התחולל בשמים באותה עת: "ביקש הקב"ה לעשות חזקיהו משיח וסנחריב גוג ומגוג, אמרה מדת הדין לפני הקב"ה, רבש"ע ומה דוד מלך ישראל שאמר כמה שירות ותשבחות לפניך לא עשיתו משיח, חזקיהו שעשית לו כל הנסים הללו ולא אמר שירה לפניך תעשהו משיח? לכך נסתתם" (סנהדרין צד.).

אמירת ההלל הינה חובה על כל הצלה, ובפרט בהצלה גדולה של הרבה נפשות מישראל כמו שהיתה במלחמת השחרור, ואין חובה זו מתקנת הרבנות הראשית בימינו כמו שנהוג לחשוב, אלא חובה הלכתית מדברי נביאים, ומי שאינו אומר, הרי הוא ככפוי טובה כלפי חסדי הקב"ה.

4. רבי נחמן השתפכות הנפש (פ'):

"גם פי תישענה בעצמה מה שכל עצמי המליחמה גם פן עדין אינה עשילמות עפי גדל מעלת קדושת פל אחר משראל ופי התעלית השלמות שצריך פל אחד משראל להשיג... אצלך על פי פן צדיקין לסים בהודאה (שזה פתח מה שמעמקים עוד הצעם בסוף המלל בהודאה)".

גם כשעדיין לא הסתיימה הגאולה ויש עדיין על מה לבקש צריך לומר תודה לה'!!!

ג. לומר הלל עם ברכה:

הגמרא במסכת מגילה (יד.) עומדת על ההבדל שבין חנוכה, שאומרים בו הלל, לבין פורים, שאין אומרים בו הלל - "אי הכי הלל נמי נימא? (מדוע שלא נאמר הלל גם על ההצלה בפורים?) לפי שאין אומרים הלל על נס שבחוצה לארץ... רב נחמן אמר קרייתא זו הלילה (קריאת המגילה היא ההלל של פורים) רבא אמר בשלמא התם (ביציאת מצרים) הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה, אלא הכא (בפורים) הללו עבדי ה' ולא עבדי אחשוורוש? אכתי עבדי אחשוורוש אנן!", הטעם שנפסק להלכה הוא טעמו של רבא, שאין אומרים הלל בפורים מכיון שגם לאחר הנס היינו עבדי אחשוורוש, אבל בחנוכה ששיחררו את הארץ מידי היוונים, והשגנו עצמאות בארצנו, ראוי לומר הלל!

(כל דיון הגמרא הוא לגבי הלל גמור עם ברכה, ולא לגבי הלל בדילוגים שאינו אלא מתורת מנהג).

ומגמרא זו למדנו ש:

1. הלל צריך לומר גם על נס טבעי (שהרי אילולא שהיינו עבדי אחשוורוש היינו צריכים לומר הלל גם בפורים, ובפורים לא היה נס יוצא מגדר הטבע).
2. עצמאות מדינית, כמו בחנוכה, היא עילה לאמירת ההלל.
3. לא צריך נס שיהיה לכל ישראל (שהרי בחנוכה רוב ישראל לא היו בארץ, אלא פזורים בגולה, ואע"פ כן תקנו לומר הלל גמור).

ד. מדינת ישראל – האם זה מעשה שטן?

1. רמח"ל (איגרת מ"ג[1]).

2. ספר התודעה: "מהיכן לנו ערובה שכל המעשה הגדול הזה שנתחדש עלינו בדור זה ובתנאים של עתה, מעשה אלקינו הוא ולטובתם של ישראל - שמא ח"ו אין זה אלא מעשה שטן כדי להכשיל את ישראל בניסיון מר של הליכה אחרי טועים ומטעים?

התשובה היא: וכי השטן כח לו לעשות מעשים? והלא כל כוחו של שטן רק לחבל במעשים ולהרוס כל מפעל.

אפילו היה לו כח לנסות להכשיל - כלום חשוד הוא לחבל במעשיו שלו?

ההוא יעשה כדי לפתוח שערי ארץ הקודש לעם קודש ולהביא זרע ישראל למקומות שנתקדשו על ידי אבותיהם ושרוחם עדיין שורה שם והיא מטהרת, מצרפת ומזקקת את זרעם הבאים לשם לשפוך שיח לפני אלקי אבותם? כמעשים הרבים שבכל יום, שרבים מבני ישראל אך רגלם דורכת במקומות המקודשים ולבם מתעורר מיד בתשובה בתפלה וצדקת המעשים ונאחזים בהם כאש בשלהבת.

הכך יעשה השטן ואינו חושש לחבל בעצמו? היה לו להתירא שמא יתקדשו ויאמרו לו: סור ממנו!

האם ח"ו השטן הוא זה שהפיל מורך בלב אויבי ישראל והלביש עוז וגבורה בחורי ישראל להגן על גופותיהם ונפשותיהם של בני ישראל בחרוף נפש שאין מוצאים דוגמתו אלא במלחמות קודש של עם קודש בדורות הקדמונים?

האם אלו הם מעשיו של השטן להביא מדי שבת בשבתו ומדי חדש בחדשו מאות אלפי ישראל לפני מקום מקדשם לדובב פיהם ולהרנין לבם בתפלה ובהודיה לאלקי ישראל, ולדפוק על פתחי לבבם של מיליונים פזורים מבני עמנו, רבים מהם אובדים ונדחים במשך דורות, ולהזכירם מי הם, מאין באו ולאן הם עתידים לשוב?

האם השטן הוא זה הפורץ מנעולי הארץ ופתח ברכתה להוציא יבולה בשפע גובר והולך?

הוא השטן המרעיף נאות מדבר וגיל גבעות תחגורנה, המרוה תלמי ארץ ומנחית גדודיה וצמחה יברך? – אם כאלה הם מעשי שטן, מה אתם מניחים להקב"ה?...

הרחמן הוא יצילנו מן הדעה הזאת! לא, אין מעשים לשטן כלל.

אכן כח אחר יש לו לעור עיני פקחים להראות להם אור לחשך וחשך לאור, ולטפש לב מבינים.

99 אחוז מהמזמור זה שם אלקים (26 פעמים אלקים!)! הולך להיות בלגאן לאויבים שלנו!

שערי אורה (השער החמישי - הספירה השישית): "וכשהשם יתברך כועס על בני העולם מצד מעשיהם הרעים אזי מוציא כלי זעמו, וחוקק על דגל כלי הזעם צורת שם אלהי"ם, ואז משלם הדין ומקבל נקמה מבני העולם ומענישן על רוע מעשיהם כשחוקק בדגלו של יהו"ה צורת שם אלהי"ם... וכשהשם יתברך מוציא דגל שחוקק עליו אלהי"ם אזי מתלבש בגדי נקם, והסוד: מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה (ישעיהו סג, א), ואומר: וילבש בגדי נקם תל בושת ויעט כמעיל קנאה (שם נט, יז)".

[ס"ח = חיים = כל חי = אהיה הויה אהיה]

{א} למנצח לדוד מזמור שיר:

למנצח לדוד מזמור שיר – כל הפתיחות ביחד!

מלבי"ם "באור הענין למנצח, אחרי ההשקפה על פרטי השיר וסדורו ומערכתו אחשוב כי נתיסד על המון המלחמות שהיה לו עם מואב ופלשתים וארם צובה וארם דמשק ואדום כנזכר בש"ב (ח'), וכפי המבואר משיר הזה היה המלחמה בעבר הירדן אצל הר בשן, כי גבול מואב ואדום הוא בצד ההוא... ויען שבמקומות אלה הופיע ה' לישראל בימי קדם באותות ומופתים בין במתן תורה בין במלחמת מלכי האמורי, הלביש המשורר את השיר מחלצות מנסי קדם, עד כי ישוטט במחשבתו בין העבר ובין ההווה, מצייר כאילו הנסים הקודמים עודם שוכנים במקומות אלה וחסדי ה' לא תמו".

{ב} יקום אלהים יפוצו אויביו ויפוצו אויביו מפניו:

רש"י "יקום אלהים יפוצו אויביו. עמלק וכיוצא בו".

מלבי"ם "יקום, יצייר איך בקום אלהים להושיע את עמו נפוצו אויביו מפניו".

מלבי"ם "השונא הוא פחות מן האויב, שיש שונא בלתי דורש רעתו בפועל, ויצייר שהאויבים התקבצו למלחמה, והשונאים עומדים מרחוק, האויבים יפוצו, והשונאים כשיראו מרחוק ינוסו".

ספורנו "יקום אלקים, להושיע את עמו באופן שיפוצו אויביו בלתי מלחמה. מפניו, מארץ ה'".

{ג} כהנדף עשן תנדף כהמס דונג מפני אש יאבדו רשעים מפני אלהים:

מצודת דוד "כהנדוף עשן. כמו העשן הנדחף ממקומו ברוח קל כן תנדוף האויב בסבה קלה".

שני סוגים של מלחמות שיכולות להיות אש שממסה הכל כמו דונג (אטום) או עשן (רוח ואמצעים כימים ובולוגיים).

{ד} וצדיקים ישמחו ועלצו לפני אלהים וישירו בשמחה:

מלבי"ם "וצדיקים ישמחו יעלצו לפני אלהים, כי הארת השכינה שהוא לרשעים עשן ולהבה יהיה לצדיקים ענן ונוגה ושמחה וששון ושישו בשמחה, והשמחה שישמחו בה' תעורר משוש בגלוי בראותם כי ה' עמהם".

מה שיהרג את הרשעים יהיה שמחה לצדיקים!

מלבי"ם "פעל עלץ בא על שמחה נפשית, ובא לרוב על השמחה בה', ושמחה וששון מובדלים שהששון בא על סימנים החיצוניים שיעשו להוראת השמחה [לכן חוגגים ביום העצמאות...] (ישעיה ל"ה ובכ"מ)".

{ה} שירו לאלהים זמרו שמו סלו לרכב בערבות ביה שמו ועלזו לפניו:

מצודת דוד "שירו לאלהים. ר"ל היו בטוחים על התשועה ומעתה שירו עליה ... ביה שמו. ר"ל היו בטוחים בתשועה בעבור כי עתה יה שמו ואין השם שלם עד הזמן ההוא ותבוא א"כ התשועה למען שמו ולזה מעתה עלזו ושמחו לפניו".

הגרמ"מ משקלוב (דרושים על סדר ההשתלשלות - דף שיח): "זוה שם סוד בי"ה שמ"ו רוכ"ב בערבוב"ת [תהלים סח] גי' רוח"ו ש"ל משי"ח" [2].

{ו} **אבי תומים** **אבי אלמנות** אלהים במעון קדשו:

מלבי"ם "במעון קדשו בשמים, הוא אבי תומים ודיין אלמנות, ובא לתבוע דין אביהם של התומים ובעליהם של האלמנות שנהרגו ע"י הגוים האלה".

{ז} אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות אך סוחרים שגנו **אחיה**:

מצודת דוד "בעת בוא הגאולה כנס המקום אתכם בשעה אחת לרעמסס והושיב אתכם בבית אחד כלומר בכנסיה אחת".

אחדות!

בראשית רבה (סח,ד): "אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות, מהו בכושרות, בכי קשירות, מאן דבעי אומר שירה ומאן דלא בעי **יפעי**".

יש כאלו שבחרים לבכות כשהקב"ה מביא את הגאולה..

מוציא אסירים בכושרות – פולארד ישתחרר בע"ה.

{ח} אלהים בצאתך לפני עמך בצעדך בישימון סלה:

רש"י "סלה. שם הראיתני זה דרכך לעולם לכל צרה גאולה".

{ט} ארץ רעשה אף שמים נטפו מפני אלהים זה סיני מפני אלהים אלהי ישראל:

מצודת דוד "זה סיני. ר"ל זה האלהים הנגלה לישראל על הר סיני".

{י} **גַּשְׁם קְדָבוֹת תִּנְיֵף אֱלֹהִים נִחַלְתָּךְ וְנִלְאַה אֶתָּה כֹּנְנָתָה:**

שפע גדול...

{יא} **חִיתָךְ יֵשְׁבוּ בָּהּ תִּכִּין בְּטוֹבְתָךְ לַעֲנֵי אֱלֹהִים:**

רש"י "תכין בטובתך. כשיצאו ממצרים הסיבותם במדבר ארבעים שנה לפי שעמדו כנעניים וגדעו את האילנות ובתוך כך שעכבו במדבר עמדו ותקנו הכל".

הגויים יבנו לנו את המדינה...

{יב} **אֶלְדֵּי־סֵתָן אֱמֹר תִּמְבָּשְׂרוֹת שְׂבָאֲרֵב:**

מלבי"ם "ה' יתן אומר, ה' נתן אומר וכרוז ומן הכרוז הזה עמדו צבא רב המבשרות בשורה טובה לישראל".

מלאכים יעזרו לעם ישראל במלחמות... (סיפור על גרומפפא).

{יג} **מַלְכֵי צְבָאוֹת יִדְדוּן וְסֵת תַּחֲלֵק שְׁלָל:**

מלבי"ם "מלכי צבאות הגוים אשר התאספו למלחמה ידודון מכאן אחד אחד, ונות בית שהוא ישראל תחלק את שללם, מצייר את ישראל כנות בית כי היא בעלת הארץ הזאת, והאויבים הם זרים הבאים לגרשה מביתה, צוה שידודון מארץ לא להם".

אנחנו בעלי הבית כאן!!! הגויים יברחו!!!

{יד} **אִם תִּשְׁכַּבּוּ בֵּין שְׁנֵתַיִם עֶגְפֵי יִנְהַרְכָּהּ וְאֶבְרָתֶיהָ וְיִשְׁקָדְךָ חֲרוֹץ:**

מצודת דוד "אם תשכבון. ר"ל אף אם מצרות תהיו חשוכים וכעורים כשוכב בין מקום שפיתת הקדרות : כנפי יונה. מ"מ תהיו גאים כמו כנפי יונה הנראה כמחופה בכסף ובזהב משובח הנוטה מעט לגוון הירוק ר"ל סוף הדבר לגאולה שלימה ורב טוב".

בגאולה גם אם אתה חושב שיש יהודים מכוערים – לקב"ה הם נראים כנפי יונה...

הגויים שיברחו מהארץ ישאירו הרבה שפע ודברים טובים.

{טו} **בְּפֶרֶשׁ שְׂדֵי מַלְכִּים בָּהּ תִּשְׁלַג בְּצִלְמוֹן:**

רש"י "אלו ת"ח כמו שנאמר (משלי ח') בי מלכים ימלוכו".

התלמידי חכמים יעלו דרגה

מצודת דוד "בפרש. אז כאשר יפרוש שדי לגרש העובדי כוכבים מא"י. בה. בהארץ ההיא **תתלבן כשלג אתה העדה היושבת בגולה**".

ספורנו "בפרש ש-די מלכים, כאשר ישבר הא-ל יתברך רשעי האומות באותה היונה, כאמרו "ונתתי נקמתי באדום ביד עמי ישראל" (יחזק' כה, יד). **תשלג בצלמון, לא בלבד תסור מחושך בין שפתיים, אבל עם זה תשלג ותתן אור בצלמון ומקום חושך וצלמות, כאמרו "וזרח בחשך אורך" (ישעי' נח, י).**"

{טז} **הר אלהים הר בשן הר גבגבים הר בשן:**

מצודת דוד "הר אלהים וגו'. הר סיני אשר ירד עליו אלהים הוא לכם הר בשן ר"ל כמו שהר בשן הוא דשן ושמן ומקום מרעה כן הוא לכם הר סיני כי זכות התורה שקבלתם שמה היא הרועה אתכם ומגין עליכם : הר גבנונים וגו'. הר בית ה' שהוא מקטני ההרים הוא לכם הר בשן כי זכות המקדש עומדת לכם ורועה אתכם כהר בשן שהוא מקום מרעה".

{יז} **למה תרצדון הרים גבגבים ה' חמד אלהים לשבתו אף יתהוה שכן לשבח:**

מלבי"ם "אתם מלכי צבאות, למה תרצדון ורצתם על הרים גבנונים האלה להלחם משם עם ישראל, הלא ההר אשר חמד אלהים לשבתו, שבחר בו שיהיה בקדושת הארץ ושיהיה שלו להשרות שכינתו שם, א"כ אף ה' ישכן לנצח ולא תוכלו לגרשו משם".

אנחנו הבחירה שה' בחר וזה לא ישתנה – אפילו לא ממעשינו!

{יח} **רכב אלהים רבתיים אלפי שנאן אדני גם סיני בקדש:**

מצודת דוד "רכב אלהים. מוסב למעלה לומר גם בעבור זה היו בטוחים כי סוף הדבר יהיה גאולה שלימה כי ראה חיבתם לפני המקום כי הלא מלאכי רכבו המה הרבה רבבות שרים וה' שוכן במ אף בעת בואו בקדושתו להר סיני ליתן התורה כי גם המלאכים ירדו עמו ובכל עת המה קרובים לשכינה".

תיקונים חדשים לרמח"ל (תיקונא חמשין וארבע): "ומשה אע"ג דלא זכה אלא לחיה, אבל סטרא דא נמי הוה קאים עליה למפרק להו לישראל. ובמתן תורה יתיר, ותמן רכ"ב אלקים רבתיים (תהלים סח יח) ואיהו בכ"ר לעילא, לקבליה רכב לתתא. לעילא בוכרא דכלא. לתתא רכב, רתיכא דכלא מאנא דכלא. ובזמנא דנפקו ישראל ממצרים בג"כ כתיב קדש לי כל בכור (שמות יג ב) בגין בוכרא דא דאתגלי עליהו. ופרשתא דא איהו בחכמה (זהר ח"ב קסב). אבל כל בכור מסטרא דכתר עלאה. דהכי משה זכה לחיה ויחידה קיימת עלה. ובזמנא דחאבו בעגל אסתלק כתר ואשתאר חכמה ודא כהן. ולזמנא דאתי כיון דיהדר כתר לאתגלאה, תהדר עבודה לבכורות. וכמה דבסוף יומין דמדברא תב משה לאכללא אוריתא במשנה תורה, ואתיב ישראל על אתריהון לעילא, ברזא דאתמר ולכל היד החזקה. הכי בפורקנא בתרייתא כי תורה מאתי תצא (ישעיה נא ד) וכלא יתהדר לאסתדרא בסידורא שלים בגילויא עלאה דיתגלי עליהו. זכאה חולקיהון".

עבודת ישראל (פרשת יתרו): "איתא במד"ר (שמו"ר כט) שנתגלה הקב"ה במתן תורה בכ"ב אלף רבוא מלאכי שרת שנאמר (תהלים סח, יח) רכב אלהים רבתיים אלפי שנאן וגו', הנה רמז שירד שפע קדוש מטלא עילאה י"ג מכילן דרחמי אל בחינת ישראל אשר בך אתפאר כי הוא ט' מדות ועם י"ג סך הכל כ"ב. וזה שנאן, שדרשו (ע"ג ג ע"ב) אל תקרי שנאן אלא שאינן שנתגלה בחינת א"ן והבן".

{ט} עלית למרום שבית שבי שלקחת מתנות מאדם ואף סוררים לשכן יה אלהים:

מצודת דוד "אף סוררים. אף כי הרבו לסור מאחרי ה' עכ"ז נתרצה להם וציום על המשכן לשכון בהם".

שבי – בחינה של רשב"י (סיפור של סבא גרומפפא).

אדיר במרום (ח"א - תניא אמר רבי שמעון): "והנה כתוב, עלית למרום שבית שבי (תהלים סח, יט), שמדבר על רשב"י ע"ה, כי שב"י ר"ת ש'מעון ב'ן י'וחאי כידוע, וזהו בעלותו לבחינה זו של אימא שהיא מרום. וכן לאה בסוד צפורה שהיא מרום, אז שבה השב"י, והוא כי הוציא בכח ניצוצו זה שהוא רשב"י, שגם הוא היה לו לברוך כן. וזה כי כמו שהוצרך בריחה ויציאה בגאולת מצרים, כך היה צריך שיהיה גם בגאולה אחרונה. אבל כתיב, כי לא בחפזון תצאו כו' (ישעיה נב, יב), נמצא שלא יהיה בריחה לע"ל".

{כ} ברוך אדני יום יום יעמס לנו האל ישועתנו סלה:

רש"י "יעמס לנו. יתן לנו ישועה רבה מכל עומס ככל אשר נוכל שאת".

מלבי"ם "ברוך ה' יום יום, וע"ז יהיה מבורך על מה שעושה בכל יום, בין על מה שעשה בימי קדם בין על שעשה בימים אחרונים, כי יעמס לנו האל ישועתנו הוא עומס ונושא ישועתנו בשבילנו, שהישועות שעשה בימי קדם נשארו אצלו והוא נושא אותם עד דור אחרון לעשותם שנית בכל יום יום ובכל דור".

אוצרות רמח"ל (על תהלים, עמ' קנו): "ברוך אדני יום יום יעמס לנו האל ישועתנו סלה (סח, כ), כבר ידוע שהיסוד הוא הצדיק, נקרא ריבויא דברכאן. וזהו בשעה שמתברך בהביא השפע מן המקור העליון לשכינה לצורך התחתונים. ובכל יום יום נעשה החיבור הזה של צדיק וצדק לקיום העולם. וזה, "ברוך אדני", שהם סוד צדיק וצדק. שבכל יום "יעמס לנו האל ישועתנו סלה", שכן בכל יום גם כן באה הארה אחת של גאולה מן החסד, שהוא אל, להושיע את ישראל אם שבים בתשובה, וזה שכתב, "היום אם בקולו תשמעו".

{כא} האל לנו אל למושעות עליהן אדני שלמות תוצאות:

רש"י "האל לנו אל למושעות. אל מושיע הוא לנו ולפניו יש הרבה תוצאות מיני מות תוצאות דרכים אל המות אך לא עלינו הוא נותנם אבל ימחץ בהם ראש אויביו".

{כב} אך אלהים ימחץ ראש אויביו קדקד שער מתהלך באשמים:

מלבי"ם "אך אלהים ימחץ ראש אויביו, שם לא ימחצם המות רק אלהים בעצמו ימחץ את ראשם, וגם ימחץ קדקד שער קדקדו של עשו איש שער, ר"ל קדקוד בני אדם אשר הוא מתהלך באשמים וחטאין, והכונה שלא מתו בבשן ע"י המות בדרך הטבעי רק ע"י ה' בענין נסי לא ע"י המות הטבעי".

{כג} אמר אדני מושן אשיב אשיב ממצלותם:

אשיב את אלו שנפלו טרף לחיות או נרקבו בים (צוללת דקר, חללים שהתאדו בנגמש או שלא נודע מקום קבורתם), מדובר גם על יהודי שהמצב הרוחני שלהם הוא כזה שהלך לאיבוד וה' ישיב אותם.

{כד} למען תמחץ רגלך בדם לשון קלביך מאיבים מנהו:

מלבי"ם "... שאחר שיהרגם המות יאכלו כלביו את בשרם".

מלבי"ם "מנהו. כינוי הנסתר בה"א וא"ו, ר"ל שהאויבים הם מהם מן הכלבים וממינם".

{כה} ראו הליכותיך אלהים הליכות אלי מקדש:

אנחנו נראה עין בעין השראת שכינה.

רש"י "ראו הליכותיך אלהים. כלומר לאלו נאה לך להושי' שכשראו הליכותיך בקדושתך בים קדמו שרים לשורר לפניך שירת הים [אמרו הלל ביום העצמאות!] ואחריהם באו הנוגנים אלו המלאכים".

{כו} קדמו שרים אחר נגנים בתוך עלמות תופפות:

כשתבוא הגאולה אנשים ישתמשו בכלים שהם כבר הכינו בשביל הגאולה (החפץ חיים היה לוקח איתו תמיד תיק עם בגדים למשיח, לבב"ס היתה חליפה, חמותי קנתה חולצה).

{כז} במקהלות ברכו אלהים יהוה ממקור ישראל:

מצודת דוד "ממקור ישראל. המברכים היו אלו הבאים ממקור ישראל ר"ל מזרע ישראל".

מגלה עמוקות (בשלח): "וברוח אפך נערמו מיא דאורייתא ז"ס שארז"ל שאז נבקעו כל מעינות שבעולם והיתה הנבואה גם בעוברים שבמעיי אמון(תהלים סח) י"י ממקור ישראל".

{כח} שם בעצמן צעיר ודם שרי יהודה הקמתם שרי זבולון שרי ונפתלי:

מלבי"ם "יציריו את העמים שהביאו שבי כאלו הביאו חיות המדבר פרים עם אבירים ונכנעו לפניהם עד שנער הצעיר שהוא בנימין רודם במקלו, ושרי יהודה א"צ למקל כי ירדו בה ע"י רגמתם, ע"י שישליכו עליהם צרור אבן, כמו שישליכו על הבהמה להטותה הדרך, וכן שרי זבולון ונפתלי".

הצעירים שלנו ינצחו במלחמות!

מצודת דוד "לומר ראויים המה לנס כי אינם כפויי טובה ומוזדים על הנס".

{כט} צוה אלהיך עזר עוזה אלהים זו פעלת לנו:

מצודת דוד "צוה אלהיך. כבר צוה אלהיך העוז והחוזק אשר יבוא לך : עוזה אלהים זו. ר"ל העוז הזו הבא מאלהים אשר עשה על הים הנה זה בעצמו כבר פעלת לנו על הגאולה ההיא כי כל ענייני הגאולה שמורה ומוכנת".

{ל} מהיכלך על ירושלים לך יובילו מלכים שי:

ספורנו "צוה אלקיך עזר, הא-ל יתברך הוא צוה את מלכותך, כי אמנם - עזה אלקים זו פעלת לנו. מהיכלך, שהוא בציון וצוית שימלך על ירושלים שהיא מטרופולין של ארץ ישראל כי בציון יגלה המשיח תחלה, כאמרו "ובא לציון גואל" (ישעי' נט, כ). לך יובילו מלכים שי, הנה מלכי האומות יובילו שי ומנחה לך המשיח אך אתה...".

ירושלים סוף סוף תזכה לכבוד שמגיע לה ולא לדיבורים על חלוקה.

{לא} גער חית קנה עדת אבירים בעגלי עמים מתרפס ברצי כסף בזה עמים קרבות יחפצו [3]:

רש"י "גער חית קנה. זה עמלק שנמשל כחית יער הדר בין הקנים".

מצודת דוד "חית קנה. זה הו' ישמעאל הדומה לחיה הדר בין הקנים אשר ביער והמה עדה החזקה".

ספורנו "גער חית קנה, אל תקבל מנחת "חזיר מיער", וכן מנחת עדת אבירים, גרמניא של אדום, שהם בעגלי עמים שבתוכה מלכים ושרים רבים, אף על פי שעתה זה העם הוא מתרפס, משפיל עצמו ונכנע ברצי כסף, בשבירי כסף. כי אמנם הוא הרבה להרע לישראל. בזה עמים, פזר ואיבד את ישראל מארצם, ועם זה - קרבות יחפצו, בגזירותם נגד ישראל".

{לב} יאתיו חשמיים מפי מצרים כוש תריץ ידיו לאלהים:

רש"י "אתיו חשמיים. ואז כשתחריב את עמלק ויקום מלך המשיח יביאו לך דורונו' ממצרי' ומכוש".

אומות העולם יביאו לך מתנות

{לג} ממלכות הארץ שירו לאלהים זמרו אדני סלה:

רש"י "שירו לאלהים. שהראם גדלו וגאל את עמו".

ספורנו "ממלכות הארץ שירו, על מלכות המשיח שהקים. זמרו ה' על רוב גדלו".

{לד} שלחב כשמי שמי קדם יתן קולו קול עז:

מצודת דוד "הן יתן. הן הוא הנותן קול חזק להפחיד כל בני עולם".

מלבי"ם "לרוכב, מפני שסיים במה שהתחיל שירו לאלהים זמרו שמו, ושם אמר סולו לרוכב בערבות, שהוא מה שרכב במדבר להושיעם בדרך מלחמה שהוא דרך הטבע, אמר עתה (שירו) לרוכב בשמי שמי קדם, שהוא המנהיג הנהיג עליונה נסיית גבוהה ונעלה מן השמים שלנו הנוהגים הנהיג הסדורה הטבעית, כי הם שמי השמים המשפיעים על השמים והם קודמים להם בממלה הן הוא יתן בקולו קול עז שהוא גבוה מקול הטבעי".

ספורנו "לרוכב כשמי שמי קדם, שהראה בזה שהוא רוכב ומולך על כל מערכות הכוכבים עם היותם נצחיים, כי אמנם הגאולה תהיה מנגדת לכל פעולותם והוראותם. הן יתן בקולו. שישאג על נוהו. קול עז, שיהיה למלך על כל הארץ ויסיר ממשלת שרי מעלה. לכן...".

{לה} תנו עז לאלהים על ישראל גאֹתוֹ וְעִזּוֹ בַּשָּׁחֳקִים:

מלבי"ם "כבר התבאר בכ"מ שגאוה הנאמרת אצל ה' הוא אם יתנשא על חקי הטבע ויעשה נסים ונפלאות, (עי' ישעיה י"ב, ולקמן צ"ג), וכן שחקים גבדלים משמים, שמורה על הנהגה הנסית כמ"ש (ישעיה מ"ד)".

{לו} נורא אלהים ממקדשיך אל ישראל הוא נתן עז ותעצמות לעם בְּרוּךְ אֱלֹהִים:

מלבי"ם "נורא אלהים ממקדשיך, אתה ישראל, דע כי ממקדשיך, מן הבהמ"ק שלך וממה שאתה מתקדש לפניו, אלהים הוא נורא, ר"ל שעל ידו ינהיג הנהגה נוראה שהיא הנהגה נורא נסיית למעלה מן הטבע שעל ידי הנהגה זו ייראו כולם מפניו, ומצד שהוא אל ישראל ומשגיח עליהם בהשגחה פרטית, הוא נותן עז ותעצמות לעם, העוז הזה נתן לישראל, כי הנהגה זאת יוצאת לרגלם וכפי בחירתם ומעשיהם ובידם ניתן העוז הזה למשול בשמים ובארץ ולדרוך על הטבע, ברוך אלהים על נפלאותיו וטובו".

ספורנו "נורא אלקים ממקדשיך, מבתי מדרשות ומשכנותיך ישראל הוא נורא, בלמדך את גדלו לכל העולם. א-ל ישראל. ונדע בך שהוא א-ל ישראל בפרט. הוא נותן עוז, מלכות למשיח. ותעצמות לעם, כאמרו "והיה שארית יעקב בגוים... כאריה בבהמות יער" (מיכה ה, ז). **ברוך אלקים, ובזה יורה שהוא מיטיב גם במדת הדין**".

בפס' לד' ה' נותן – "**אֶת־קוֹל קוֹל עֵז**", בפס' לה' אנחנו נותנים לו "**תנו עז לאלהים**", בפס' לו' הוא נותן לנו "**הוא נתן עז ותעצמות לעם**".

ככה זה במטבע ברכה (ה' מחיה אותך ונותן לך כח לברך, אתה מעלה מ"ן ומוריד מ"ד, והקב"ה מוריד שפע לכל העולמות).

וככה זה בגאולה! ה' נותן בלב האומות לתת לנו מדינה (סאן רמו, בלפור, החלטת האו"ם) אח"כ אנחנו בונים פה הכל ועושים בעצמנו, אח"כ הקב"ה מעיף הכל לרמה הרבה יותר גבוהה!!!

[1] "לאיש אשר אלה כמוהו דיבר. אך ודאי הרב[ה] פליאה היא לי על פה קדוש, יאמר דברים כאשר אמר! ואיך ולמה ומתי היתה כזאת בישראל, לבא הס"א לאמר דברים קדושים, כלם דברי אלקים חיים? או מה אות יותן על זה יותר מן הספרים והחיבורים אשר עידיהם המה? וכבוד תורתו אחרי ראותו, ועתה תחת עיני תבונתו ספר התיקונים ומחיבורי על קהלת קצוה הוא רואה, יעלה דברים אלה על לבבו?!

יאמר נא הדרת כבוד תורתו, יגבה שאלה או יעמק, והיה לאות על הדבר הזה. כי באמת כל אשר יחשוב איש שהוא ראה - איננו כי אם לסתור. והיה זה כל נס וכל גילוי עתידות. וחזק מזה לא ידעתי למצוא דרך יניח רוחו, כי רק אשר ירד ה' ומלאנו ידבר בי לעיניו או לעיני כל החפץ, אם יאמינו.

מהיכן יצא להפוך הקערה על פיה: הארץ נתנה ביד רשע, פני שופטיה יכסה, ומס"מ תצא תורה ודבר ה' מאדם בליעל? כי עתה הרשות נתונה לי, תודה לאל, לבאר כל סתום בדברי תורתנו הקדושה, איש לא נעדר. ומסתורין של הקדוש ברוך הוא "אשר לא נגלו כי אם כסתומים ועומדים בדברי האר"י זלה"ה" תודה לאל, נגלו עתה על ידי, ויד ס"מ תעשה זאת!?

חי נפשי, טעות בדבר, משגה הוא זה ביד ראשון אדם הוציא דבר זה מפיהו! ואי אפשר לי לנוח דעתי, אשר יטה אליו אפילו בדרך ספק לב הדרת כבוד תורתו. כי עתה מאן מוכח, שדברי הרשב"י זלה"ה אמת הם, וכל שכן דברי האר"י זלה"ה? ודילמא הכל מן הס"א, חס ושלום?

באמת ובתמים ככפירה חס ושלום אני חושב דבר זה לחשוב, שיהא רשות ביד הס"א לפרש כל רז ונעלם. או איה אלקי המשפט? עזב ה' את הארץ, אין רואה? עתה על דבר אמת יענני: היצדק אלוך בשפטו, והמכשלה הזאת היה משים לעולמו, אשר תבא רוח הטומאה לבלבל את העולם ואין מבין, כי מכל צד קדוש יאמר לו? וכי הקדוש ברוך הוא בא בטרוניא על בריותיו? חלילה לשדי מעול! כי צדיק וישר הוא. ואדם מתהלך בתומו לא היה עושה זאת "ושופט כל הארץ יעשה? ולא עלבונה של תורה היא לחשוב" כי עתה לא חול לבד נעשית [ר"ל: התורה], כי טומאה ותועבה ביד אל נכר ה' הטוב יכפר בעד, כי לפי דעתי: "מבטן מי יצאו דברים אלה" דין רב וחשבון היה צריך להשיב לפני מלך המלכים הקדוש ברוך הוא!

הנה כמה וכמה תפלות נאמרו בתוך הספרים מאלהיו זכור לטוב ושאר הצדיקים, כלן על סוד היחוד נתקנות ובפה מלא נאמרות להעביר רעת הס"א וקלקולה - וס"א תוליד אותה? אוי לנו מיום הדין, אוי לנו מיום התוכחה אם עד פה תבוא הטומאה, ועד הנה ישיג השטן בעולם - כלנו אבדנו ואין תקוה, ואיזה מנוס לנפשנו! אם תחת בגדי קדושה נפלאה תעמוד הבהרת, נגע צרעת - ס"א וכת דיליה.

חי נפשי ואל חיי, כי כים הולך וסוער כן רוחי בקרבי היום הזה, לראות עד היכן כח הפיתוי מגיע! וגבר-חכמה בחכמת אלקין השתכחת ביה יטה לבו לעינין זה אחרי אשר הוא ראה ושקל וצרף דברי התיקונים והקהלת לפניו, וידע רוב חיבורי אשר חיברתי וחדושי קדש שמע וערבו לו. פלא פלא, הפלא ופלא! הנה הס"א אפשר שתבא לבלבל את העולם בדברי שוא ותועה חס ושלום, דברים תועבת ה', ולהעמיד השקר - תכניס בו איזה דבר אמת. אבל עיקר כונתה הוא לזרוע בעולם השקר ההוא, ורוב תקפה יהיה בנסים ומופתים אשר יעשה האיש הולך שקר ההוא למען הטות לבות האנשים אליו, אז יכשלו בו.

אבל עתה, תודה לאל, הכל להפך. כי הדברים כלם ברורים כלם קדושים, כאשר עיני כבוד תורתו רואה, כלם דוקא נגד הס"א בכל עניניהם, ואותות ומופתים לא ניתן לי כה ורשות לעשות כלל וכלל. ואיך תהיה הס"א העושה זאת? ומה הנאה היתה נוטלת? ומה רוח היה לה בזה, להשיב רבים מעון ולהוסיף אומץ כל טהורי ידים? מה נרצה היום לסתום עינינו, נתעור, נתחרש להתעקש ולסור מני אורח, רק לאמר בפה, בצפצוף עופות פורחים באויר: "דילמא ס"א"? הכבר השיב כל החכמים אחר ודעתם יסכל? כבר תושיה נדחה, אין עוד עצה? על מה זה ועל מה זה?

הנה מה שנסתפק על ענין דברי במשיח הרבה ילמדני רבי, וכי לא יותר ממני הרבה מאד הקדים לדבר הרשב"י עליו השלום בפרט בספר התיקונים שלו וברעיא מהימנא, אשר אין שתי שורות שאין שם על משיח, על תרין משיחין? מי עמד בסוד ה' וידע אורחותיו ידע באמת שסוף כל המאורעות ישראל וכללותם תרין משיחין בסוד פנימיות וחיצוניות, על כן כל הדרושים אליהם יגיעו. אף כי כל העבודה וכל גלגולי העולם אחר חטא אדם הם, ותיקונו - המשיח.

על כן מעטים יהיו הדרושים אשר או לא יתחילו מאדם או לא יגמרו במשיח. ודברי ספר החסידים נאמרו על המתנבא על קץ משיח. מיניה וביה ראה, שלגלות חרפתו [של האיש התועה] נאמרים לו

הדברים, ואין זה אלא בקץ אשר יוכל להתפש בו. כי בסודות אינני רואה דרך, שמי שמגלה סודות הגאולה יתפש בהם. ואני לא גיליתי קץ מימי. אדרבא: כל הקרב אליו [בעיני הקץ] אפילו מעט נתעלם [בכתב] ב[מילים כגון] 'וכו' או בסימן ס', או בלשון "סתום וחתום אשר לא ניתן להבין". אם כן בחי! לא אתפש, תודה לאל.

ומה שאמר מן הנפילת אפים - לא שמעתי שנתערבה ס"א בנבואת אברהם אבינו עליו השלום, הגם שכתוב בו, "ויפול אברהם על פניו". וכל הנביאים שהיו נופלים ערומים ארצה, אף על פי כן הקדוש ברוך הוא היה המדבר ולא ס"א. וענין נפילת אפים נאמר בדברי האר"י זלה"ה על נפילת אפים שבתחינה, שבה מכונים למסור נפש למיתה ולהורידו לס"א לבדו. אז אפשר להסתכן. אך לא להיות עומדים כפופי ראש על פניהם, שלא לזקוף מפני כח ההשראה... שותה בצמא דבריו, משה חיים לוצאטו, פאדובה ליל מוצאי שבת קודש ב"ב לחדש אדר הת"ץ".

[2] זוה"ק (בראשית קמב.): "רבי אלעזר פתח ואמר, (תהלים פד) אֲשֶׁרִי אָדָם עוֹז לוֹ בְּה' וגו', זָכָה בַּר נֶשׁ דְּאִתְתַּקַּף בִּיהּ בְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא וְיִשְׁוֵי תוֹקֶפִיהּ בִּיהּ.

סכול פתחיה מישאל פתחיה דאיתתה פתחיה (דניאל ג) הן איתי אלתא ד' אלתא פתחיה סכול לשיזביתא מגו אתא נזרא יקידתא ומן ידך מלכא ישזיב. תא חזי, דאי לא ישזיב ולא אתקיים עליוהו קודשא בריה הוא, אשתכח שמייה דקודשא בריה הוא, דלא יתקדש בעינייהו דכלא כמהדאמר. אלא, פתחיה דעלמא אמת דקדא אמת, אמת דאמת, (דניאל ג) סכול לא ידיע לה מלכא וגו'. בין ישזיב, בין לא ישזיב, ידיע לה מלכא וגו'. ותנין דמלה אודע להו: סקאל, ושמעו וקבילו משה, סקודשא בריה הוא לא אתקיים עליוהו, בגין דיקבלון אגרא. וקדין אקדורו ואמרו, והו לא ידיע לה מלכא וגו'.

אלא לא יתתקף בר נש דיימא, קודשא בריה הוא וישזביני, או איהו עביד לי בך וכה, אבל שמי תתקפיה עיה בקודשא בריה הוא דיסייע ליה, כד איהו אשתדל באינן פקודין דאורייתא, ולמיהה בארץ קשט. דפטון דאיתי פרעש לאתתתא, מסייעין ליה סדאי, ודא סתתקף עיה דקודשא בריה הוא, דאיהו יסייע ליה, ויתתקף ביה, דלא ישו תוקפיה באקרא, ובגין בך עוז לו בך. מסלות בלבבם, דעמיד ליה פתחיה דקדא אמת ואלא תהוה אמתא, אלא פתחיה מסלה סדאי מתיישבא לאעבא בכל אתר דאקטריה, הכי נמי.

דבר אחר אשרי אדם עוז לו בך, עז, כמה דאת אמר, (תהלים כט) :: עז לעמו יתן, בגין דאקטריה ליה לעבר נש סתתקף באורייתא לשמייה דקודשא בריה הוא, דכל מאן דאתתקף באורייתא ולא אשתדל לשמה, טב ליה סלא אתקרי. מסלות בלבבם, מאי מסלות בלבבם, כמה דאת אמר, (תהלים סח) סולו לרובב בערבות ציה שמו. דא תהיא אורייתא, דאיהו אשתדל בך לארמא ליה לקודשא בריה הוא ולמעבד ליה חטיבא פתחיה.

תא חזי, יעקב כל עובדיו הוו לשמא דקודשא בריה הוא, ובגין בך קודשא בריה הוא הוה עמיה דדיר, דלא אעדי עמיה שכינתא. דתא פשעיתא דקדא ליה סתתקף לעשו פריה, מעקב לא הוה עמין, ופשעיתא אודעת לה לרובב, דרעקה אודעת ליה לעקב".

[3] הרב גינזבורג: אמרנו שיש "חקת הפסח" – יש כמה חוקות בתורה, כמו "חקת התורה" של פרה אדומה (באמת צריך להטהר בעיקר כדי להקריב קרבן פסח) ויש עוד כמה "חקת". יש סוד מיוחד במלה "חקת", שגם מהאות ח וגם מאות ק צריך לעשות את האות ה. כך הזהר הקדוש אומר על תהלים סח – "גער חית קנה". יש שתי אותיות – "חית" ו-ק ("קנה") – שצריך לגעור בהן, תיכף נסביר מה הבעיה שלהן. פסח הוא חג של חסד, והיום "חסד שבחסד", אבל כתוב שמצה של פסח היא גם לשון מצה ומריבה, וכתוב שהמריבה הזו היא גם הגערה של "גער חית קנה". כאשר גוערים ב-ח של חמץ, עושים עמו מצה ומריבה, פותחים לו פתח נוסף ב-ח, חוץ מהפתח שיורד מטה. פותחים לו פתח בצד, שלפי חז"ל הוא פתח של בעלי תשובה – בעלי תשובה של ניסן. לא רק בתשרי עושים תשובה

אלא גם בניסן – תשובה מיוחדת של ניסן, תשובה של התחדשות. כתוב בחסידות שהפתח הזה ב-ה הוא כדי שאנחנו נוכל לעשות תשובה, וגם שהקב"ה כביכול יוכל לעשות תשובה. התשובה שלו היא לגלות את אלוקותו יתברך למטה – דרך הפתח של ה-ה, לעשות דירה בתחתונים. כתוב שזה עיקר הסוד של ה-ה. צריך לגעור גם ב-ק. ה-ק היא האות היחידה שהרגל שלה יורדת מתחת לשורה. מה זה אומר? כתוב בחסידות שזה אומר שיש גילוי, מה שהרגל יורדת, אבל הגילוי נבלע בתוך הרגשת היש של אותו אחד שמקבל את הגילוי. כלומר, יש אחד שמקבל גילוי אלקות, חווה איזו השגחה פרטית, איזה נס, או שלפי התבוננות חווה איזו חויה של אהבת ה' או יראת ה', אבל בתוך החויה של אהבת ה' הוא מרגיש יש, יש לו חזק "יש מי שאוהב". יש לו גילוי, אבל הגילוי נבלע בתוך הרגשת היש של עצמו. זה הסוד של הרגל הארוכה של ה-ק, וצריך לגעור בו – להפוך את ה"קנה" ל"הנה", "הנה אלהינו זה קוינו לו", "הנה מלכך יבוא לך צדיק ונושע עני ורכב על חמור", ה"הנה" של מלך המשיח. "ראשון לציון הנה הנם" – "ראשון לציון" הוא גם מלך המשיח – "ולירושלים מבשר אתן". הכל על ידי שחותכים את הרגל של ה-ק. מה כתוב? "גער חית קנה" – גם ב-ח וגם ב-ק צריך לגעור. מתי יש כח לגעור? דווקא בפסח, החג של "היום אתם יוצאים בחדש האביב", "מוציא אסירים בכושרות", חדש כשר לצאת בו להולכי דרכים, לא חמה ולא צנה. דווקא בחדש הזה, שהטבע פורח וצומח, יהודי מקבל כח של מצה ומריבה לגעור ב-ח של חמץ וב-ק של קנה, להפוך את החמץ למצה ואת הקנה להנה, גילוי של משיח, "קול דודי הנה זה בא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות" ("קול דודי" הוא קול של משיח). מה עוד שוה מצה? "וגם את הגוי אשר יעבודו דן אנכי". "דן אנכי" הוא מצה לשון מצה ומריבה, וכתוב שהוא הענין של "גער חית קנה".

